

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ОЛЬГА НОВИК

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(XI-XVIII СТ.)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Мелітополь
Видавничий будинок
Мелітопольської міської друкарні
2021

УДК 821.161.2

Н 73

Рекомендовано до друку ухвалою Вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 10 від 1 червня 2021 року)

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор **Матушек О.Ю.**
(Харківський національний університет ім.В.Н. Каразіна)
доктор філологічних наук, професор **Пелешенко Ю.В.**
(Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України)
кандидат філологічних наук, доцент **Богданова М.М.**
(Бердянський державний педагогічний університет)

**Новик О.П. Історія української літератури (XI–XVIII ст.). :
навчальний посібник. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської
міської друкарні , 2021. 184 с.**

ISBN 978-966-197-811-8

У навчальному посібнику подається курс «Історії української літератури» для студентів першого курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» спеціальності «Середня освіта. Українська мова і література».

Пропонується філологам, усім, хто цікавиться вивченням історії давньої української літератури.

ISBN 978-966-197-811-8

© Новик О.П., 2021

ЗМІСТ

1. Передмова.....	5
2. Програма курсу «Історія української літератури (XI–XVIII ст.)» .	8
3. Зміст та планування аудиторної та самостійної роботи з давньої української літератури	
3.1. Плани лекцій	19
3.2. Плани практичних занять	63
3.3. Завдання для контролю. Тести	109
3.4. Самостійна робота	115
3.5. Тексти для вивчення напам'ять	116
3.6. Список художніх текстів для читання.....	117
3.7. Питання для самоперевірки	120
3.8. Індивідуальне завдання	127
5. Короткий термінологічний словник.....	130
6. Список використаних джерел.....	138
7. Додатки	140
Додаток 1. Схема аналізу пам'ятки	141
Додаток 2. Компендіум курсу (статті, схеми)	
Притча про обрив у художній пам'яті українського письменства	142
Образ корабля в ораціях українських барокових письменників	146
Жіночі образи у поезії Климента Зиновіва: тілесне	

Новик Ольга. Історія української літератури (XI-XVIII ст.)

4	й духовне	157
	Повсякдення у віршах Климентія Зиновієва	162
	Традиційна творча роль барокової літератури	171
	Схеми	180

ПЕРЕДМОВА

Курс “Історії української літератури (XI–XVIII ст.)” входить у цикл навчальних дисциплін освітньої програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, вивчається студентами на першому курсі педагогічного університету.

Структура навчального посібника відповідає необхідності застосування хронологічного принципу та принципу поступовості при вивченні історії літератури. При розподілі матеріалу курсу враховувалися періодизація давньої української літератури сучасними науковцями, необхідність вивчення літератури як мистецтва слова.

У посібнику є плани лекцій, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи. До кожного плану лекції подається література, щоб студент міг опрацювати певну тему, попередньо перечитавши тексти, або ж, у разі неможливості відвідання лекції, вивчити матеріал самостійно за поданим планом та літературою.

Для глибокого оволодіння знаннями з курсу “Історія української літератури” велике значення мають практичні заняття. Оскільки першокурсники відчують певні труднощі у процесі адаптації до нової системи навчання, необхідно забезпечити поступовий перехід від уроків у загальноосвітній школі до практичних занять у вищому навчальному закладі. Підготовка до

занять вимагає значної самостійності, глибоких фонових знань із історії, мистецтва та фольклору України, зарубіжної літератури, інших суміжних галузей, що обумовлено вивченням літератури як мистецтва слова та власне специфікою давньої літератури.

Багато творів, що розглядаються на практичних заняттях, вивчаються й у шкільному курсі української літератури, якщо не текстуально, то хоча б оглядово. На практичному занятті повинні використовуватися різні форми його проведення, метод запитань і відповідей, коментоване читання, аналіз окремих творів, диспут, метод проєктів, різних форм інтерактивного навчання для розвитку мовленнєвої культури, логіки мислення студента-філолога, а також на сьогодні значно зросла роль застосування сучасних інформаційних технологій для підвищення якості знань студентів, формування компетентностей бакалавра.

Підготовка до практичних занять вимагає організованості та зосередженості. Текст пам'ятки має бути своєрідним фундаментом, на якому і навколо якого буде побудовано аналіз твору та засвоєння фонових знань. Для того, щоб дати повну відповідь на сформульоване в плані запитання, необхідно уважно прочитати твір, ґрунтовно та глибоко опрацювати всі джерела зі списку основної літератури, розглянути й додаткові джерела. Внаслідок розгляду матеріалу з теми потрібно сформувати власну думку, яку необхідно вміти викласти логічно та аргументовано, а також спробувати сформулювати аспекти подальшого вивчення тієї чи іншої проблеми.

До кожного практичного заняття подаються завдання, що

спрямовані на якомога глибше проникнення в художню тканину твору, розуміння контексту епохи, в яку написано пам'ятку. Завдання законспектувати джерело вимагає від студента не лише фіксації думки того чи іншого вченого, але й вміння конспектувати, вибирати головне. Творчі роботи спрямовані задіяти емоційний та естетичний рівень сприйняття тексту студентом, допомогти виявити своєрідність давньої літератури.

Успішне проведення практичних занять передбачає повне опрацювання матеріалу здобувачем вищої освіти й активність на занятті, чому сприяє комплексна оцінка за все заняття, і введення заохочувальних балів за опрацювання додаткового матеріалу, підготовку доповідей, добирання ілюстрацій та виготовлення наочності до теми.

Самостійна робота з курсу “Історія української літератури (XI–XVIII століть)” полягає, насамперед, у читанні та вивченні напам'ять текстів пам'яток української літератури XI–XVIII століть, а також у засвоєнні теоретичного матеріалу, який винесено на самостійне опрацювання. Під час самостійної роботи обов'язковою є не лише робота з текстами з бібліотек, але й використання інформаційних ресурсів мережі Інтернет, самостійна систематизація опрацьованого матеріалу в таблицях та схемах, зразки яких наведено у Додатках.

2. ПРОГРАМА КУРСУ

2.1. Пояснювальна записка

Курс історії української літератури посідає значне місце серед літературознавчих дисциплін, що вивчаються студентами-філологами. Основу знань з історії української літератури закладає вивчення першого етапу її розвитку – давньої літератури.

Давня українська література – особливий суспільний та естетичний феномен, який продовжує досліджуватися фахівцями, і без усвідомлення своєрідності якого неможливо скласти повну картину розвитку української літератури загалом. Важливим є визначення часових рамок поняття “давня українська література” та обшину пам’яток, які воно охоплює. Майже два з половиною тисячоліття, як зазначають дослідники, визначаючи початок літератури, що творилася на наших землях, вже не XI, та й навіть не IX століттям, а VI до нашої доби, коли, на думку американського дослідника Д. Стойка, було складено “Послання оріян хозарам”, унікальний твір, який учений однозначно кваліфікував як пам’ятку української язичницької, античної доби. Тож вивчення курсу давньої літератури студентами-філологами охоплює не лише прочитання та інтерпретацію пам’яток давнього письменства, але й знайомство з історією їх віднаходження, публікації та дослідження, вивчення різних гіпотез сучасних учених щодо різних творів.

Студенти педагогічного університету мусять знати досконало матеріал з історії української літератури, що входить до шкільної програми з української літератури для вивчення у загальноосвітній середній школі, в гімназіях, ліцеях, колегіумах, тому програма з давньої літератури включає твори, які вивчаються учнями напам’ять.

Петро Білоус пише: “Словесні твори давнини естетичні не самі по собі, а можуть бути естетично реалізовані в художньому сприйманні читача. Отже, вирішальне значення має його естетичний досвід – та необхідна база, яка має можливість збагнути поетику тексту, відгукнутися на нього, незважаючи на те, що між моментом його створення і рецепцією читача лежать століття”. Вимога вивчати літературу як мистецтво слова органічно поєднується із наведеною цитатою, а надто, якщо взяти до уваги гуманізацію навчально-виховного процесу на сучасному етапі. Давня ж література містить багатий потенціал для духовного

збагачення читача, естетичного розвитку, повнішого усвідомлення історичних, культурних та релігійних процесів, які в різні часи формували українську ментальність.

Мета курсу – знайомити студентів із періодом зародження та початкових етапів розвитку українського письменства, охарактеризувати особливості давньої літератури, показати наступність традицій.

Завдання курсу:

- донести знання про визначні здобутки літературного процесу IX–XVIII ст., шляхи формування та розвитку жанрово-стильової структури;
- розкрити модель фольклорно-літературних взаємин, стосунки літератури та суспільно-політичного розвитку;
- навчити студентів аналізувати давньоукраїнські літературні тексти, засвоївши специфіку медієвістичних творів;
- домогтися самостійного опрацювання студентами творів за оригіналом;
- залучати студентів до активного наукового пошуку, до участі в наукових студентських конференціях.

Перелік дисциплін, засвоєння яких студентами необхідно для вивчення дисципліни:

1. Літературне джерелознавство та бібліографія.
2. Текстологія та палеографія.
3. Літературознавча герменевтика.
4. Історія філософської думки в Україні (X–XVIII ст.).
5. Історія України (визначальні моменти, які відбилися у літературі X–XVIII ст. або ж впливали на появу та розвиток тих чи інших явищ у давньому письменстві).
6. Етнографія (обряди, звичаї, побут та їх відображення в давньоукраїнських літературних творах).
7. Усна народна творчість (календарно-обрядова поезія, історичні пісні, думи, балади, казки, легенди і перекази, оповідання тощо).
8. Теорія літератури (культурно-історичний, компаративний, соціологічний методи аналізу художнього твору, жанрові різновиди та стильові вияви літератури доби античності, Середньовіччя (X–XV), Ренесансу (друга половина XV–кінець XVI ст.), Бароко (кінець XVI – кінець XVIII ст.), тропи.

Основні вимоги до знань та вмінь студентів

Студенти повинні знати:

- особливості художньої літератури як виду мистецтва;
- основні тенденції розвитку давньої української літератури, дискусійність питання автентичності, найважливіші факти літературного процесу цього періоду;
- періодизацію давньої літератури та головні здобутки кожного періоду;
- найважливіші відомості про творчі методи й літературні напрями, різні погляди дослідників на названі явища;
- вплив християнства на розвиток українського художнього слова;
- взаємодію оригінальної та перекладної літератури;
- характер зв'язків давнього письменства з усім мистецтвом слова;
- основні етапи життєвого й творчого шляху видатних письменників (митрополит Іларіон, літописець Нестор, Іван Вишенський, Касіян Сакович, Іван Величковський, Григорій Сковорода та ін.);
- місце та значення найвизначніших творів у доробку письменника та в літературному процесі відповідного періоду;
- оцінку вивчених творів у літературознавчих дослідженнях та критичних статтях;
- місце українського письменства в загальноєвропейському літературному процесі.

Студенти повинні вміти:

- робити аналітичний огляд літературно-критичних статей та досліджень щодо творчості окремих персоналій та літературного процесу взагалі;
- виявляти основні проблеми у творі, що вивчається;
- з'ясовувати взаємозв'язок між подіями певної епохи, світоглядом і творчістю письменника;
- виявляти найхарактерніші ознаки творчих методів та напрямів;
- зіставляти різні погляди в ході полеміки, виявляти здатність доводити свої твердження, власну думку, вміти дискутувати;
- аргументувати теоретичні міркування переконливими прикладами;
- зіставляти кілька творів, проводячи компаративний аналіз на різних рівнях текстів;
- самостійно здобувати і систематизувати знання з різних тем;
- працювати з каталогом, періодикою;

- користуватися Інтернетом;
- користуватися довідковими джерелами, зокрема, літературними енциклопедіями та словниками літературознавчих термінів.

2.2. Зміст дисципліни

Література Київської Русі

Оригінальна та перекладна література Київської Русі.

Дидактична проза.

Тема 1. Основні тенденції розвитку давньої української літератури

Характеристика поняття «українська література». Загальнокультурні виміри становлення та розвитку давньої української літератури. Естетичне значення давньої літератури. Обсяг та періодизація давнього українського письменства (хронологічний підхід, культурно-історичні періоди (за Д.Чижевським)). Особливості давньої літератури. Історія вивчення давньої української літератури. Іван Франко про давність і окремішність української літератури.

Тема 2. Перекладна література Київської Русі

Політична та релігійна ситуація княжої України. Прийняття християнства та його роль для розвитку літератури. Історичні умови виникнення перекладної літератури, її специфічні риси. Жанрова своєрідність перекладної літератури Київської Русі. Значення перекладної літератури. Біблія як літературна пам'ятка.

Тема 3. Оригінальна література Київської Русі

Тематика та художні особливості «Велесової книги». Історичні умови виникнення літописання. Ідейно-художня своєрідність літописів Київської Русі, жанрові особливості. «Повчання дітям» Володимира Мономаха. Паломницька література. «Моленіє» Данила Заточника.

Ораторсько-проповідницька проза. Літописання в Київській Русі.

Тема 1. Ораторсько-проповідницька проза українського середньовіччя, її художня специфіка

Середньовіччя: епічний, монументальний та орнаментальний стилі. Загальна характеристика ораторсько-проповідницької прози

Київської Русі. Провідні жанри. Іларіон Київський – руський філософ, письменник, історик. Композиційні особливості «Слова про закон і благодать» Іларіона. Художня своєрідність твору першого руського митрополита. Тематично-художня специфіка творчості Феодосія Печерського. Творчість Кирила Турівського та Кліма Смолятича. Риторичні особливості ораторської прози.

Тема 2. «Повість временних літ»: композиція та художньо-стильові особливості

Літописання в Київській Русі, час його виникнення та жанрові особливості. Композиція «Повісті временних літ». Синкретизм як головна риса стилю літопису. Риси епічного героя в зображенні князя Святослава. Особливості характеротворення образу княгині Ольги. Народнопоетичні легенди та перекази в літописі, їх значення.

Тема 3. «Слово о полку Ігоревім»: образи та художня специфіка

Історична основа «Слова о полку Ігоревім». Питання часу, місця написання та авторства твору. Образи “Слова о полку Ігоревім”, засоби їх характеротворення. Жанр, ритміка, зображувально-виражальні засоби. «Слово о полку Ігоревім» та літописання XII століття. Сучасні дослідження і наукові гіпотези щодо пам’ятки.

Література XIII – XVI століть

Тема 1. Специфіка літератури пізнього середньовіччя.

Історичні умови розвитку літератури пізнього Середньовіччя. Література другої половини XIII – середини XIV ст. Література другої половини XIV – XV ст. Проблеми дослідження літератури цього періоду. Історія дослідження української літератури пізнього Середньовіччя.

Тема 2. Українська література пізнього середньовіччя: джерела, система жанрів.

Оригінальна та перекладна література пізнього середньовіччя: жанри і твори. Покутницькі та есхатологічні мотиви в українській літературі другої половини XIII–XV ст.. Література “ожидовілих”. Серапіон Володимирський як знакова постать своєї доби. Ораторсько-учительна проза кінця XIII – першої половини XIV ст.: Київські митрополити Кирило II, Максим, св.Петро (Ратенський). Григорій Цамблак як знакова постать своєї доби. Друга хвиля південнослов’янського впливу та стиль “плетіння слів” в

українській літературі. Д.Чижевський, Д.Лихачов про літературу цього періоду. Сучасні дослідження української літератури пізнього середньовіччя.

4. Паломницька та агіографічна література

Тема 1. Паломницький жанр в українській літературі

Літературні та позалітературні причини становлення паломницького жанру. Етапи розвитку паломницької прози: від середньовіччя до бароко. Ігумен Данило – основоположник української паломницької літератури. Особливості поетики «Життя і хожденья Данила русьскыя земли игумена» (Поняття, що становлять основу жанру ходіння, семантичне поле та принципи організації матеріалу. Змістові та художні особливості твору. Художній час у «Хожденьи» ігумена Данила. «Модель світу» у ходінні. Образ дії). Природа в описах Данила Паломника.

Тема 2. Художня своєрідність пам'ятки агіографічного письменства «Києво-Печерський патерик»

Листування Симона і Полікарпа (20-ті рр. XIII ст.) як основа Києво-Печерського патерика. Структура пам'ятки, її джерела, нові редакції як наслідок переосмислення тексту крізь призму барокової естетики. Пам'ятка в оцінці І. Франка, М. Грушевського. Роль житій Нестора, Симона і Полікарпа у структурі «Києво-Печерського патерика». Барокова поетика патерикових новел. Мотив чуда в новелах про Алімпія-іконника, Агапіта-лікаря, Прохора-Лободника, Мойсея-угрина та інших.

3. Ренесанс та Реформація

Розвиток літератури доби Ренесансу в Україні

Тема 1. Загальні тенденції розвитку літератури доби Ренесансу в Україні

Ренесанс: гуманізм, Реформація й Контрреформація, літературні осередки України. Генеза літератури ренесансу та реформації. Характерні риси естетики Відродження. Гуманізм як напрям епохи українського Відродження.

Тема 2. Українська латиномовна література як форма синтезу вітчизняних та загальноєвропейських традицій.

Вплив європейського ренесансу. Основні представники української літератури цього періоду. Літературна спадщина Юрія Дрогобича. Ідейно-тематична своєрідність поезії Павла Русина з Кросна. Ренесансне спрямування творів Станіслава Оріховського-

Роксолана. Загальна характеристика літературної спадщини Себастьяна Кленовича.

Полемічно-публіцистична література

Тема 1. Полемічно-публіцистична література: генеза, передумови виникнення, центральні постаті

Виникнення і розвиток полемічно-публіцистичної літератури. Берестейська унія. Міжконфесійна полеміка епохи Ренесансу. Діяльність Герасима Смотрицького, Василя Суразького (Острозького), Стефана Зизанія. Анонімні твори. Полемічні памфлети. «Тренос» Мелетія Смотрицького. «Палінодії» Захарії Копистенського. Літературна діяльність Іпатія Потія.

Тема 2. Літературна спадщина Івана Вишенського в контексті епохи

Модель біографії Івана Вишенського, прийнята наукою. Світогляд письменника, його особливості. Провідні твори письменника, проблема їх поширення і впливу на українську культуру. Особливості стилю послань І. Вишенського. Історична основа, проблематика, образи «Послання до єпископів».

4. Барокова поезія 17–18 століть

Формування барокової поезії. Чільні представники поетичного мистецтва

Тема 1. Література кінця XVI – початку XVII століття

Історичні умови розвитку літератури та культури. Виникнення і розвиток полемічно-публіцистичної літератури. Зародження віршової літератури (панегірики, історичні та сатиричні вірші, твори на смерть, вірші-ляменти). Зародження драматичної літератури. Перекладні твори.

Тема 2. Українська література другої половини XVII століття

Характерні риси доби бароко як епохи та художнього стилю. Генеза українського літературного бароко. Проблеми дослідження та періодизації українського літературного бароко. Поетики і риторики, їх значення для розвитку літератури. Нові редакції літературних пам'яток.

Явище синкретизму поезії та прози в українській літературі барокової доби. (в учительних текстах, в рамцях барокового полемічного дискурсу, в панегіриках). Чинники, що зумовили появу синкретичності прозових і поетичних текстів.

Тема 3. Художній світ української барокової поезії

Київські поетики та риторики XVII ст. та їх вплив на тогочасну літературу. Провідні жанри поезії: панегірик, елегія, епіграми. Культивування «курйозних» віршів.

Панегірична поезія раннього Бароко. Художня своєрідність творів Герасима Смотрицького. Оплакувальні панегірики як жанровий різновид. Своєрідність твору Касіяна Саковича «Вірші на жалісний погреб рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного». Антипанегірики, їх художні особливості: “пасквіль” невідомого поета на гетьмана Івана Самойловича.

Художня своєрідність поетичної творчості Івана Величковського. Біографічні відомості. Поетична спадщина – збірники віршів «Зегар з полузегарком» (1690) і «Млеко от овцы пастыру належное» (1691). Риси поетики бароко. «Передмова до читальника», її значення. Проблематика. Художній світ Климентія Зиновіїва (тематика, образи, жанрова природа). Риси барокового стилю в поезії Лазаря Барановича, Данила Братковського. Гетьман Іван Мазепа як поет.

Українська поезія XVIII століття

Тема 1. Українська віршована сатира XVIII ст.

Розвиток віршової літератури. Обставини виникнення української віршованої сатири XVIII ст. Питання авторства. Вірші-травестії мандрівних дяків на різдвяні й великодні сюжети. «Різдвяна вірша».

Висміювання зажерливості, жадібності і пияцтва, викриття продажності у сатирично-гумористичних віршованих оповіданнях «Отець Негребецький», «Пекельний Марко», «Вірша про Кирика». Показ сили та героїзму козаків. Соціально-політична віршована сатира. Особливості мови і стилю віршованої сатири, зв'язок із фольклором. Елементи реалізму.

Іван Некрашевич. Біографічні відомості про письменника. Обсяг і характер творчості. Віршовані листи побутового характеру.

Українські ліричні твори XVIII ст., шляхи їх поширення й характерні риси. Різноманітна тематика ліричних віршів. Основні групи ліричної поезії. Любовна лірика. Духовна лірика.

Тема 2. Поезія Григорія Сковороди: традиції та новаторство

Загальна характеристика поетичної спадщини Г. Сковороди. Структура збірки «Сад божественних пісень». Характер взаємодії епіграфів і текстів. Біблійна основа творів. Пейзажні вірші – нове явище тогочасної української літератури. Актуалізації панегіричної

поезії у творчості Григорія Сковороди. Ритмомелодика і строфіка віршів, синтез традиції силабічного віршування та народної пісні. Художні особливості пісень Г. Сковороди. Новаторство поета. Поєднання книжних і народних елементів. Багатство нових образів, порівнянь, метафор.

Проза та драматургія 17–18 ст.

Змістовий модуль 9. Особливості розвитку української прози 17 – 18 ст.

Тема 1. Барокова ораторсько-проповідницька проза

Історичні умови розвитку літератури та культури. Нова проповідницька й публіцистична проза. Ораторсько-проповідницька проза. Розвиток в ній християнських тем. Проблематика суспільна. Дві стильові форми в розвитку української проповіді: традиційна та нова мистецька форма проповіді, яка орієнтувалася на досвід західних проповідників. Використання українськими проповідниками стилю бароко, його характерних рис: вишуканості, надмірної словесної орнаментативності, складності порівнянь і алегорій ефективності тез, сполучення християнської символіки з образами античної міфології.

Іоаннікій Галатовський. Біографічні відомості та світогляд письменника. Його трактат «Наука, або Спосіб зложення казання» як перша спроба викладу теорії церковного красномовства. Збірка проповідей «Ключ розуміння», загальна характеристика змісту та стильових особливостей.

Лазар Баранович. Обставини життя письменника. Суспільно-політичні погляди й літературна діяльність Барановича. Збірки проповідей: «Меч духовный» і «Трубы словес проповедных», їх зміст і стиль.

Антоній Радивилівський. Біографічні відомості. Погляди на ораторське мистецтво. Збірки проповідей «Огородок» і «Вінець Христов». Загальна характеристика їх змісту. Мова і стиль творів Радивилівського.

Тема 2. Літописання та історіографія

Характеристика історіографічної та паломницької прози. Історична проза. Записи в цей час важливих подій минулого й сучасного України. «Густинський літопис», його проблематика, джерела. «Кройника» Феодосія Сафоновича, «Синопис» невідомого автора. Особливості висвітлення історії України. Характер розповіді.

Літопис Самовидця. Час написання твору та головне завдання літописця. Зміст літопису. Образ Богдана Хмельницького. Мова і стиль літопису Самовидця. Висока оцінка твору відомими українськими істориками, філологами, письменниками.

Літопис Самійла Величка «Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке...» як явище українського літературного бароко. Біографічні відомості про автора. Широкі та різноманітні джерела Літопису. Його пафосно-патріотична спрямованість. Основний зміст і форма твору, його обсяг і час написання. Образ Богдана Хмельницького. Мова і характерні особливості стилю літопису.

Тема 3 . Проза Григорія Сковороди

Філософські твори Сковороди: «Наркісс Розглагол о том: узнай себе», «Разговор, называемый Алфавит, или Букварь мира», «Разговор дружеский о душевном мире)», «Израильскій змій». Їх основні ідеї та положення. Використання у філософських трактатах творів різних літературних та фольклорних жанрів (байки, притчі, легенди, вірші, прислів'я, казки і пісні) .

Збірка «Басни Харьковскія». Обставини її написання. Погляди Сковороди на жанр байки та притчі. Тематика байок, їх мотиви. Зв'язок генетичний Байок і філософських творів. Утвердження думки про «сродну працю» як найбільшу потребу людини Особливості побудови байок: фабула і сила (мораль). Діалогічна форма. Сатира й іронія Сковороди. Мова байок. Широке використання народних прислів'їв.

Притчі Г. Сковороди: «Благодарный Еродій» і «Убогий Жайворонок». Основна їх тенденція – засудження методів тогочасного виховання. Глибокий патріотизм, демократизм і гуманізм у педагогічних поглядах Сковороди. Літературне значення притч.

Тема 4. Початки класицизму, романтизму та сентименталізму в літературі другої половини XVIII ст.

Сучасні наукові погляди на формотворчу роль давньої української літератури для нової української літератури. Преромантизм як напрям в українській літературі. Початки класицизму. Іван Котляревський як літературна постать переходної доби. Формування сентименталізму в українській літературі. Російськомовна література переходної доби.

Українська барокова драматургія

Тема 1. Формування драматургії в українській літературі

Початок драматургії. Ідейно-художня своєрідність драматургії. Перші згадки про існування в Україні драми і комедії. Шкільне походження драми, зв'язок її з польським і західноєвропейським театром. Драматичні діалоги: різдвяний Памви Беринди (1616) і великодній Іоаникія Волковича (1630-1631). Значення цих діалогів як зародкової форми шкільної драми.

Інтермедії як форма драматичної творчості.

Найдавніші відомі драматичні твори – анонімні українські інтермедії до драми Якуба Гаватовича. Народний характер сюжетів та дійових осіб. Літературно-мистецькі якості.

Драматична література Київського шкільного театру – визначний етап у розвитку української драматургії. Характерні особливості цього театру. Поступове розширення тематики п'єс. Основні тематичні групи шкільних драм

Українська барокова драматургія XVII століття: образна та тематична специфіка. Піднесення жанру інтермедії в кінці XVII ст. на вищий щабель. Драма типу міраклів «Алексей человек Божий». Зміст п'єси та її джерела. П'єса «Слово о збуренню пекла». Питання про час написання твору. Особливості сюжету. Тема й образи драми, її сценічність.

Тема 2. Жанрово-тематичні особливості української драматургії XVIII століття

Загальна характеристика української барокової драматургії. Барокова образність драми Лаврентія Горки «Йосиф-патріарх». Історична драма Ф. Прокоповича «Володимир»: стильовий синкретизм твору, особливості характеротворення. Тематика та особливості поезики драми невідомого автора «Милість Божа». Барокова образність драми Г. Кониського «Воскресеніє мертвих». Поетика інтермедій до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського. Вертепна драма XVIII століття. Редакції вертепної драми. Гумор і сатира вертепної драми, її вплив на комедійні твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та ін.

ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

ПЛАНІ ЛЕКЦІЙ

Лекція

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

План

1. Характеристика поняття «українська література».
2. Обсяг та періодизація давнього українського письменства.
3. Самобутні риси давньої літератури.
4. Історія вивчення давньої української літератури.

Ключові слова: *розвиток, українська література, самобутність, давність, список, редакція, пам'ятка, анонімність, рукопис.*

Питання на лекції: *Що, на вашу думку, включає поняття “українська література”?*

Для самостійного опрацювання: *Іван Франко про давність і окремішність української літератури.*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст.: навч. посіб. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Львів: Світ, 1992.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ.: Вища школа, 1989.
4. Історія української літератури у 12 томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 2014.
5. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ: Академія, 2007.
6. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та ін.]. Київ : Академія, 1997. 452 с. (Nota bene).
7. Чижевський Д. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.

Допоміжна література

1. Білоус Петро. Навіщо література? Про естетичну природу літератури. *Українська мова та література*. 2005. ч.18. С. 3–5.
2. Білоус Петро. Про естетичне значення давньої української літератури. *Українська мова та література*. 2000. ч.25. С. 1–3.

3. Білоус Петро. Самобутні риси давньоукраїнської літератури. *Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2005. №7–8. С. 116–123.
4. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. Київ: Либідь, 1993–1996.
5. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1994.
6. Мишанич О. Проблеми вивчення давньої та класичної української літератури. *Слово і час*. 2002. №2.
7. Полек В.Т. Історія української літератури X–XV ст. Київ: Вища школа, 1994. 144 с.
8. Поліщук Володимир. Іван Франко про давність і окремішність української літератури (із франкознавчих студій). *Українська мова та література*. 2000. ч. 25. С. 3–5.
9. Чижевський Д. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.
10. Соболь В. Давня українська література: методологічні аспекти дослідження. *Філологічні семінари. Літературознавчі методології: практика і теорія*. Випуск 7 / Ред. кол.: В. Астаф'єв (відп. ред.) та ін. Київ: Київський університет, 2004. С. 47 – 53.
11. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X – XIII століття). Київ: Аконіт, 2002.
12. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995.
13. Шевчук В. Муза Роксоланська. *Вітчизна*. 1997. №3-4, 5-6, 9-10.

Лекція

ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

План

1. Історичні умови виникнення перекладної літератури, її специфічні риси.
2. Біблія. Особливості перекладу і засвоєння старозавітних та новозавітних частин Святого Письма.
3. Жанрова своєрідність перекладної літератури Київської Русі.
4. Значення перекладної літератури.

Ключові слова: Біблія, переклад, переспів, апокриф, агіографія, житіє, хроніка, слово, воїнська повість, топографія.

Питання на лекції:

- *Пригадайте, хто сприяв прийняттю християнства на Русі, які події сприяли тому, що християнство прийняли з Візантії?*
- *Які складові частини Біблії ви можете назвати?*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992. С. 99–134.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989. С. 23–37.
4. Грушевський М. Історія української літератури. Київ, 1993. Т. II.
5. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1994. С. 49–74.
6. Полк В.Т. Історія української літератури X–XV ст. Київ: Вища школа, 1994. С. 23–30.
7. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X – XIII століття). Київ: Аконіт, 2002. С. 110–151.
8. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. С. 49–72.

Допоміжна література

1. Абрамович С. Біблія та формування сакрального простору європейської митецької культури : монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 150 с.
2. Аверинцев С.С. Софія – Логос. Словник. Київ: Дух і літера, 1999. 464 с.
3. Антофійчук В.І. Євангельські образи в українській літературі XX століття. Монографія. Чернівці : Рута, 2001. 336 с.
4. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX–XX століття: Монографічне дослідження. Київ, 1999. 160 с.
5. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад І.Огієнка. Б.м.: Видання Українського біблійного товариства, 1993.
6. Білецький О.І. Перекладна література візантійсько-болгарського походження. *Збір. пр.: У 5 т.* Київ, 1965. Т. I. С. 128–187.
7. Білоус П. Жанрова система української літератури (період Київської Русі). *Слово і час*. 2002. №2.
8. Білоус П. Зародження української літератури. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №1, 2. С. 57–62; 23–30.
9. Бондар С. "Бджола" – унікальна пам'ятка філософсько-світоглядної думки Русі-України. *Хроніка-2000*. №1. С. 59.
10. Головащенко С. Біблієзнавство. Київ : Либідь, 2001. 496 с.
11. Даниленко І. Біблійні жанри і концепти в поезії Тараса Шевченка. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2017. 144 с.
12. Короткий біблійний словник <http://www.nd.edu/~theo/glossary/books.htm>
13. Мишанич О. Прийняття християнства і давнє українське письменство. *Радянське літературознавство*. 1988. №6. С. 32–40.

14. Образ Христа в українській культурі. 2-е вид. Київ: Академія, 2003. 200 с.
- 22 15. Святе Письмо Старого й Нового Заповіту /Переклад І. Хоменка. Рим : Вид-во о.Василиян, 1963.
16. Сліпущко О. Давньоукраїнський бестіарій. *Дніпро*. 1995. №9–10.
17. Сулима В. Біблія і українська література. Навчальний посібник. Київ: Освіта, 1998. 400 с.
18. Фрай Н. Великий код: Біблія і література. Львів: Літопис, 2010. 362 с.

Лекція

ОРИГІНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ)

План

1. Д.Чижевський про добу монументального та орнаментального стилів.
2. Історичні умови виникнення літописання. Ідейно-художня своєрідність літописів Київської Русі.
3. Жанр повчання у літературі Середньовіччя. "Повчання дітям" Володимира Мономаха.
4. Творчість Кліма Смолятича
5. "Моленіє" Данила Заточника.
6. Паломницька література.

Ключові слова: монументальний стиль, орнаментальний стиль, повчання, моління, житіє, літопис, ходіння.

Питання на лекції:

- Що вам відомо з історії України про суспільно-політичну та культурну діяльність князів Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха.
- З курсу "Зарубіжна література" вам відомо, що в середньовічній Європі існували народні епоси. Пригадайте, які саме.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIIIст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.

3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. Київ: Либідь, 1993-1996.
5. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1994.
6. Полєк В.Т. Історія української літератури X-XV ст. Київ: Вища школа, 1994.
7. Сліпушко О. "Слово про князів". *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX-XV століть*: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002.
8. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X-XIII століття). Київ: Аконіт, 2002.
9. Харлан О. Основні проблеми вивчення "Велесової книги": Навч. посібник. Київ: Знання, 2001.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
11. Яременко В. "Повчання Володимира Мономаха". *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX-XV століть*: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В. Яременка. Київ: Аконіт, 2002.

Допоміжна література

1. Білоус П. "Моління" Данила Заточника з феноменологічного погляду. *Слово і час*. 2000. №5.
2. Білоус П. Жанрова система української літератури (період Київської Русі). *Слово і час*. 2002. №2.
3. Білоус П. Твори про мандри в давній українській літературі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №6.
4. Джиджора Є. Середньовічна слов'янська гімнографія: бібліографічний огляд. *Слово і Час*. 2018. № 4-5.
5. Вілкул Т. Літописна повість 1147 р. про вбивство Ігоря Ольговича. *Київська старовина*. 1999. №4.
6. Горський В. Дещо про критерій людської гідності у XIII столітті. "Моління" Данила Заточника. *Київ*. 1993. №11.
7. Ісіченко Ігор, архієпископ. Молитовний дискурс у літературі Київської Русі. *Слово і час*. 2005. №1, 2.
8. Ісіченко Ігор, архієпископ. Аскетична парадигма давньоруської проповіді. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство*. Збірник наукових праць. Випуск XIV / Ред. кол.: Я.Поліщук та ін. Рівне: Перспектива, 2005.
9. Ланцута З. Християнсько-містична дидактика Володимира Мономаха. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство*. Збірник наукових праць. Випуск XIV / Ред. кол.: Я.Поліщук та ін. Рівне: Перспектива, 2005.
10. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995.

11. Толочко П. Хто убив князів Бориса і Гліба. *Київська старовина*. 1999. №4.
24. Сліпушко О. Перший паломницький твір української літератури. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть*: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ : Аконіт, 2002.
13. Сушинський Б. "Велесова книга" предків. Роздуми над сторінками вічності. Велесова книга у перекладі та літературній інтерпретації Богдана Сушинського. Київ. Одеса: Видавничий дім ЯВФ, 2001.
14. Толочко П. Тисячоліття давньоруського літописання. *Київська старовина*. 1999. №1.
15. Федоренко Д. "Велесова книга" – найдавніший літопис України. Київ: Бібліотека українця, 1999.
16. Харлан О. "Велесова книга": поетико-функціональні особливості зооморфічної символіки. *Актуальні проблеми слов'янської філології*: Міжвуз. зб. наук. статей / Редкол.: С.П. Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005.
17. Яременко В. Святий Кирило Турівський, "Златословесний витія...". *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть*: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В. Яременка. Київ: Аконіт, 2002.

Лекція

ОРАТОРСЬКО-ПРОПОВІДНИЦЬКА (ОРАТОРСЬКО-УЧИТЕЛЬНА) ЛІТЕРАТУРА ДОБИ РАННЬОГО І ВИСОКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

План

1. Ораторська й учительна проза. Провідні ораторські жанри, їхня залежність від обрядового контексту.
2. "Слово про Закон і Благодать" Іларіона.
3. Літературно-ораторська спадщина Кирила Турівського
 - 3.1. Особливості риторської майстерності автора. Стилистичні засоби та прийоми у творах.
 - 3.3. Вживання риторичних прийомів. Ораторський ритм творів.
 - 3.4. Драматизація.

3.5. Значення творчості Кирила Турівського для розвитку української літератури.

25

Ключові слова: *ритор, ораторська проза, “Слово про Закон і Благодать”, учительна проза, патристика.*

Питання на лекції: *Як ви розумієте слово “закон”?*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури. Т. 3. Київ: Либідь, 1993. С. 80–97.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995.
4. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. Київ: Вища шк., 20003. 311 с.
5. Молдаван А.М. "Слово о законе и благодати" Иллариона. Київ, 1984.
6. Сагач Г. Риторика. Київ: Видавничий дім "Ін Юре", 2000. 568 с.
7. Сліпушко О. Іларіон Київський. *Сліпушко О. Софія київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття)*. Київ, 2002.
8. Сулима В. Біблія і українська література. Київ: "Освіта", 1998. С. 113–115.
9. Чижевський Д. Історія української літератури. Тернопіль: "Феміна", 1994. С. 136–145.

Допоміжна література

1. Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. (Сер. XII—сер. XIII ст.) Київ, 1988.
2. Златоструй. Древняя Русь X–XIII веков. Москва, 1990. С. 193–194.
3. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. Київ, 1988.
4. Лихачев Д.С. Исследования по древнерусской литературе. Сб. ст. / Отв. ред. О.В. Творогов. Ленинград: Наука, 1986. 405 с.
5. Маслюк В.П. Латиномовні поетики та риторики XVII–XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. Київ: Наук.думка, 1983.
6. Огієнко Іван. Українська культура. Київ, 1918.
7. Сагач Г.М. Риторика. Київ, 1993.
8. Сагач Г.М. Словник-мінімум термінів красномовства. Київ, 1992.
9. Сагач Г.М., Юніна О.А. Загальна риторика: Сучасна інтерпретація. Київ: “Знання”, 1992. 142 с.

Лекція

"СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ": ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ, ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА, ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ

План

1. Історична основа “Слова о полку Ігоревім”.
2. Питання часу, місця написання пам’ятки.
3. Авторство твору: проблема визначення, сучасні точки зору.
4. Стильова своєрідність “Слова о полку Ігоревім”.

Ключові слова: *слово, авторство, містифікація, автентичність, міжусобиці, синкретизм.*

Питання на лекції:

- Як ви розумієте слово “містифікація”, “автентичність”?
- Що ви знаєте з історії про князя Ігоря Святославовича?

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
3. Гординський С. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади. Львів: Світ, 2004.
4. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т.2 / Упоряд. В.В. Яременко; приміт. С.К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993.
5. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М.Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 223–237.
6. Слово о полку Ігоревім / Упоряд. та примітки О.Мишанича. Київ: Радянська школа, 1986. 310 с.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
8. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" – український героїчний епос XII століття. *Українська мова та література*. 1997. №34(50). С.1–3.
9. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" та його доба. (Комплексне дослідження). Київ: Видавництво імені Олени Теліги, Веселка, 2000. 256 с.

Допоміжна література

1. Білецький О. «Слово о полку Ігоревім» та українська література XIX–XX ст. *Білецький О. Зібрання праць*. У 5 т. Київ: Наук. думка, 1965. Т.1. С. 78–84.
2. Білоус П. "Слово про Ігорів похід": казка зі щасливим кінцем? *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2002. №4. С. 50–56.
3. Грабович Г. Слідами національних містифікацій. *Критика*. 2001. №6 (44).
4. Караменов М. Відлуння "Слова..." *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2002. №4. С. 66–72.

5. Кінан Е. Слово про те, як Ярослав, князь галицький, у султанів стріляв. *Критика*. 2000. №12 (38).
6. Корпанюк М. «Слово про Ігорів похід» в українському літературознавстві та критиці (XIX – поч. XX ст.). *Слово і час*. 2000. №12.
7. Костікова І. Слово про «Слово». *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2000. №4. С. 208–213.
8. Ласло-Куцюк М. Аргументи на користь автентичності «Слова о полку Ігоревім». *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2002. №4. С. 62–66.
9. Митрополит Іларіон. «Слово про Ігорів похід»: Дослідження і переспів. *Українська мова і література*. 2001. №34–35 (242–243). 48 с.
10. Мишанич О. Нове про автора «Слова о полку Ігоревім». *Слово і час*. 1990. №6.
11. Охріменко П. Ігор Святославович як герой «Слова о полку Ігоревім» і як історична особа. *Українська мова і література в школі*. 1985. №8.
12. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
13. Пушик С. Криваве весілля на Каялі (Слов'янська міфологія і «Слово о полку Ігоревім»). *Пушик С. Дараби пливають у легенду*. Київ: Рад. письменник, 1990. С. 5–226.
14. Родіна О. «Слово о полку Ігоревім...»: Знане і незнане про його переклад. *Українська мова та література*. 1997. №14(30). С.3.
10. Салевич П. Фантазії Е.Кінана про єврейські впливи на «Слово о полку Ігоревім». *Вітчизна*. 2002. №7–8.
11. Скупейко Л. Виявлення творчої індивідуальності автора в «Слові...». *Радянське літературознавство*. 1986. №5.
12. Сліпушко О. «Слово о полку Ігоревім». *Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X – XIII століття)*. Київ: Аконіт, 2002. С. 315–329.
13. Слово о полку Ігоревім, Ігоря, сина Святославового, внука Олегового. *Українська мова та література*. 1997. №34(50). С. 4–6.
14. Яценко Б. І ще про автентичність «Слова о полку Ігоревім». *Слово і час*. 2003. №7.
15. Яценко Б. Похід Ігоря Сіверського 1185 року: політичні й літературні аспекти. *Слово і час*. 2000. №6.
15. Яценко Б. Про концепцію «Слова о полку Ігоревім». *Березіль*. 1993. №7–8.

ЛІТЕРАТУРА XIII – XVI СТОЛІТЬ

Лекція

УКРАЇНЬСКА ЛІТЕРАТУРА ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ:

ДЖЕРЕЛА, СИСТЕМА ЖАНРІВ

План

1. Проблеми дослідження літератури пізнього Середньовіччя.
2. Оригінальна та перекладна література цього періоду: жанри, твори.
3. Покутницькі та есхатологічні мотиви в українській літературі пізнього Середньовіччя.

Ключові слова: *покутництво, есхатологія, єресь, двовір'я, апокриф, легенда, хтонічний культ, агіографія, передвідродження, богомільство, ісихазм.*

Питання на лекції:

- *Пригадайте, коли відбулася перша хвиля південнослов'янського впливу?*
- *Які причини посилення уваги до есхатології в цей період?*
- *Якими творами представлена агіографічна проза другої половини XIII ст.?*

Література Базова

1. Александров О. Старокиївська агіографічна проза XI – першої третини XIII ст. Одеса: Астропринт, 1999.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
3. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
4. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М.Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 216–223.
5. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 447–556.
6. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Махновця; Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Дніпро, 1989.
7. Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ: Фоліант, 2004.
8. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття). Київ: Аконіт, 2002.
9. Соболев В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак ЕКО, 1995.

10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
11. Пелешенко Ю. В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ: Поліграфічний центр "Фоліант", 2004. 423 с.

Допоміжна література

1. Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
2. Крекотень В., Наливайко Д. С. Від давнини до середини XVIII ст. *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*. Київ: Наукова думка, 1987. Т. 1.
3. Лихачев Д. С. Исследования по древнерусской литературе. Сб. ст. / Отв. ред. О. В. Творогов. Ленинград: Наука, 1986. 405 с.
4. Лихачев Д. С. Русское Предвозрождение в истории мировой культуры. *Историко-филологические исследования*: Сб. статей памяти акад. Н. И. Конрада. Москва: Наука, 1974. С. 20–21.
5. Пелешенко Ю. Есхатологічні мотиви і тема кари Божої в українській літературі пізнього Середньовіччя (середина XIII–XV ст.). *III Міжнародний конгрес україністів. (Харків, 26–29 серпня 1996р.)*. *Літературознавство*. Київ: Обереги, 1996. С. 285–293.
6. Пелешенко Ю. Коментарі чи безпідставні закиди? *Слово і час*. 1997. №4. С. 34–40.
7. Пелешенко Ю. Література «ожидовілих» та її місце в українській духовній культурі другої половини XV ст. *Медієвістика*. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 3. С. 89–108.
8. Пелешенко Ю. Місце літератури «ожидовілих» в дискурсі української духовної культури пізнього Середньовіччя. *Слово і час*. 2004. № 8. С. 39–47.
9. Пелешенко Ю. В. Духовний і політичний Ісихазм. *Український світ*. 1992. №3. 6. С. 22–23.
10. Пелешенко Ю. В. Українська культура XV ст. і другий південнослов'янський вплив. *Писемність Київської Русі і становлення української літератури*. Київ: Наукова думка, 1988. С. 138–166..
11. Пелешенко Ю. "Плач Богородиці" в українській літературі. *Медієвістика*. Одеса: Астропринт, 1998. Вип. I. С. 30–40.
12. Пелешенко Ю. Київський митрополит св. Петро (Ратенський) як письменник. *Київська старовина*. 2001. №5. С. 90–95.
13. Пелешенко Ю. "Плач землі" в Івана Вишенського та його джерела. *Медієвістика*. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 2. С. 33–42.
14. Пелешенко Ю. Біблія та українська література. *Українська мова та література*. 1998. Ч. 41.
15. Пелешенко Ю. Богомільські мотиви в українській словесності пізнього середньовіччя: апокрифи і легенди про гріхопадіння. *Слов'янський збірник*. Одеса, 2000. Вип. 7. С. 178–183.

- 16.Пелешенко Ю. Дворів'я в проповідях Серапіона Володимирського та українська міфологічна традиція. *Історико-літературний журнал*. 2002. №8. С. 61–71.
- 17.Пелешенко Ю. Исихазм і богомилство: подібність елементів світогляду (на матеріалі української та болгарської літератур). *Історико-літературний журнал*. 2002. №7. С. 170 –176.
- 18.Пелешенко Ю. Київський митрополит Исидор і доля Флорентійської унії в Україні. *Київська старовина*. 2000. №2. С. 135–142.
- 19.Пелешенко Ю. Послання митрополита Фотія і боротьба за Київську митрополічу кафедру у десятих роках XV ст. *Актуальні проблеми сучасної філології*. Рівне, 1994. Т. 1. С. 3–16.
- 20.Пелешенко Ю. Тема кінця світу в українському письменстві пізнього Середньовіччя. *Верховина. Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя*. - Дрогобич: Коло, 2003. С. 238–250.
- 21.Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (деякі аспекти дослідження). *Слово і час*. 2001. №4. С. 39–43.
- 22.Пелешенко Ю. Українське Передвідродження. Основні риси. *IV Міжнародний конгрес україністів. (Одеса, 26-29 серпня 1999р.)*. Літературознавство. Київ: Обереги, 2000. Кн. I. С. 33–39.
- 23.Пелешенко Ю.В. Апокрифи та легенди богомилського походження в українській словесності: здобутки і перспективи дослідження. *Біблія і культура*. Чернівці: Рута, 2000. Вип. I. С. 45
- 24.Пелешенко Ю.В. Розвиток української ораторської та агіографічної прози кінця XIV–початку XVI ст. Кив: Наукова думка, 1990. 144 с.
- 25.Франко І. Данте Аліґ'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії. *Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1978. Т. 12. С. 36.

Лекція

ПАЛОМНИЦЬКИЙ ЖАНР В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

План

1. Паломництво як феномен середньовічної культури та літератури.
2. Передумови та причини появи “Ходіння” ігумена Даниїла. Історичні умови подорожі та їхнє відображення у творі. Образ оповідача.

3. Просторово-часова організація сюжету (відомості про Русь, Палестину, Візантію доби хрестових походів). І. Франко про твір ігумена Даниїла.
4. Модифікація паломницького жанру в “Мандрах” Василя Григоровича-Барського.

Ключові слова: *паломник, пілігрим, каліка перехожий, ходіння, простір, час, дорога, святі місця, подорож, світобудова.*

Питання на лекції:

- *Пригадайте особливості жанру житія*
- *Назвіть основні географічні параметри святих місць.*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Білоус П.В. Паломницький жанр в історії української літератури. Житомир, 1997. 160 с.
3. Білоус П.В. Українська паломницька проза: історія жанру. Київ, 1998. 128 с.
4. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн.: Навч. вид. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
5. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ : Вища школа, 1989.
6. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т.1 / Упоряд. В.В. Яременко; приміт. С.К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993.
7. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994.
8. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Білоус П. Давньоукраїнські “ходження” і західноукраїнський роман-подорож XVII–XVIII ст. *Українська література XVII – XVIII ст. та інші слов’янські літератури*. Київ, 1984. С. 206–222.
2. Білоус П. Пейзаж в українській паломницькій прозі. *Медієвістика*. Випуск 1. Одеса: Астропринт, 1998. 160 с. С. 41–48.
3. Білоус П. Твори по мандри в давній українській літературі. *Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колеґіумах*. 2003. №6. С. 112–120.
4. Білоус П.В. «Ходженьє» ігумена Даниїла і паломницька проза на Україні у XVI-XVIII ст. *Писемність Київської Русі і становлення української літератури*. Київ, 1988.

5. Водовозов Н.В. “Хождение” Даниила и первый крестовый поход. *Русская литература и народное творчество*. Москва : Просвещение, 1962. С. 16–35.
6. Ісіченко І. Молитовний дискурс у літературі Київської Русі. *Слово і час*. 2005. №1. С. 5–14.
7. Ісіченко І. Молитовний дискурс у літературі Київської Русі. *Слово і час*. 2005. №2. С. 12–23.
8. Кузьмина В.Д. Сведения об арабах и арабской культуре в Палестине в начале XII в. По «Хождению игумена Даниила». *Вестник истории мировой культуры*. 1959. № 6. С. 82–86.
9. Кулаковский В.М. Василь Григорович-Барський і його записки. *Український історичний журнал*. 1971. № 2. С. 114–117.
10. Соболь В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак ЕКО, 1995.

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ ДОБИ РЕНЕСАНСУ В УКРАЇНІ

Лекція

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРИ ДОБИ РЕНЕСАНСУ В УКРАЇНІ

План

1. Гуманізм як напрям епохи українського Відродження.
2. Трактати: традиції, жанрова специфіка, основні представники.
3. Жанрово-тематична характеристика латиномовної поезії.

Ключові слова: *ренесанс, гуманізм, відродження, антропоцентризм, трактат*

Питання на лекції: *Із курсу “Зарубіжна література” пригадайте характерні риси європейського Відродження.*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIIIст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 2. Львів: Світ, 1992.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М.Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 216–223.

5. Українська література XIV – XVI ст. Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Автор вст. статті і ред. тому В.Микитась. Київ: Наук. думка, 1988.
6. Українські гуманістичні епохи Відродження: Антологія: У 2 ч. Ч.1 / Відп. ред. В.Нічик. Київ: Наукова думка; Основи, 1995. 431 с.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Дойчик М. Проблема моралі в українській філософії доби Відродження XVI – початку XVII ст. *Людина і політика*. 2001. №6.
2. Литвинов В. Переднє слово. *Українські гуманістичні епохи Відродження: Антологія: У 2 ч. Ч.1* / Відп. ред. В.Нічик. Київ: Наукова думка; Основи, 1995. С.5–14.
3. Микитась В. Українська література XIV – XVI ст. *Українська література XIV – XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 5–28.
4. Огородник І., Русин М. Українська філософія в іменах: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 328 с.
5. Полєк В.Т. Історія української літератури Х–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
6. Рубанець М. Станіслав Оріховський-Роксолан. *Людина і світ*. 1996. №5. С. 44–46.
7. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна. *Європейське Відродження та українська література XIV – XVIII ст.* / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Наук. думка, 1993.
8. Соболев В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак ЕКО, 1995.
9. Чижевський Д. Слов'янський ренесанс (Пер. з нім. О.Костюка). *Слово і час*. 2005. №4. С. 59–67.
10. Шевчук М. Муза Роксоланська. *Вітчизна*. 1997. №3–4, 5–6, 9–10.
11. Шевчук В. Дорога в тисячу років. Київ: Дніпро, 1990.

Лекція

УКРАЇНСЬКА ЛАТИНОМОВНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА СИНТЕЗУ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАДИЦІЙ

План

1. Літературна спадщина Юрія Дрогобича.
2. Ідейно-тематична своєрідність поезії Павла Русина з Кросна.
3. Ренесансне спрямування творів Станіслава Оріховського-Роксолана.
4. Загальна характеристика літературної спадщини Себастьяна Кленовича.

Ключові слова: *латиномовна література, трактат, античність, гуманізм, ренесанс, традиція.*

Питання на лекції: *Охарактеризуйте культурно-освітню ситуацію в Україні 15-18 століть.*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 2. Львів: Світ, 1992.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М.Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 216–223.
5. Литвинов В. Переднє слово. *Українські гуманісти епохи Відродження*: Антологія: У 2 ч. Ч.1 / Відп. ред. В.Нічик. Київ: Наукова думка; Основи, 1995. С.5–14.
6. Микитась В. Українська література XIV – XVI ст. *Українська література XIV – XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 5–28.
7. Рубанець М. Станіслав Оріховський-Роксолан. *Людина і світ*. 1996. №5. С. 44–46.
8. Українська література XIV – XVI ст. Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Автор вст. статті і ред. тому В.Микитась. Київ: Наук. думка, 1988.
9. Українські гуманістичні епохи Відродження: Антологія: У 2 ч. Ч.1 / Відп. ред. В.Нічик. Київ: Наукова думка; Основи, 1995. 431 с.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Додаткова література

1. Дойчик М. Проблема моралі в українській філософії доби

- Відродження XVI – початку XVII ст. *Людина і політика*. 2001. №6.
2. Огородник І., Русин М. Українська філософія в іменах: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 328 с.
 3. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
 4. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна. *Європейське Відродження та українська література XIV – XVIII ст.* / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Наук. думка, 1993.
 5. Соболев В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак – ЕКО, 1995.
 11. Чижевський Д. Слов'янський ренесанс (Пер. з нім. О.Костюка). *Слово і час*. 2005. №4. С. 59–67.
 12. Шевчук В. Дорога в тисячу років. Київ: Дніпро, 1990.
 13. Шевчук М. Муза Роксоланська. *Вітчизна*. 1997. №3-4, 5-6, 9-10.

Лекція

ПОЛЕМІЧНО-ПУБЛІЦИСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА XV – XVI СТ.

План

1. Виникнення і розвиток полемічно-публіцистичної літератури. Берестейська унія.
2. Діяльність Герасима Смотрицького, Василя Суразького (Острозького), Стефана Зизанія.
3. Анонімні твори.
4. Полемічні памфлети.
5. "Тренос" Мелетія Смотрицького.
6. "Палінодії" Захарії Копистенського.
7. Літературна діяльність Іпатія Потія.

Ключові слова: *полеміка, Берестейська унія, памфлет, уніати, публіцистика, протестант, супліка.*

Питання на лекції: *З історії України пригадайте, коли відбулася Берестейська унія і який вплив вона мала на політичне становище України.*

Базова література

1. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.

2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
3. Ісиченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
4. Микитась В. Українська література XIV–XVI ст. *Українська література XIV – XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 5–28.
5. Поплавська Н.М. Полемісти. Риторика. Переконування (українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI - початку XVII ст.) : моногр. Тернопіль : ТНПУ, 2007. 379 с.
6. Поплавська Н.М. Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI–початку XVII ст.: сучасна рецепція та реінтерпретація: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.01. Київ, 2008. 40 с.
7. Сухарева С. Біблійний вимір української польськомовної прози поберегестейської доби : [монографія]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 209 с.
8. Сухарева С. Риторичний простір польськомовної прози XVII ст. : [монографія]. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 370 с.
9. Українська література XIV – XVI ст. Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Автор вст. статті і ред. тому В.Микитась. Київ: Наук. думка, 1988.
10. Ушкалов Л. Феномен української полемічної літератури. *Слово і час*. 2000. №10. С. 16–22.
11. Франко І. Життя й літературна діяльність Іпатія Потія. *Франко І. Зібрання творів: У 50 т.* Київ: Наукова думка, 1983. Т.39: Література і мистецтво.
12. Франко І.Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність. *Франко І. Твори: В 20 т.* Київ, 1955. Т.16. С. 413–429.
13. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Додаткова література

1. Бабич С. Модус містифікації в поезиці "Треносу" Мелетія Смотрицького. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
2. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М. Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 241–255.
3. Крालюк П. Духовні пошуки Мелетія Смотрицького. Київ: Український

центр духовної культури, 1997.

4. Мазурок Г. На світанку протестантизму в Україні (Євангельський рукопис XVI ст.). *Київська старовина*. 1995. №2.
5. Нудьга Г. На літературних шляхах (Дослідження, пошуки, знахідки). Київ: Дніпро, 1990.
6. Полєк В.Т. Історія української літератури X – XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
7. Поплавська Н. Український полемічний памфлет кінця XVI – початку XVIII ст.: проблема жанрової моделі та функціонування. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
8. Бабич С. Міфологема мандрів як пошуки оновлення (в "Апології peregrinacii do kraiev shidnih" Мелетія Смотрицького). *Слово і час*. 2001. №10.
9. Ушкалов Л. Візія української історії в католицькій релігійній публіцистиці. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
10. Пшеничний Є. "Zdanie o narodzie ruskim" Яна Щенского Гербурта в тексті "Палінодії" Захарії Копистенського. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.

Лекція

ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ

План

1. Модель біографії Івана Вишенського, прийнята наукою.
2. Світогляд письменника, його особливості.
3. Особливості стилю послань Івана Вишенського.

Ключові слова: полемічна література, світогляд, послання

Питання на лекції: Чому, на вашу думку, Іван Вишенський для усамітнення обирає саме гору Афон?

Базова література

1. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.

3. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1. Львів: Світ, 1992.
4. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ : Вища школа, 1989.
5. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
6. Історія української літератури. У 12 т. Т2. Київ, 2014
7. Полек В.Т. Історія української літератури X – XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
8. Поплавська Н.М. Полемісти. Риторика. Переконавання (Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI–початку XVII ст.) : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2007. 378 с
9. Соболь В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак – ЕКО, 1995.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
11. Ушкалов Л. Феномен української полемічної літератури. *Слово і час*. 2000. №10. С.16-22.
12. Франко І.Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність. *Франко І. Твори: В 20 т.* Київ, 1955. Т.16. С.413–429.

Допоміжна література

1. Білоус П. Про естетичне значення давньої української літератури. *Українська мова та література*. 2000. №25(185).
 2. Білоус П. Художність, закована в образи (Послання Івана Вишенського "Викриття диявола-світодержця"). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №4
 3. Горський В., Кислюк К. Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці України (кінець XV – початок XVII ст.).
 4. Горський В., Кислюк К. Історія української філософії: Підручник. Київ : Либідь, 2004. С. 59–84.
 5. Грабович Г. Авторство й авторитет у Івана Вишенського: діалектика відсутності. *Слово і час*. 1990. №6.
 6. Грушевський М. Культурно-національний рух. *Жовтень*. 1989. №1, 2, 3, 4.
 7. Паславський І. "Писав мандрованець, якого звать Вишенським" *Дзвін*. 1991. №1. С. 152–160.
 8. Пахаренко В. Іван Вишенський. Творчість письменника. *Українська мова та література*. 2005. №18 (418).
 9. Шевчук В. Мандрівничий, який розпікав людське сумління. *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ : Дніпро, 1990.
-

**УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРНЕ БАРОКО:
ГЕНЕЗА, ПРОБЛЕМИ, ДОСЛІДЖЕННЯ, МЕТОДОЛОГІЯ**

План

1. Характерні риси доби бароко як епохи та художнього стилю (термін “бароко”, датування, проблеми дослідження).
2. Генеза українського літературного бароко.
3. Поетики і риторики XVII – XVIII ст. та їх вплив на тогочасну літературу.

Ключові слова: *бароко, античність, протиріччя, метафора, поетика, риторика.*

Питання на лекції:

- *З історії України пригадайте, яка суспільно-політична ситуація була на Україні в 16 – 17 столітті?*
- *Що ви знаєте про освітню реформу Петра Могили та її роль для розвитку культури України?*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко XVII-XVIII ст. Львів-Київ-Харків: Святогорець, 2011. 568 с.
3. Кречотень В. Українська література XVII ст. *Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. та примітки В.Кречотня. Київ : Наук. думка, 1987.
4. Крися Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII-XVIII століть. Львів : Свічадо, 1997. 214 с.
5. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: життя і творчість. Київ : Дніпро, 1978. 262 с.
6. Січинський Т. Барокко. *Енциклопедія українознавства*. Т.1. Перевид. в Україні. Київ, 1993.
7. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак–ЕКО, 1995.
8. Ушкалов Л. Світ українського бароко: Філологічні етюди. Харків: Око, 1994. 112 с.

9. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
10. Чижевський Д. І. Українське літературне бароко. Київ : Обереги, 2003. 576 с.
11. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII ст. У двох книгах. Книга друга. Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ: Либідь, 2005.

Допоміжна література

1. Агостініеллі Д. Дещо про "Літопис Самовидця". *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
2. Афанасьєв І. Символіка смерті в "Історії русів". *Сучасність*. 1999. №10.
3. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
4. Білоус П. Граматики, ритори, філософи ... в Україні. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. №5–6.
5. Борецький М. Світ поезії вагантів. *Зарубіжна література*. 2004. №27
6. Борисенко В. Україна середини XVII ст. у спогадах сучасників. *Київська старовина*. 1995. №4.
7. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
8. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
9. Драч І. Кілька слів перекладача. Історія Русів / Пер. І.Драча; вступ. ст. В.Шевчука. Київ : Рад. письменник, 1991.
10. Зосім О. Евхаристичні пісні в українських пісennиках XVIII ст. та їх польські прототипи. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26–29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ : Обереги, 2000.
11. Ісаєвич Я. Освітній рух в Україні XVII ст.: східна традиція і західні впливи. *Київська старовина*. 1995. №1.
12. Ісіченко Ю. Містична перспектива літературного тексту в культурі українського бароко. *Сучасність*. 1995. №5.
13. Коптілов В. Від Тібра до Дніпра: Шляхами поезії українського Бароко. *Сучасність*. 1997. №3. С.89–95; №4. С.93–103
14. Крекотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. Т.СХХІХ: Праці філологічної секції / Ред. М.Льницький, О.Купчинський. Львів, 1992.
15. Крекотень В. Українська література XVII ст. *Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія*.

- Белетристика* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. та примітки В.Крекотня. Київ : Наук. думка, 1987.
- 16.Криса Б. Жанр ляменту в українській братській поезії. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство*. Збірник наукових праць. Випуск XIV / Ред. кол.: Я. Поліщук та ін. Рівне : Перспектива, 2005.
- 17.Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII–XVIII століттях. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. Т.СХХІV: Праці філологічної секції/ Ред. М. Ільницький, О.Купчинський. Львів, 1992.
- 18.Лімборський І. Погранична літературна ситуація як факт художньої свідомості (Українська література XVIII ст. – від бароко до раннього Просвітництва). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. №4, 5.
- 19.Макаров А. Ірраціональні мотиви українського бароко. *Слово і час*. 1991. №7.
- 20.Макаров А. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994.
- 21.Маслюк В.П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. Київ, 1983. 267 с.
- 22.Насенко М. Драматургія українського бароко: погляд з відстані. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Відп. ред. В.О.Соболь та ін. Вип.Х: Лінгвістика і літературознавство. Київ : Знання України, 2005. С. 211–219.
- 23.Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович. *Київська старовина*. 1996. №1.
- 24.Мишанич Я. "Історія русів" у російській імперській історіографії другої половини ХХ ст. *Слово і час*. 1999. №9
- 25.Мишанич Я. Із спостережень над поетикою "Історії русів": Літописне оповідання. Персонажі. *Літературознавство: Матеріали ІV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
- 26.Мішуков О. "Історія русів" та її видавець Осип Бодянський. *Дивослово*. 1999. №10.
- 27.Мостова Л. Світсько-риторичний тип мислення в ораторсько-проповідницькій прозі другої половини XVII ст. *Літературознавство: Матеріали ІV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
- 28.Наливайко Д. Феномен українського бароко в європейському контексті. *Слово і час*. 2002. №2.
- 29.Небесьо Б. Скільки прози може бути в козацькому літописі? (Фіктивні світи "Сказання о війні козацької..." Самійла Величка). *Слово і час*. 1993. №9.

30. Новик О. Іван Леванда. Літературний портрет. Київ, 2001.
31. Нога Г. Орієнтації та пріоритети поезії низового бароко. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.).* Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
32. Окара А. культурний вплив чи культурний конфлікт? (Українська та великоруська культури в XVII ст.). *Слово і час.* 1999. №1.
33. Павленко І. Іпостась Володимира Святого в українських рукописних житіях XVII–XVIII ст. *Матістеріум.* Випуск 8: Літературознавчі студії / Упоряд. А Кравченко. Київ, 2002.
34. Павличко Д. Правда про "Діаріуш" Дмитрія Ростовського. *Соболь В. Пам'ятна книга Дмитра Туптала.* Варшава, 2004.
35. Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва. *Європейське Відродження та українська література XIV-XVIII ст.* Київ : Наукова думка, 1993. С. 101–102.
36. Підмогильна Ю. Жіноча поезія другої половини XVI – XVIII століть в Україні. *Гендерна перспектива /* Упоряд. В. Агеєва. Київ: Факт, 2004.
37. Поетичний сад високого бароко: Матеріали до вивчення давньої літератури. *Українська мова та література.* 2001. ч.43. 40 с.
38. Помпео Лоренцо. "Новела про сатира" Самійла Величка: джерела і літературні моделі. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26–29 серпня 1999 р.).* Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. К. : Обереги, 2000.
39. Потульніцький В. Інтелектуальні впливи заходу на духовне життя української еліти XVII–XVIII ст. *Київська старовина.* 2001. №1, 2, 3.
40. Рязанцева Т. Змалювати думку / Т. Рязанцева. Київ, 1999. 144 с.
41. Рязанцева Т. Одиссея духу. Характерні риси доби Бароко. *Зарубіжна література.* 1996. №5.
42. Сафонов Ю. Духовність керівника в літописі Самійла Величка. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.).* Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
43. Соболь В. "Війна домовна" Самійла Твардовського і українська барокова історіографія в контексті історичної психології. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.).* Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
44. Соболь В. "Не горлиця тиха та солодкоголоса, а зіркий орел..." (Йоасаф Горленко) 1705–1754. *Донецький вісник НТШ.* Т.5 / Відп. ред. В. Білецький. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004.
45. Соболь В. Епоха та її герої в літописі Самійла Величка. *Слово і час.* 1995. №4.
46. Соболь В. Маловідома драма про бідного і багатого Лазаря.

Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2000. 43

- 47.Соболь В. Новела про сатира в контексті літопису Самійла Величка. *Слово і час*. 1994. №4-5.
- 48.Соболь В. Стильова парадигма доби бароко в студіях Дмитра Чижевського. *Філологічні семінари. Література як стиль і спогад*. Випуск 6 / Ред. кол.: О.Астаф'єв (відп. ред.) та ін. Київ: Київський університет, 2003.
- 49.Сулима М. Елементи кіномови в українській шкільній драмі XVII – XVIII ст. *Сучасність*. 1996. №5
- 50.Трофимук О. Святе Письмо і світський епос України XVI – початку XVIII ст. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
- 51.Ушкалов Л. Візія української історії в католицькій релігійній публіцистиці XVII – XVIII ст. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
- 52.Ушкалов Л. Загальний погляд на українську перекладну поезію доби бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології*: Міжвуз. зб. наук. статей / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.6: Лінгвістика і літературознавство. Київ : Знання України, 2001.
- 53.Шалагінов Б. Естетика і поетика літератури Бароко. *Зарубіжна література*. 2003. №12.
- 54.Шаповал М. Класицистична поетика: аспекти й шляхи розвитку. *Слово і час*. 2000. №5.
- 55.Шевчук В. Нерозгадані таємниці "Історії русів". *Історія Русів* / Пер. І.Драча; вступ. ст. В.Шевчука. Київ: Рад. письменник, 1991.
- 56.Шевчук В. Універсальна картина світу в творчості письменників українського барокко. *Українська наука і культура*. 1994. Випуск 28.
- 57.Шевчук В. Формально-інтелектуальні барокові вірші із середини XVII століття. *Дніпро*. 1999. №7–8.
- 58.Шевчук В. Явище прообразності в літературі українського бароко. *Українська мова та література*. 2004. №31–32 (383–384).
- 59.Шип Н. Видавничі та просвітницькі діяльності Київської духовної академії. *Київська старовина*. 1999. №3.
- 60.Яковенко Н. Латинське шкільництво і "шкільний гуманізм" в Україні к. XVI – середини XVII ст. *Київська старовина*. 1997. №1–2.

Лекція

ЯВИЩЕ СИНКРЕТИЗМУ ПОЕЗІЇ ТА ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ БАРОКОВОЇ ДОБИ

План

1. Питання синкретизму барокової літератури в українському літературознавстві.
2. Явище синкретизму поезії та прози в вчительних текстах української літератури барокової доби.
3. Явище синкретизму в рамках барокового полемічного дискурсу.
4. Синкретизм поезії та прози в панегіриках.
5. Чинники, що зумовили появу синкретичності прозових і поетичних текстів.

Ключові слова: *синкретизм, бароко, поезія, проза, вірш, панегірик.*

Література

Базова

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIIIст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Борисенко Катерина. Явище синкретизму поезії та прози в українській літературі барокової доби. Автореф.дис. на здоб. н.ст. к. філол. наук Харків., 2003. 18 с.
3. Борисенко К.Г. Prosimetrum в українській літературі барокової доби. Донецьк: Норд-прес, 2008.
4. Ісиченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
5. Кречотень В. Українська література XVII ст. *Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. та примітки В. Кречотня. Київ : Наук. думка, 1987.
6. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII-XVIII століть. Львів: Свічадо, 1997. 214с.
7. Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва. *Європейське Відродження та українська література XIV-XVIIIст.* Київ : Наукова думка, 1993. С. 101–102.
8. Ушкалов Л. Світ українського бароко: Філологічні етюди. Харків: Око, 1994. 112 с.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Мюнхен, 1983.

Допоміжна

1. Борисенко К. Епіграми І. Величковського в контексті української літератури бароко. *Літературознавчі обрії: Праці молодих учених України*. Київ : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2001. Вип. 2. С. 3–7.
2. Борисенко К. Образ Слобожанщини в панегірику Івана Орновського на честь харківського полковника Федора Донця-Захаржевського. *Слобожанщина*. 2000. № 15. С. 98–106.
3. Борисенко К. Тема часу в збірці Івана Величковського "Зегар цілий з полузегарком". *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: Серія літературознавство*. Харків, 2000. Вип. 3 (27). С. 61–68.
4. Борисенко К. Явище синкретизму поезії та прози у полемічному трактаті Іоанікія Галятовського "Месія правдивий". *Медієвістика: Збірник наукових статей* / Відп. ред. Олекса Мишанич. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 3. С. 192–202.
5. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ : Вища школа, 1989.
6. Еремін І. Лекції і статті по истории древней русской литературы. Ленинград : Изд-во ЛГУ. 1987. С. 75.
7. Ісиченко Ю. Містична перспектива літературного тексту в культурі українського бароко. *Сучасність*. 1995. №5.
8. Коптілов В. Від Тібру до Дніпра: Шляхами поезії українського Бароко. *Сучасність*. 1997. №3. С. 89–95; №4, С. 93–103.
9. Крекотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. Т.СХХІХ: Праці філологічної секції / Ред.М. Ільницький, О. Купчинський. Львів, 1992.
10. Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII–XVIII століттях. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. Т.СХХІХ: Праці філологічної секції/ Ред. М. Ільницький, О. Купчинський. Львів, 1992.
11. Макаров А. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994.
12. Маслюк В.П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. Київ, 1983. 267с.
13. Поетичний сад високого бароко: Матеріали до вивчення давньої літератури. *Українська мова та література*. 2001. ч.43. 40 с.
14. Самарин Ю. Стефан Яворський и Феофан Прокопович. *Самарин Ю. Избранные сочинения*. Москва : Московский философский фонд РОССЛЭН, 1996. С. 43

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

XVII СТ.

План

1. Провідні жанри поезії XVII ст.: панегірик, елегія, епіграми.
Культивування "курйозних" віршів.
2. Історична тема в поезії середини XVII ст., своєрідність її художнього трактування.
3. Художня своєрідність поетичної творчості Івана Величковського.
4. Художній світ Климентія Зиновіїва (тематика, образи, жанрова природа).
5. Риси барокового стилю в поезії Лазаря Барановича, Данила Братковського.
6. Розвиток інтимної та світської лірики.

Ключові слова: *панегірик, елегія, епіграма, курйозна поезія, вінець, епітафія.*

Питання на лекції:

- Пригадайте із курсу "Зарубіжна література", що ви знаєте про пастораль, георгічну поезію, акровіри?
- Назвіть видатних українських історичних діячів 17 століття.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.): навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогоріць, 2011.
3. Крекотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. Т.ССХХІV: Праці філологічної секції* / Ред. М.Ільницький, О.Купчинський. Львів, 1992.
4. Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII – XVIII століттях. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. Т.ССХХІV: Праці філологічної секції* / Ред. М.Ільницький, О.Купчинський. Львів,

1992.

5. Макаров А. Світло українського бароко. К. : Мистецтво, 1994.
6. Полек В.Т. Історія української літератури Х–XVII ст.: Навч. посібник. К. : Вища школа, 1994.
7. Рязанцева Т. Змалювати думку (Концептизм як напрям метафізичної поезії в літературі Європи доби Барокко). К.: 1999. 144 с.
8. Соболев В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак–ЕКО, 1995.
9. Соболев В. Пам'ятна книга Дмитра Туптала. Варшава, 2004.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Бетко І. Сторінки культурної спадщини Києво-Могилянської академії: "Вірші на жалісний погреб Сагайдачного" Касіяна Саковича у річищі епітафіjno-погребової традиції літератури українського бароко. *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze 13-14*. Warszawa, 2002.
2. Борисенко В. Україна середини XVII ст. у спогадах сучасників. *Київська старовина*. 1995. №4.
3. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
4. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ : Вища школа, 1989.
5. Криса Б. Жанр ляменту в українській братській поезії. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць*. Випуск XIV / Ред. кол.: Я.Поліщук та ін. Рівне: Перспектива, 2005.
6. Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович. *Київська старовина*. 1996. №1.
7. Матіяш Д. Особливості поетики української барокової духовної пісні (на матеріалі покаєнних пісень). *Матістеріум. Випуск 4: Літературознавчі студії* / Упоряд. Є. Кравченко. Київ, 2000.
8. Наливайко Д. Феномен українського бароко в європейському контексті. *Слово і час*. 2002. №2.
9. Новик. О. П. Образи жінок у творах Климентія Зиновієва : тілесне й духовне. *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze, języku* : monografia. Warszawa-Iwano-Frankiowsk: Katedra Ukrainistyki WLS Uniwersytet Warszawski, 2016. S. 17–23.
10. Нудьга Г. Суд над українськими поетами XVI століття. *Дзвін*. 1990. №7. С. 114–129.
11. Підмогильна Ю. Жіноча поезія другої половини XVI–XVIII століть в Україні. *Гендерна перспектива* / Упоряд. В. Агеєва. Київ: Факт, 2004.
12. Ушкалов Л. Загальний погляд на українську перекладну поезію доби бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.6: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2001.

13. Хижняк З. Маньківський В. Класи поезики і риторики. *Хижняк З. Маньківський В. Історія Києво-Могилянської академії*. Київ: КМ Академія, 2003. С. 77–82.
14. Трофименко Т. Образ скорботної Богородиці у збірці «Перло многоцінне» Кирила Транквіліона-Ставровецького. *Слово і час*. 2002. №11.
15. Шевчук В. Формально-інтелектуальні барокові вірші із середини XVII століття. *Дніпро*. 1999. №7-8.

Лекція

УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ XVIII СТ.

План

1.Обставини виникнення української віршової сатири XVIII ст. Питання авторства.

2.Вірші-травестії мандрівних дяків на різдвяні та великодні сюжети. Особливості мови і стилю віршової сатири, зв'язок із фольклором.

3.Висміювання зажерливості, жадібності і пияцтва, викриття продажності у сатирично-гумористичних віршованих оповіданнях “Отець Негребецький”.

4.“Пекельний Марко”, “Вірша про Кирика”.

5.Соціально-політична віршована сатира.

6.Іван Некрашевич: біографічні відомості; обсяг і характер творчості.

7.Розвиток інтимної та світської лірики в українській літературі 18 ст. (“Пісні світові” Івана Пашковського, пісня “Їхав козак за Дунай” Семена Климовського та ін.).

Ключові слова: віршова сатира, гумор, бурлеск, травестія, мандрівні дяки, пісня, лірика.

Питання на лекції:

- Які жанрові особливості колядок та щедрівок?

- Пригадайте, що ви знаєте про творчість вагантів.

49

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
3. Ісіченко гор, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011. 568 с.
4. Історія української літератури : у 12 т. / заг. ред. видання В. Дончика ; редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т. 2: давня література (друга половина XVI–XVIII ст.) / наук. ред. : В. Сулима, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2014. 840 с.
5. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994.
6. Мишанич О. Українська література XVIII ст. *Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. і примітки О.Мишанича. Київ: Наукова думка, 1983.
7. Нога Г..Звичаї тії з давніх школярів бували... [Текст] : (Укр. святк. бурлеск XVII–XVIII ст.) ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Київ: Стилос, 2001. 188 с.
8. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ: Факт – Наш час, 2006. 284 с. С. 63
9. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Нога Г. Орієнтації та пріоритети поезії низового бароко. *Літературознавто: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.)*. Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
2. Нога Геннадій. Мова творів українських мандрівних дяків. *Українська мова та література*. 1998. число 18. С.9.
3. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
4. Шевчук В. Низове бароко та засоби його творення. *Українська мова та література*. 1997. №14, 15, 16.
5. Мишанич О. Давня українська любовна поезія. *Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XV – початку XIX ст.* / Упорядк. та примітки В.Шевчука; Передмова О.Мишанича. Київ: Молодь, 1984.
6. Мишанич О. Українська література XVIII ст. *Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори* / Ред. кол.:

Лекція №

ХУДОЖНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

План

1. Модель біографії Г.Сковороди в сучасній науці.
2. Своєрідність збірки "Сад божественних пісень":
 - 2.1. Характер взаємодії епіграфів і текстів. Біблійна основа творів.
 - 2.2. Пейзажні вірші – нове явище тогочасної української літератури.
 - 2.3. Поєднання книжних і народних елементів

3. Актуалізація панегіричної поезії у творчості Григорія Сковороди.

Ключові слова: збірка, модель світобудови, філософія, епіграф, панегірик, пейзажна лірика.

Питання на лекції: *Пригадайте особливості духовної лірики?*

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
3. Ушкалов Л. Передмова. *Сковорода Г. Сад божественних пісень* / підготовка тексту, передмова та коментарі Л. Ушкалова. Харків: Майдан, 2002. С. 7–16.
4. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода: семінарій. Харків.: Майдан, 2004. 876 с.
5. Ушкалов Л.В. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ, 2017. 368 с.
6. Федорак Н. Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди. Харків: Акта, 2020. 172 с.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. С. 239–303.

Допоміжна література

1. Бетко І. Спроба реконструкції символіко-архетипічної образної системи

- "Саду божественних пісень" Григорія Сковороди. *Warszawskie zeszyty ukraїnoznawcze 17-18*. Warszawa, 2004.
2. Бордукова Н. Переклади Григорія Сковороди: історіографія питання. *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Серія: Літературознавство*. Випуск 3 (27) / Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
 3. Бородій М. До біографії Г.Сковороди. *Слово і час*. 1997. №11-12.
 4. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. Навч. посібник. 2-ге вид., випр. Львів: Світ, 1994. Кн.1. С.76-92.
 5. Генік-Березовська З. Григорій Сковорода: образ художній і справжній. *Слово і час*. 1995. №3. С.61-68.
 6. Ерн В. Життя і особа Григорія Сковороди. *Березіль*. 1992. №11-12.
 7. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література Київ: Вища школа, 1978. С.376-394.
 8. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. С.215-220.
 9. Іваньо І. Філософія і стиль мислення Григорія Сковороди. Київ: Наук. думка, 1983.
 10. Іваньо І. Григорій Сковорода. *Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи* / Упордк., примітки та вступ. ст. І.Іваньо. Київ: Наук. думка, 1983. С. 5-32.
 11. Ласло-Куцюк М. Апофеоз світла у творчості Григорія Сковороди. *Слово і час*. 1990. №3.
 12. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: життя і творчість. Київ: Дніпро, 1978. 262с.
 13. Сивокін Г. Григорій Сковорода як читач Біблії. *Слово і час*. 1993. №3. С.11-16.
 14. Ушкалов Л. Риторична "матерія" творів Сковороди на тлі українського літературного бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005.
 15. Ушкалов Л. Сковородинівська наука про біблійні образи. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей: Лінгвістика і літературознавство* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Київ: Знання України, 1999.
 16. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово Л.Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.

Лекція

БАРОКОВА ОРАТОРСЬКО-ПРОПОВІДНИЦЬКА ПРОЗА

План

1. Нова проповідницька та публіцистична проза. Дві стильові форми в розвитку української проповіді: традиційна та нова мистецька форма проповіді.
2. Використання українськими проповідниками стилю бароко, його характерних рис.
3. Іоанникій Галятовський: біографічні відомості, світогляд письменника. Трактат "Наука, або Спосіб зложення казання" як перша спроба викладу теорії церковного красномовства.
4. Збірка проповідей "Ключ розуміння", загальна характеристика змісту і стильових особливостей.
5. Суспільно-політичні погляди та літературна діяльність Барановича.
6. Антоній Радивилівський: біографічні відомості; погляди на ораторське мистецтво.

Ключові слова: *бароко, риторика, гомілетика, проповідь, орація, трактат.*

Питання на лекції:

- Пригадайте особливості барокового стилю
- Що вивчали барокові риторики

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І., архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011. 568 с.
3. Крекотень В.І. Оповідання Антонія Радивилівського: З історії української новелістики XVII ст. Київ : Наук. думка, 1983. 407 с.;
4. Матушек О.Ю. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсу українського бароко. Харків : Майдан. 2013. 360 с
5. Мишанич О. Українська література XVIII ст. *Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори* / Ред. кол.:

І.Дзевєрін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. і примітки О.Мишанича. Київ: Наукова думка, 1983.

6. Соболев В. Пам'ятна книга Дмитра Туптала. Варшава, 2004.

Допоміжна література

1. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
2. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
3. Довга Л. Свобода волі у проповідях Антонія Радивилівського. *Київська старовина*. 2002. №2.
4. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994.
5. Матушек О. Ю. Лазар Баранович про воскресіння Лазаря: інтерпретація біблійного матеріалу чи штрихи до образу автора. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст.* 2009. Вип. XXII. С. 339–346.
6. Полєк В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994.
7. Чепіга І. Початки барокового проповідництва в українському письменстві. *Мовознавство*. 1996. №6.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994
8. Шип Н. Видавнича і просвітницька діяльність Київської духовної академії. *Київська старовина*. 1999. №3.

Лекція

ЛІТОПИСАННЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ, ПРИТЧІ

План

1. Характеристика історіографічної та паломницької прози 17–18 ст.
2. Літопис Самійла Величка "Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке..." як явище українського літературного бароко.
3. Барокова образність літопису. Роль новели про Сатира в структурі твору.

4. «Історія Русів» : проблема авторства твору, синкретизм жанру, композиційні особливості.
5. Образна система «Історії Русів».

Ключові слова: *літопис, історіографія, бароко, новела, притча, синкретизм.*

Питання на лекції:

- *Політична ситуація на Україні в XVII – XVIII ст.*
- *Джерелом яких творів Тараса Шевченка стали літописи?*

Базова література

1. Бердник О.С. “Історія Русовъ” як метатекст: Монографія. Донецьк: Видавництво Донецького національного університету, 2002. 176 с.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
3. Історія Русов или Малой Россіи: Сочиненіе Георгія Конискаго, Архієпископа Білорускаго. Москва. В Университетской Типографіи. 1846. 1-IV+1-IV+263+1-45 с. Репринтне видання: Київ, 1991.
4. Ісиченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
5. Історія русів . Український переклад Івана Драча. Київ, 1991. 318с.
6. Корпанюк Микола. Крайове та козацьке компілятивне літописання як історико-культурне явище. Київ, 1997. 161с.
7. Мишанич Я. «Історія русів»: історіографія, проблематика, поетика. Київ: ТОВ “Видавництво “Обереги”, 1999. 240 с.
8. Мішуков О.В. «Історія Русів» у контактено-генетичних зв'язках і типологічних сходженнях. Київ, 1998. 239с.
9. Мішуков О.В. «Історія Русів» у контексті доби – першої половини XIX сторіччя. Київ, 1997. 209 с.
10. Мішуков О.В. «Історія русів» у європейському контексті : Монографія. Філологія. Історія. Культура. 3б. Наук. Праць: У 2 т. Київ : Парламентське вид-во, 2002. Т. 1 319 с.
11. Соболь В. Літопис Самійла Величка як явище української літератури бароко. Донецьк: Отечество, 1996. 336 с.
12. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: МПП “Презент”, за участю ТОВ “Феміна”, 1994. 480 с.

Допоміжна

1. Андрущенко М. Деякі зауваги до теми розвитку української історичної прози XVIII ст. – загадки та містифікації “Історії Русів”.

- Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. Кн.1. Київ: ТОВ Видавництво “Обереги”, 2000. С. 218–224.
2. Возняк М. Історія української літератури. Львів, 1994. Кн. 2.
 3. Єфремов С.О. Історія українського письменства. Київ: «Феміна», 1995. 686 с.
 4. Дзира Я. «Історія русів» – видатна пам'ятка української історіографії: нові дані про її автора. *Автопортрет нації*. Київ, 1997. С. 123–132.
 5. Козак С. Український преромантизм. Варшава, 2003. 226 с.
 6. Кравченко В.В. Поема вольного народу («Історія русів» та її місце в українській історіографії). Харків: Основа, 1996. 117 с.
 7. Марченко М.І. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). Київ, 1959. 258 с.
 8. Мішуков О. «Історія русів» та її видавець Осип Бодянський. *Дивослово*. 1999. №10.
 9. Мишанич О.В. Українська література другої половини ХVІІІ ст. і усна народна творчість. Київ: Наук. думка, 1980. 343с.
 10. Небесьо Б. Скільки прози може бути у козацькому літописі? *Слово і час*. 1993. № 9. С. 22–30.
 11. Оглоблин О. До питання про автора «Історії Русовъ». *Київська старовина*. К., 1997. №6. С.69–95; 1998. №1. С. 100–132.
 12. Павленко Г.І. Становлення історичної белетристики в давній українській літературі. Київ, 1984. 325с.
 13. Помпео Лоренцо. «Новела про сатира» Самійла Величка: джерела і літературні моделі. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
 14. Сафонов Ю. Духовність керівника в літописі Самійла Величка. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
 15. Степанишин Б. Давня українська література в школі. Київ: Либідь, 2000. 504с.
 16. Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії русів». *Історія Русів* / Пер. І. Драча; вступ. ст. В.Шевчука. Київ: Рад. письменник, 1991.
 17. Шевчук В. Поетика бароко в українських літописах. *Українська мова та література*. 1999. №31.
 18. Шевчук В. Про давню українську прозу, зокрема про літописи. *Слово і час*. 1993. № 10. С. 57–65.

Лекція

ПРОЗА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ПОЕТИКА ТА ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА

План

1. Філософські твори Сковороди: "Наркісс Розглагол о том: узнай себе", "Разговор, называемый Алфавит, или Букварь мира», «Разговор дружеский о душевном мире)», «Израильській змії»: їх основні ідеї та положення.
2. Погляди Сковороди на жанр байки та притчі. Збірка «Басни Харьковскія».
3. Літературне значення притч Григорія Сковороди.

Ключові слова: *філософія, натура, щастя, трактат, притча, байка.*

Література

Базова література

1. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко / Передмова В. Панченка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 744 с.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
3. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
4. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода і антична культура. Харків: ТОВ "Знання", 1997. 180 с.
5. Ушкалов Л.В. З історії української літератури XVII–XVIII століть. Харків: Акта, 1999. 215 с.
6. Ушкалов Л.В. Світ українського барокко: Філологічні етюди. Харків: Око, 1994. 112 с.
7. Федорак Н. Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди. Харків: Акта, 2020. 172 с.
8. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. С. 239–303.

Допоміжна література

1. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
2. Бордукова Н. Переклади Григорія Сковороди: історіографія питання. *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди*. Серія: Літературознавство. Випуск 3 (27) / Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
3. Бородій М. До біографії Г.Сковороди. *Слово і час*. 1997. №11–12.

4. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. Навч. посібник. 2-ге вид., випр. Львів: Світ, 1994. Кн.1. С.76–92.
5. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. С. 215–220.
6. Гармаш М. Методична розробка теми "Григорій Сковорода. Життя і творчість". *Дивослово*. 1999. №8.
7. Генік-Березовська З. Григорій Сковорода: образ художній і справжній. *Слово і час*. 1995. №3. С. 61–68.
8. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література. К.: Вища школа, 1978. С. 376–394.
9. Ерн В. Життя і особа Григорія Сковороди. *Березіль*. 1992. №11–12.
10. Іваньо І. Григорій Сковорода *Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи* / Упордк., примітки та вступ. ст. І.Іваньо. Київ: Наук. думка, 1983. С. 5–32.
11. Іваньо І. Філософія і стиль мислення Григорія Сковороди. Київ: Наук. думка, 1983.
12. Ласло-Куцюк М. Апофеоз світла у творчості Григорія Сковороди. *Слово і час*. 1990. №3.
13. Лобановська А. Невідомий Сковорода. *Слово і час*. 2000. №6.
14. Мишанич О. Григорій Сковорода (1722 – 1794). *Сковорода, Григорій Твори*: У 2т. Київ: ТОВ "Видавництво "Обереги"", 2005. 2-е вид., виправ. Т.1. С. 9–35.
15. Макаров А. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994.
16. Петров В. Г.С.Сковорода. Спроба характеристики. *Київська старовина*. 2001. №4.
17. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: життя і творчість. Київ: Дніпро, 1978. 262 с.
18. Сивокінь Г. Григорій Сковорода як читач Біблії. *Слово і час*. 1993. №3. С. 11–16.
19. Сирцова О. Притча і міф в історіософії Г.Сковорода *Київська старовина*. 1995. №3.
20. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої укр. літ. в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 160–186.
21. Софронова Л. Григорій Сковорода – любитель священної Библии. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
22. Ушкалов Л. Риторична "матерія" творів Сковороди на тлі українського літературного бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П. Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005.
23. Ушкалов Л. Сковородинівська наука про біблійні образи. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей: Лінгвістика і літературознавство*/ Редкол.: С.П. Денисова (відп. ред.) та ін. Київ: Знання

- України, 1999.
- 58 24. Федорук Л. Простір і колір як категорія художнього світу Григорія Сковороди. *Слово і час*. 2000. №5.
25. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово Л. Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.
26. Шевчук В. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. Київ: Рад. письменник, 1990.

Лекція

**ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ XVIII СТОЛІТТЯ.**

План

1. Загальна характеристика української барокової драматургії
2. Барокова образність драми Лаврентія Горки "Йосиф-патріарха".
3. Історична драма Ф.Прокоповича "Володимир": стильовий синкретизм твору, особливості характеротворення.
4. Ідейно-художня своєрідність драми Г.Кониського "Воскресеніє мертвих".
5. Поетика інтермедій до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського.
6. Вертепна драма XVIII століття.

Ключові слова: *драма, інтермедія, комічне, вертеп, бароко.*

Питання на лекції:

- Пригадайте, які групи апокрифів ви знаєте?
- Спробуйте означити роль М.Довгалевського для української літератури.

Література

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. Посібник.

- Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Воскресіння мертвих. Українська барокова драма. Антологія / [уклад., перекл., статті, прим. В.О. Шевчука]. Київ: Грамота, 2007. 638, [1] с.
 3. Ісиченко гор, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011. 568 с.
 4. Історія української літератури : у 12 т. / заг. ред. видання В. Дончика ; редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т. 2: давня література (друга половина XVI–XVIII ст.) / наук. ред. : В. Сулима, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2014. 840 с.
 5. Мишанич О. Українська література XVIII ст. *Українська література XVIII ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. і примітки О.Мишанича. Київ: Наукова думка, 1983.
 6. Сулима М. Українська драматургія XVII – XVIII ст. К.: ПЦ “Фоліант”; ВД “Стилос”, 2005. 368 с.
 7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
 8. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII ст. У двох книгах. Книга друга. Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ : Либідь, 2005.

Допоміжна література

1. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн.: Навч. вид. Кн.2. Львів: Світ, 1992.
2. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
3. Мороз З. Відображення дійсності в давній українській драматургії. Інтермедії. *Вітчизна*. 2004. №11–12.
4. Наєнко М. Драматургія українського бароко: погляд з відстані. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: В.О. Соболев (відп. ред.) та ін. Вип.Х: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005. С. 211–219.
5. Новікова С. Феофан Прокопович: «Владимир». *Українська мова та література*. 2005. №18 (418).
6. Пелешенко Н. Барокова різдвяна драма в українській літературі 1900–1920-х років. *Магістеріум. Випуск 8: Літературознавчі студії* / Упоряд. А. Кравченко. Київ, 2002.
7. Працьовитий В. Образ Богдана Хмельницького у шкільній драмі "Милость Божія". *Працьовитий В. Українська історична драма*. Львів: Ліга-Прес, 2002.

8. Працьовитий В. Проблема утвердження християнства у трагедокомедії "Владимир" Феофана Прокоповича. *Працьовитий В. Українська історична драма*. Львів: Ліга-Прес, 2002.
9. Сулима М. Елементи кіномови в українській шкільній драмі XVII – XVIII ст. *Сучасність*. 1996. №5.
10. Сулима М., Федас Й. Український народний вертеп. *Радянське літературознавство*. 1989. №2.
11. Сулима М. Образ Ісуса Христа на сцені. *Київська старовина*. 1997. №2.
12. Сулима М. Становлення ремарки в українській драматургії XVII–XVIII ст. *Матеріум*. Випуск 4: Літературознавчі студії / Упоряд. Є.Кравченко. Київ, 2000.
13. Шевчук В. Георгій Кониський та його драма «Воскресеніє мертвих». *Дивослово*. 1997. №10.
14. Шевчук В. Його живив бентежний дух (Слово про Феофана Прокоповича). *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ: Дніпро, 1990.

Лекція

ПОЧАТКИ КЛАСИЦИЗМУ, РОМАНТИЗМУ ТА СЕНТИМЕНТАЛІЗМУ В ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.

План

1. Сучасні наукові погляди щодо формування нової української літератури на базі давньої української літератури.
2. Преромантизм як напрям в українській літературі.
3. Початки класицизму.
4. Іван Котляревський як літературна постать переходової доби.
5. Формування сентименталізму в українській літературі.

Ключові слова: *преромантизм, класицизм, котляревицина, переходова доба, сентименталізм.*

Література

Базова

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIIIст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.

2. Бовсунівська Т. В. Історія української естетики першої половини XIX століття. Київ, 2001. 344 с.
3. Борзенко О.І. Сентиментальна “провінція” (Нова українська література на етапі становлення). Харків, 2006. 322с.
4. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
5. Історія української літератури : у 12 т. / заг. ред. видання В. Дончика ; редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т. 2: давня література (друга половина XVI–XVIII ст.) / наук. ред. : В. Сулима, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2014. 840 с.
6. Козак С. Український преромантизм. Варшава, 2003. 226с.
7. Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм : Моногр. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 364 с.
8. Лімборський І. Парадигматика західноєвропейського та українського просвітництва: проблеми типології та національної ідентичності : Автореф. дис... д-ра філол. наук; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. Київ, 2006. 40 с
9. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: МПП “Презент”, за участю ТОВ “Феміна”, 1994. 480с.
10. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII ст. У двох книгах. Книга друга. Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ: Либідь, 2005. – С. 649–669.

Допоміжна

1. Возняк М. Історія української літератури. Львів, 1994. Кн. 2.
2. Єфремов С.О. Історія українського письменства. Київ: «Феміна», 1995. 686с.
3. Мишанич О.В. Давня література в українській літературно-критичній та естетичній думці першої половини XIX ст. *Рад. літературознавство*. 1989. №12. С. 8 – 11.
4. Новик О.П. Неповторність повторного. Барокові традиції в літературі українського романтизму: монографія. Харків : Майдан, 2011. 366, [1] с.
5. Новик О.П. Барокова література й український романтизм : літературознавча проєкція. *Жанр і стиль : еволюція і літературознавча проєкція* : колективна монографія / за заг. редакцією О. П. Новик. Бердянськ : Ф–ОП Ткачук О.В., 2016. С. 53–73.

6. Сулима М. Климентій Зіновійв як предтеча нової української літератури. *Верховина*. Дрогобич: “Коло”, 2003. С. 330–334.
7. Чижевський Д.І. Порівняльна історія слов’янських літератур: У двох книгах / Переклад з німецької. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 288 с.

Плани практичних занять

Тема: Перекладна література XI–XIII ст.

1. Біблія як пам'ятка перекладної літератури.
 - 1.1. Переклад і засвоєння старозавітних та новозавітних частин Святого Письма
 - 1.2. Структура Біблії.
2. Апокрифи: жанрові особливості, специфіка засвоєння перекладів. Іван Франко про апокрифічну літературу.
3. Повістева перекладна література. «Александрія», «Повість про Варлаама та Іосафа», «Повість про Акира Премудрого».

Завдання:

1. Виписати визначення понять: притча, апокриф, переклад, переспів.
2. Законспектувати: Франко І.Я. Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія. *Франко Іван. Зібр. тв.: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 30. С. 314–538.

Базова література

1. Білецький О. І. Перекладна література візантійсько-болгарського походження. *Зібр. пр.: у 5 т.* Київ, 1965. Т. I. С. 128–187.
2. Білоус П. В. Історія української літератури XI–XVIII ст.: [навч. посібн.]. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
3. Історія української літератури: у 12 т. / редкол.: В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т.1: давня література (X–перша половина XVI ст.) / наук. ред.: Ю. Пелешенко, М. Сулима. Київ: Наукова думка, 2013. 840 с.
4. Сулима В. І. Біблія і українська література: [навч. посібн.]. Київ, 1998.
5. Фрай Н. Великий код: Біблія і література; [перекл. з англ. Ірина Старовойт]. Львів: Літопис, 2010. 362 с.
6. Чижевський Д. І. Історія української літератури. Київ: ВЦ «Академія», 2003. 568 с.

Допоміжна література

1. Франко І. Я. Апокрифічне Євангеліє Псевдо-Матвія і його сліди в українському письменстві. *Франко Іван Якович. Зібр. тв. у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 32. С. 117–152.

2. Франко І. Я. Апокриф о Адамі. *Франко Іван Якович. Збір. тв.: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 29. С. 439–442.

Практичне заняття

Тема: Жанрова своєрідність оригінальної літератури Київської

Русі

План

1. Загальна характеристика літератури Київської Русі. Провідні стилі та жанри.
2. Концепція "монументального історизму" Д.С. Лихачова. Д.Чижевський про добу монументального та орнаментального стилів.
3. Тематика та художні особливості "Велесової книги". Автентичність пам'ятки.
4. Жанр повчання у літературі Середньовіччя. "Повчання дітям" Володимира Мономаха.
5. Творчість Кліма Смолятича.
6. Паломницька література. "Моленіє" Данила Заточника.

Завдання

1. Заповнити таблицю «Жанри оригінальної літератури Київської Русі»

Жанр	Приклади творів

2. Дібрати картини-репродукції, що відповідають орнаментальному та монументальному стилям.

Базова література

1. Білоус П. В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : [навч. посібн.]. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
2. Ісиченко Ігор, архієпископ. Аскетична парадигма давньоруської проповіді.

- Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. Випуск XIV / Ред. кол.: Я. Поліщук та ін. Рівне: Перспектива, 2005. С. 8–17.
3. Історія української літератури : у 12 т. / редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т.1 : давня література (X–перша половина XVI ст.) / наук. ред. : Ю. Пелешенко, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2013. 840 с.
 4. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття). Київ: Аконіт, 2002.
 5. Харлан О. Основні проблеми вивчення "Велесової книги": Навч. посібник. Київ: Знання, 2001.

Допоміжна література

1. Білоус О. Чудеса в літературі Київської Русі: монографія. Житомир: Рута, 2010. 168 с.
2. Білоус П. Міф про Єрусалим у літературі Київської Русі. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
3. Білоус П. "Моління" Данила Заточника з феноменологічного погляду. *Слово і час*. 2000. №5.
4. Білоус П. Жанрова система української літератури (період Київської Русі). *Слово і час*. 2002. №2.
5. Білоус П. Твори про мандри в давній українській літературі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №6.
6. Вілкул Т. Літописна повість 1147 р. про вбивство Ігоря Ольговича. *Київська старовина*. 1999. №4.
7. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
8. Горський В. Дещо про критерій людської гідності у XIII столітті. "Моління" Данила Заточника. *Київ*. 1993. №11.
9. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
10. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. К.: Либідь, 1993–1996.
11. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1994.
12. Ісиченко Ігор, архієпископ. Молитовний дискурс у літературі Київської Русі. *Слово і час*. 2005. №1, 2.
13. Полек В.Т. Історія української літератури X–XV ст. Київ: Вища школа, 1994.
14. Сліпушко О. "Слово про князів". *Золоте слово. Хрестоматія*

- літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В. Яременка. Київ: Аконіт, 2002.
15. Сліпушко О. Перший паломницький твір української літератури. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002.*
 16. Сушинський Б. "Велесова книга" предків. Роздуми над сторінками вічності. Велесова книга у перекладі та літературній інтерпретації Богдана Сушинського. Київ. Одеса: Видавничий дім ЯВФ, 2001.
 17. Федоренко Д. "Велесова книга" найдавніший літопис України. Київ: Бібліотека українця, 1999.
 18. Толочко П. Хто убив князів Бориса і Гліба. *Київська старовина*. 1999. №4.
 19. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
 20. Яременко В. "Повчання Володимира Мономаха". *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002.*
 21. Яременко В. Святий Кирило Турівський, "Златословесний витія...". *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002.*

Методичні рекомендації

Формування жанрів та стилів в оригінальній літературі Київської Русі відбувалося під безпосереднім впливом традицій візантійської перекладної літератури, тому студентам при підготовці до заняття необхідно актуалізувати знання з теми "Перекладна література Київської Русі". При цьому основну увагу варто зосередити на жанрових різновидах перекладних творів, щоб якомога детальніше простежити їх вплив на становлення жанрової системи оригінальної літератури Київської Русі.

Особливості стилів епохи Київської Русі варто розглядати у взаємозв'язку літератури з іншими видами мистецтва. Концепцію "монументального історизму" Д.С. Лихачова та висловлювання Д. Чижевського про добу монументального та орнаментального стилів слід законспектувати.

"Велесова книга" до цього часу перебуває в полі активного зацікавлення дослідників щодо походження, достовірності та художніх особливостей пам'ятки. Опрацьовано зазначені питання у книзі О.Д. Харлан, тому використання праці "Основні проблеми вивчення "Велесової книги"" при підготовці до заняття є

Практичне заняття

ОРАТОРСЬКО-ПРОПОВІДНИЦЬКА ПРОЗА УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ, ЇЇ ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА

План

1. Загальна характеристика ораторсько-проповідницької прози Київської Русі. Провідні жанри.
2. Іларіон Київський – руський філософ, письменник, історик.
3. Композиційні особливості “Слова про закон і благодать” Іларіона.
4. Художня своєрідність твору першого руського митрополита.
5. Тематично-художня специфіка творчості Феодосія Печерського.

Завдання

1. Проаналізувати письмово уривок із твору “Слова про закон і благодать” Іларіона від слів “Добрим свідком...” до “... рясно розбуялось”).
2. Законспектувати статтю:
 - ♦ Сліпушко О. Фундатор православної церковної ідеології. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 313–316.*

Теми доповідей (бали нараховуються додатково до оцінки за відповідь на практичному занятті):

1. Роль Іларіона Київського в розвитку вітчизняної риторики
2. Південнослов'янський вплив на розвиток ораторсько-проповідницької літератури Київської Русі.

Література Базова

1. Білоус П. В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : [навч. посібн.]. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
2. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М. Сулима. Київ.: Освіта, 1992. С. 166–182.

3. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 274–309; 317–336.
4. Іларіон, митрополит Київський. Слово про закон і благодать (будь-яке видання).
5. Історія української літератури : у 12 т. / редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т.1: давня література (X–перша половина XVI ст.) / наук. ред. : Ю. Пелешенко, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2013. 840 с.
6. Сліпушко О. Фундатор православної церковної ідеології. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть*: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 313–316.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
8. Яременко В. Іларіон (Іларіон) Київський. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть*: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В. Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 269–273.

Допоміжна

1. Білоус П. Жанрова система української літератури (період Київської Русі). *Слово і час*. 2002. №2. С. 19–23.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. Т.2 / Упоряд. В.В. Яременко; Приміт. С.К.Росовецького. Київ: Либідь, 1993.
5. Писання преподобного Феодосія Печерського / Переклад і примітки І.Жиленко-молодшої. *Хроніка 2000*. 1995. № 1. С. 82–117.
6. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.

Методичні рекомендації

Прийняття християнства на Русі та поширення перекладної літератури сприяли зародженню і розвитку нових жанрів оригінальної літератури, зокрема, такого, як церковна проповідь, автори якої намагалися у якомога доступнішій формі подати основні догматичні та моральні положення нового християнського світогляду.

У церковній проповідницькій літературі Київської Русі вирізняють дві основні групи жанрів: проповідь повчальна (проста за своєю побудовою і літературними засобами, пристосована до

рівня не підготовлених слухачів), і слово, проповідь урочиста (побудовані за всіма правилами візантійського церковного вітійства, розраховані на знать, на аудиторію, яка мала вже знання біблійних книг).

Іларіон – перший митрополит київський руський за походженням. Іларіона вважають автором однієї з перших (відомих нам) пам'яток оригінальної літератури Київської Русі – церковної промови "Слово про закон та благодать", складеної приблизно у 30 – 50 рр. XI ст. Пам'ятка має досить складну оригінальну композицію, побудовану на антитезі. В досконалій ораторській формі "Слово" підносить християнську віру ("благодать"), протиставляючи її "закону", тобто Старому Заповіту.

Преподобний Феодосій Печерський – один із найвідоміших святих православного світу, життє якого увійшло до золотого фонду світової духовної літератури. Творчість святого довго лишалася поза увагою дослідників і лише в 40-50 рр. XIX ст. його літературну спадщину було введено до наукового обігу. Не зважаючи на понад столітню історію досліджень, питання про авторство прп. Феодосія не може вважатися остаточно вирішеним.

При підготовці до питань №3,4 особливу увагу необхідно звернути на те, з якою метою автор "Слова про закон і благодать" обирає саме таку побудову твору, які художні та риторичні засоби використовує. Ті студенти, які виявили бажання готувати доповідь, повинні обов'язково опрацювати додаткову літературу, добрати ілюстративний матеріал.

Практичне заняття

“ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ ЛІТ”:

КОМПОЗИЦІЯ ТА ХУДОЖНЬО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ

План

1. Літописання в Київській Русі, час його виникнення та жанрові особливості.
2. Композиція “Повісті временних літ”.
3. Синкретизм як головна риса стилю літопису.

4. Риси епічного героя в зображенні князя Святослава. Особливості характеротворення образу княгині Ольги.
5. Народнопоетичні легенди та перекази в літописі, їх значення.

Завдання

1. Виписати зі словника визначення поняття «синкретизм» «епічний герой».
2. Виписати цитати, що характеризують образи Святослава, Ольги, Володимира.
3. Заповнити таблицю «Легенди та перекази в літописі»:

Легенди	перекази

Базова література

1. Білоус П. В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : [навч. посібн.]. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
2. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 460–781.
3. Історія української літератури : у 12 т. / редкол. : В. Дончик, Л. Скупейко, Н. Бойко, М. Бондар, С. Гальченко, І. Дзюба, М. Жулинський, Н. Зборовська, А. Кравченко, Ю. Кузнецов, Н. Левчик, Р. Мовчан, Л. Мороз, Є. Нахлік, Ю. Пелешенко, О. Поліщук, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Сулима, Н. Шумило. Т.1 : давня література (X–перша половина XVI ст.) / наук. ред. : Ю. Пелешенко, М. Сулима. Київ : Наукова думка, 2013. 840 с.
4. Літопис Руський: За Іпатським списком переклав Леонід Махновець. Київ: Дніпро, 1989. XIV; 591 с.
5. Повість минулих літ *Літопис руський* / Пер. з давньорус. Л. Махновця; Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Дніпро, 1989.
6. Повість минулих літ. Літопис / Переказ В.Близнеця. 2-ге вид. Київ: Веселка, 1989. 223 с.

Допоміжна література

1. Бесєдіна Ю.А. Художня реалізація універсальної картини світу в “Повісті врем’яних літ”. Рукопис. Дис. на здобуття наук. ст. к. філол. наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. Київ, 2003.
2. Білоус Б. "Повість минулих літ": історія чи література? *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. №2.
3. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
4. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.

5. Вілкул Тетяна. Літопис і хронограф. Студії з домонгольського київського літописання. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 518 с.
6. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. Т.2 / Упоряд. В.В. Яременко; Приміт. С.К. Росовецького. Київ: Либідь, 1993.
7. Загребельний П. Золотий годин давнини. *Повість минулих літ. Літопис / Переказ В.Близнеца*. 2-ге вид. Київ: Веселка, 1989. С. 219–221.
8. Мишанич О. Прийняття християнства і давнє українське письменство. *Радянське літературознавство*. 1988. №6. С. 32–40.
9. Москаленко О.С. Усні джерела „Повісті временних літ”. Рукопис. Дис. на здобуття наук. ст. к. істор. наук за спеціальністю 07.00.06. – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Львів, 2004.
10. Полєк В.Т. Історія української літератури Х–ХV ст. Київ: Вища школа, 1994.
11. Толочко П. Літописець Нестор. *Толочко П. Від Русі до України: Вибрані науково-популярні, критичні та публіцистичні праці*. Київ: Абрис, 1997. 400 с.
12. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
13. Франко І. Студії над найдавнішим Київським літописом. *Франко Іван. Збір. тв. у 50 т. Т. 6. Поезії*. Київ: Наук. думка, 1976. С. 7–187.
7. Шевчук В. Збережено навіки (Про “Повість временних літ” та її авторів). *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ: Дніпро, 1990.
8. Яременко В. Літописець Нестор і його "Повісті врем'яних літ" *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2 кн. Кн.1 / За ред. В. Яременка*. Київ: Аконті, 2002. С. 438–459.

Методичні рекомендації

"Повість временних літ" – яскравий зразок літературної творчості Київської Русі, вивчення цієї пам'ятки дає ключ до аналізу інших літописів. За висловом Д. Лихачова, "Повість временних літ" є "не просто зібранням фактів руської історії і не просто історико-публіцистичним твором, пов'язаним з пекучими, але скороминулими завданнями руської дійсності, а цільною літературно викладеною історією Русі".

Літопис як літературний жанр виникає, очевидно, всередині XI ст. і є своєрідним синтезом документальних записів та усних переказів, епічних народних пісень і легенд. Така різноманітність матеріалу, з якого складено твір, вплинула на особливості стилю та мови пам'ятки. Загальною рисою літописного стилю твору є стислість і простота, деякі місця вражають своєю урочистістю, монументальністю. Окремо слід зупинитися на питанні авторства

літопису, визначити роль Нестора-літописця як укладача “Повісті
временних літ”.

73

Літописи Київської Русі не дійшли до наших часів у первозданному вигляді, а лише у списках пізнішого походження: Лаврентіївський список датований 1377 р., Іпатіївський список відносять до першої чверті XVI ст., тому історію найдавнішого періоду розвитку руського літописання вченим доводиться встановлювати, спираючись на тексти списків. Попри це, варто наголосити на значенні «Повісті» як першолітопису, який вміщують більшість літописних зведень, що виникали пізніше у Новгороді, Володимир-Волинському, Галичі тощо.

Практичне заняття

“СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ”:

ОБРАЗИ ТА ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА

План

1. Історична основа “Слова о полку Ігоревім”.
2. Питання часу, місця написання та авторства “Слова о полку Ігоревім”.
3. Образи “Слова о полку Ігоревім”, засоби їх характеротворення.
4. Жанр, ритміка, зображувально-виражальні засоби.

Завдання

1. Вивчити напам'ять уривок із твору (від слів "На Дунаї Ярославнин голос чути..." до "щоб я не слала йому сліз на море рано").
2. Виписати цитати, що характеризують образи Ігоря та Ярославни.
3. Написати есе на тему: "Ярославна XXI століття".
4. Підготуватися до дискусії: “Князь Ігор – герой чи антигерой?”

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002.

С. 356–391.

- 74 3. Сліпушко О. "Слово о полку Ігоревім". *Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття)*. Київ: Аконіт, 2002. С. 315–329.
4. Слово о полку Ігоревім / Упоряд. та примітки О. Мишанича. Київ: Радянська школа, 1986. 310 с.
5. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
6. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" та його доба. (Комплексне дослідження). Київ: Видавництво імені Олени Теліги, Веселка, 2000. 256 с.

Допоміжна література

1. Білецький О. «Слово о полку Ігоревім» та українська література ХІХ – ХХ ст. *Білецький О. Зібрання праць*. У 5 т. Київ: Наук. думка, 1965. Т.1. С. 78–84.
2. Білоус П. "Слово про Ігорів похід": казка зі щасливим кінцем? *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2002. №4. С.50–56.
3. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
4. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т.2 / Упоряд. В.В.Яременко; приміт. С.К.Росовецького. Київ: Либідь, 1993. С. 159–221, 244.
5. Гординський С. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади. Львів: Світ, 2004.
6. Грабович Г. Слідами національних містифікацій. *Критика*. 2001. №6 (44).
7. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М. Сулима. Київ: Освіта, 1992. С.223–237.
8. Кінан Е. Слово про те, як Ярослав, князь галицький, у султанів стріляв. *Критика*. 2000. №12 (38).
9. Корпанюк М. "Слово про Ігорів похід" в українському літературознавстві та критиці (ХІХ – поч. ХХ ст.). *Слово і час*. 2000. №12.
10. Ласло-Куцюк М. Аргументи на користь автентичності "Слова о полку Ігоревім". *Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах*. 2002. №4. С.62–66.
11. Лихачев Д. Золотое слово русской литературы. *Слово о полку Игореве*. Москва: Художественная литература, 1985. С. 3–20.
12. Мишанич О. Нове про автора "Слова о полку Ігоревім". *Слово і час*. 1990. №6.
13. Пінчук С. «Слово о полку Ігоревім»: Посібник для вчителя. Київ: Рад. школа, 1990. 112 с.
14. Полек В.Т. Історія української літератури Х–ХVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. С.44–53.
15. Пушик С. Криваве весілля на Каялі (Слов'янська міфологія і "Слово о полку Ігоревім"). *Пушик С. Дараби пливають у легенду*. Київ: Рад.

письменник, 1990.

16. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII веков. Москва : Наука, 1982. 591 с.
17. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве». Москва : Наука, 1972. 520 с.
7. Яценко Б. І ще про автентичність "Слова о полку Ігоревім". *Слово і час*. 2003. №7.
8. Яценко Б. Похід Ігоря Сіверського 1185 року: політичні й літературні аспекти. *Слово і час*. 2000. №6.

Методичні рекомендації

"Слово о полку Ігоревім" – вважається найвидатнішим твором літератури доби Київської Русі. Потрібно добре орієнтуватися у тій широкій аргументації, яка дозволяє нам упевнено говорити про "Слово о полку Ігоревім" як про пам'ятку давньоруської літератури XII ст., про автентичність твору, коли його було написано; дати історичний коментар до основних подій, зображених у "Слові".. Наступні важливі завдання: з'ясувати питання композиції, жанру твору, його зв'язку з усною народною творчістю. "Слово о полку Ігоревім" необхідно прочитати в оригіналі, порівняти кілька перекладів різних перекладачів, і лише після цього прокоментувати і зрозуміти ідейний зміст і художню своєрідність твору.

З'ясовуючи питання автентичності "Слова", слід зупинитися на трьох моментах. По-перше, на прив'язаності "Слова" до історичної обстановки XII ст. Автор твору говорить про такі факти, імена, робить такі історичні екскурси, які були добре відомі його слухачам і читачам, його сучасникам. Він був людиною XII ст. не тільки за своєю обізнаністю, а й за світоглядом. (Тут варто використати статті, які вказані у списку додаткової літератури). По-друге, факти відображення "Слова" в пам'ятках давньоруської писемності. По-третє, важливим свідченням про давність "Слова" є його поетика, своєрідна і відмінна від естетичних уявлень XVIII ст. (зокрема, в зображенні героїв, у ставленні автора до фольклору, давнього язичництва тощо).

Готуючись до характеристики образів "Слова о полку Ігоревім", необхідно виписати цитати, які описують зовнішність героїв, розповідають про їхні вчинки, або ж ставлення до інших персонажів. Можна дібрати ілюстрації до тексту різних художників, чи навіть скомпонувати ком'ютерну презентацію "“Слово о полку Ігоревім” у мистецтві”.

Практичне заняття

**УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ:
ДЖЕРЕЛА, СИСТЕМА ЖАНРІВ**

План

1. Проблеми дослідження літератури Пізнього Середньовіччя.
2. Літописання доби Пізнього Середньовіччя. Галицько-Волинський літопис: жанрова своєрідність, воїнська повість у літописі, образ князя Володимира Васильковича.
3. Ораторська проза
 - 3.1. «Слово про погибель Руської землі» (1238 - 1246). Проблема часу створення, образ Руської землі.
 - 3.2. Поетика ораторської прози Серапіона Володимирського.
4. Особливості житійної прози цього періоду
 - 4.1. «Житіє Олександра Невського»
 - 4.2. «Житіє Михаїла Чернігівського».
5. Творчість Григорія Цамблака.
6. Література “ожидовілих”.

Завдання

1. Законспектуйте статтю: Пелешенко Ю. Місце літератури "ожидовілих" в дискурсі української духовної культури пізнього Середньовіччя. *Слово і час*. 2004. № 8. С. 39–47.
2. Порівняйте образ Руської землі у «Слові о полку Ігоревім» та у «Слові про погибель Руської землі» (письмово).

Література

Базова

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIIIст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.

2. Пелешенко Ю.В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ: Поліграфічний центр "Фоліант", 2004. 423 с.
3. Сліпушко О. "Слово про погибель Руської землі". Серапіон. *Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття)*. Київ, 2002.
4. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. Наукове видання. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. 262 с.
5. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису [Текст]: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2000. 19 с.
6. Чижевський Д. Історія української літератури. Київ, 2003.

Допоміжна література

1. Александров О. Старокиївська агіографічна проза XI–першої третини XIII ст. Одеса: Астропринт, 1999
2. Грушевський М. Історія української літератури. Т. II, III. Київ, 1993.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995. С. 3–108.
4. Крекотень В., Наливайко Д.С. Від давнини до середини XVIII ст. *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*. Київ: Наукова думка, 1987. Т. 1.
5. Котляр М. Ф. Данило Галицький: біографічний нарис. Київ: Альтернативи, 2002. 328 с.
6. Лихачев Д.С. Русское Предвозрождение в истории мировой культуры *Историко-филологические исследования: Сб. статей памяти акад. Н.И. Конрада*. Москва: Наука, 1974. С. 20–21.
7. Майоров О.В. Єфросинія Галицька. Дочка візантійського імператора в Галицько-Волинській Русі: княгиня і черниця/ Відп. ред. тому Войтович Л.В. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. 224 с.
7. Пелешенко Ю. "Епістолія небесна" в українській словесності. *Європейське Відродження та українська література XIV — XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1993. С. 160–174.
8. Пелешенко Ю. Київський митрополит св. Петро (Ратенський) як письменник. *Київська старовина*. 2001. №5. С. 90–95.
9. Пелешенко Ю. Місце літератури "ожидовілих" в дискурсі української духовної культури пізнього Середньовіччя. *Слово і час*. 2004. № 8. С. 39–47.
10. Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (деякі аспекти дослідження). *Слово і час*. 2001. №4. С. 39–43.
11. Пелешенко Ю.В. Розвиток української ораторської та агіографічної прози кінця XIV–початку XVI ст. Київ: Наукова думка, 1990. 144 с.
12. Франко І. "Слово о Лазареве воскресенні": Староруська поема на апокрифічні теми. *Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1981. Т. 32. С. 55–111.

13. Франко І. Данте Алігієрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії. *Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1978. Т. 12. С. 36.
14. Щербак О.В. Типологія жіночих образів у давній українській літературі: автореф. дис. н.с. канд. філол. наук. Київ, 2016. 20 с.

Методичні рекомендації

При підготовці до заняття опрацюйте теоретичний матеріал, прочитайте тексти та виконайте завдання. Вивчаючи матеріал до питання № 2, пригадайте особливості літописання Київської Русі, простежте, як традиції давньоруських літописів знаходять своє відображення у Галицько-Волинському літописі і як поєднуються у ньому героїчне та філософсько-релігійне начала. Зверніть увагу на воїнські повісті про Романа і Данила у галицькій частині, вплив на твір лицарського (дружинного) епосу. З'ясуйте, чим відрізняється волинська частина літопису (філософсько-релігійна спрямованість). При опрацюванні ораторсько-публіцистичної прози цього періоду необхідно з'ясувати змістові та формотворчі чинники, історичну основу творів.

Пригадайте найбільш відомі перекладні агіографічні твори Київської Русі, спробуйте визначити роль агіографії у процесі створення оригінальної літератури. При прочитанні «Життя Олександра Невського» зверніть увагу на риси галицької літературної традиції в тексті, близькість до воїнської повісті, використання історичних реалій і перейнятість історичними подіями, політичною ситуацією свого часу. Опрацьовуючи «Житіє Михайла Чернігівського», простежте тенденційність, патріотичну ідею твору, належність героя до типу князів-мучеників, охарактеризуйте образи Бориса і Гліба.

Питання № 5–6 найдоцільніше вивчати за працями Д.Чижевського, М.Грушевського, Ю.Пелешенка та В.Шевчука. Конспект статті, зазначеної у завданнях до практичного, і письмова характеристика образу Руської землі у «Слові о полку Ігоревім» та у «Слові про погибель Руської землі» є обов'язковими.

Практичне заняття №

ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ПАМ'ЯТКИ АГІОГРАФІЧНОГО ПИСЬМЕНСТВА «КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ ПАТЕРИК»

План

79

1. Листування Симона і Полікарпа (20-ті рр. XIII ст.) як основа Києво-Печерського патерика.
2. Структура пам'ятки, її джерела, нові редакції як наслідок переосмислення тексту крізь призму барокової естетики. Пам'ятка в оцінці І. Франка, М. Грушевського.
3. Роль житій Нестора, Симона і Полікарпа у структурі "Києво-Печерського патерика".
4. Поетика патерикових новел. Мотив чуда в новелах про Алімпія-іконника, Агапіта-лікаря, Прохора-Лободника, Мойсея-угрина та інших.

Завдання

1. Скласти тести за життями святих, названих у пунктах плану.
2. Складіть схему(на вибір): структури патерика, його джерел, редакцій.
3. Доберіть репродукції ікон, які відтворюють життя святих Києво-Печерського патерика.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
3. Гоголіна В. В. Поетика біблійного інтертексту в «Києво-Печерському патерику». Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01, українська література. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 18 с.
4. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2 кн. Кн.2 / За ред. В.Яременка. Київ: Аконіт, 2002. С. 447–556.
5. Ісіченко Ю. "Києво-Києво-Печерський патерик» у літературному процесі кінця XVI–початку XVIII ст. на Україні. Київ., 1990.
6. Сліпушко О. "Києво-Печерський патерик". *Сліпушко О. Софія Київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X – XIII століття)*. Київ: Аконіт, 2002. С. 337–342.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Абрамович Д. Вступна стаття. *Києво-Печерський патерик* (репринтне видання 1931 року). Київ, 1991.
2. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
3. Білоус О. П. Чудеса в «Києво-Печерському патерику». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 40. Житомир: ЖДУ, 2008. С. 216–219.
4. Білоус П. "Золота книга" української літератури ("Києво-Печерський патерик" у школі). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №3.
5. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
6. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М. Сулима. Київ: Освіта, 1992. С. 216–223.
7. Кабанець Є. Заснування Печерського монастиря в світлі літописних та агіографічних джерел. *Київська старовина*. 2001. №1.
8. Лихачев Д.С. Человек в литературе Древней Руси. Москва, 1970.
9. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. Москва, 1979.
8. Ломачинська І. Просвітницька діяльність київських монастирів. *Київська старовина*. 1997. №6.
9. Полек В.Т. Історія української літератури X – XVII ст.: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 1994.

Методичні рекомендації

Традиційні елементи в жанрово-стильовій системі староукраїнського письменства забезпечують генетичні зв'язки його з Культурою Київської Русі, спрямовують художні пошуки митців. Давньоруські літописи, ораторські, житійні, паломницькі пам'ятки протягом століть не втрачають популярності як і перекладна агіографічна література. Жанрові різновиди літератури Київської Русі мали безпосередній вплив на становлення жанрової системи в подальші епохи, сприяли формуванню читацьких інтересів, служили джерелом тем, мотивів, образів для нових літературних творів.

“Києво-Печерський патерик” є пам'яткою, яка посутньо вплинула на формування українського письменства та української культури загалом протягом кількох століть, ґрунтуючись на традиціях агіографічної спадщини та переосмислюючись під впливами нових стилів та історичних подій. Опрацювавши літературу щодо історії створення Києво-Печерської лаври, варто

порівняти, як ці події відтворено у тексті пам'ятки. Необхідно розглянути листування Симона і Полікарпа (20-ті рр. XIII ст.) як одну з передумов створення Києво-Печерського патерика. Структура пам'ятки, її джерела, нові редакції як наслідок переосмислення тексту крізь призму барокової естетики. Вивчити оцінку Києво-Печерського патерика І.Франком, М.Грушевським, Ю.Ісиченком, В.Крекотнем і зіставити дослідження науковців.

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ ДОБИ РЕНЕСАНСУ В УКРАЇНІ

Практичне заняття

УКРАЇНСЬКА ЛАТИНОМОВНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА СИНТЕЗУ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАДИЦІЙ. ТВОРЧІСТЬ СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО.

План

1. Модель біографії Оріховського, прийнята наукою.
2. Світогляд письменника, формування тематики корпусу текстів про celibat.
3. Оригінальність форми трактатів, ренесансні риси у творчості
4. Особливості стилю творів.

Завдання

1. Законспектувати статтю: . Чижевський Д. Слов'янський ренесанс (Пер. з нім. О.Костюка). *Слово і час*. 2005. №4. С. 59–67.
2. Написати відгук на один з творів Станіслава Оріховського.
3. Розгляньте за підручниками з історії України, Всесвітньої історії політичну ситуацію, у якій Станіслав Оріховський формувався як письменник.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
1. Литвинов В. Передне слово. *Українські гуманістичні епохи*

- Відродження: Антологія: У 2 ч. Ч.1 / Відп. ред. В.Нічик. Київ : Наукова думка; Основи, 1995. С. 5–14.*
2. Микитась В. Українська література XIV–XVI ст. *Українська література XIV–XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори /* Ред. кол. : І. Дзеверін (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 5–28.
 3. Наливайко Д.С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження. *Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури.* Київ, 1984
 4. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна. *Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст. /* Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Наук. думка, 1993.
 5. Українська література XIV–XVI ст. Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Автор вст. статті і ред. тому В.Микитась. Київ : Наук. думка, 1988.
 6. Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія: У 2 ч. Ч.1 / Відп. ред. В.Нічик. К. : Наукова думка; Основи, 1995. 431 с.
 7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
 8. Starnawski J. Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII). Wrocław, 1984

Допоміжна література

1. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 2. Львів: Світ, 1992.
2. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
3. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М.Сулима. Київ : Освіта, 1992. С. 216–223.
4. Дойчик М. Проблема моралі в українській філософії доби Відродження XVI – початку XVII ст. *Людина і політика.* 2001. №6.
5. Огородник І., Русин М. Українська філософія в іменах: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 328 с.
6. Наливайко Д.С. Станіслав Оріховський. В кн.: *Історія України в особах: Литовсько-польська доба.* Київ, 1997
7. Нічик В.М. та ін. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). Київ., 1990
8. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
9. Вирський Д.С. Ст.Оріховський-Роксолан як історик та політичний мислитель. К.–Кременчук, 2001
10. Множинська Р.В. Релігійно-філософські погляди Станіслава Оріховського. Київ, 2007.

11. Рубанець М. Станіслав Оріховський-Роксолан. *Людина і світ*. 1996. №5. С. 44–46.
12. Сас П.М. Проблема людини в творчості українського письменника XVI ст. С. Оріховського: *Україна і Польща в період феодалізму*. Київ, 1991
13. Соболь В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ : Зодіак – ЕКО, 1995.
9. Чижевський Д. Слов'янський ренесанс (Пер. з нім. О. Костюка). *Слово і час*. 2005. №4. С. 59–67.
10. Шевчук В. Дорога в тисячу років. Київ : Дніпро, 1990.
14. Шевчук М. Муза Роксоланська. *Вітчизна*. 1997. №3–4, 5–6, 9–10.
15. Encyklopedia Historii Polski: Dzieje polityczne, t. 2. Warszawa, 1995
16. Kochler K. Stanicław Orzechowski u dylematu humanizmu renesansowego. Kraków, 2004

Методичні рекомендації

Найперше при підготовці до заняття необхідно чітко усвідомити характерні риси слов'янського і, зокрема, українського ренесансу, які традиції він перейняв з європейської літератури епохи Відродження, і що було властиво лише творам вітчизняних письменників.

Намагаючись відтворити біографію письменника, особливу увагу зверніть не лише на праці науковців, які досліджували життєвий шлях Оріховського, але й на те, які автобіографічні моменти ми можемо почерпнути з творів автора.

При прочитанні творів зверніть увагу на їх структурування, особливості композиції, засоби характеротворення та відтворення філософського змісту і настанов щодо політики.

Практичне заняття

ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО

План

1. Модель біографії Івана Вишенського, прийнята наукою.
2. Світогляд письменника, його особливості.
3. Провідні твори письменника, проблема їх поширення і впливу на українську культуру.
4. Особливості стилю послань І. Вишенського.

5. Історична основа, проблематика, образи “Послання до єпископів”.

Завдання

1. Законспектувати статтю: Франко І.Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність.
2. Прочитати поему Івана Франка «Іван Вишенський». Написати есе на тему «Художня правда в інтерпретації образу Івана Вишенського»
3. Виписати цитати до образів “Послання до єпископів”.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури. Київ: Академкнига, 2012. 376 с.
2. Вишенський І. Твори / з книжн. укр. мови пер. В.О. Шевчук. Київ : Дніпро, 1986. 247 с.
3. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
4. Поплавська Н.М. Полемісти. Риторика. Переконування (українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI - початку XVII ст.): моногр. Тернопіль : ТНПУ, 2007. 379 с.
5. Поплавська Н.М. Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI–початку XVII ст.: сучасна рецепція та реінтерпретація: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.01. Київ, 2008. 40 с.
6. Сухарева С. Біблійний вимір української польськомовної прози поберегестейської доби : [монографія]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 209 с.
7. Сухарева С. Риторичний простір польськомовної прози XVII ст. : [монографія]. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 370 с.
8. Ушкалов Л. Феномен української полемічної літератури. *Слово і час*. 2000. №10. С. 16–22.
9. Франко І.Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність. *Франко І. Твори: В 20 т.* Київ, 1955. Т.16. С. 413–429.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.
11. Suchariewa S. Chrześcijańskie podstawy moralności w ukraińskiej i polskiej literaturze barokowej // Humanistyka między narodami. Interdyscyplinarne studia polsko-ukraińskie : [monografia zbiorowa]. Białystok – Kraków : Temida 2, 2020. 493 s. S. 333–345 (0,78 dr. ark.).

Допоміжна література

1. Бабич С. Модус містифікації в поезиці "Треносу" Мелетія

- Смотрицького. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.)*. Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
2. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ : Наук. думка, 1965.
 3. Білоус П.В. Українська паломницька проза: історія жанру. Київ, 1998. 127 с.
 4. Білоус П. Художність, закодована в образах (Послання Івана Вишенського "Викриття диявола-світодержця"). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №4.
 5. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1. Львів: Світ, 1992.
 6. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
 7. Горський В., Кислюк К. Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці України (кінець XV – початок XVII ст.).
 8. Горський В., Кислюк К. Історія української філософії: Підручник. Київ : Либідь, 2004. С. 59–84.
 9. Грабович Г. Авторство й авторитет у Івана Вишенського: діалектика відсутності. *Слово і час*. 1990. №6.
 10. Паславський І. «Писав мандрованець, якого звать Вишенським». *Дзвін*. 1991. №1. С. 152–160.
 11. Пахаренко В. Іван Вишенський. Творчість письменника. *Українська мова та література*. 2005. №18 (418).
 12. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ.: Вища школа, 1994.
 13. Франко Іван Якович. Поезія; Іван Вишенський; Мойсей [Текст] ; Перехресні стежки : поеми ; ред. Н. М. Максименко [та ін.]. Київ : Наукова думка, 2007. 432 с.
 14. Шевчук В. Мандрівничий, який розпікав людське сумління. *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ : Дніпро, 1990.

Методичні рекомендації

Іван Вишенський – колоритна фігура в історії української культури, видатний представник нашого давнього письменства, оригінальний репрезентант суспільно-політичної і філософської думки України кінця XVI – початку XVII ст. тому звернення до постаті Івана Вишенського завжди було і залишається актуальним, кожна нова історична доба потребує його нового прочитання. При вивченні життя і творчості Івана Вишенського можна використати матеріали з підручника "Давня українська література" (Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я.), проте треба

скоригувати подані у них факти та оцінки.

Спадщину полеміста прийнято поділяти на твори, написані до Берестейської унії 1596 р., та твори, написані після неї, хоч усі вони мають багато спільного. Форму "послань" чи "писань", адресованих або всьому народові, або певним особам, що видно із самих назв, твори Івана Вишенського мають через те, що свої твори він писав за межами батьківщини. Письменник неодноразово звертався до земляків і просив, щоб його "послання" читали "совокупно", тобто громадою, переписували, а оригінали повертали назад. Про те, що твори полеміста розповсюджувалися у рукописах, свідчить кілька списків, які дійшли до нас, зокрема найбільш повний так званий Підгорецький рукопис XVII ст. Хоч Іван Вишенський і готував свої твори до друку, однак за його життя було опубліковано анонімно 1598 р. в острозькій "Книжиці" тільки послання "От святой Афонской горы скитствующих", що, як гадають дослідники, є першим варіантом "Писание к утекшим от правосланой віри епископам".

УКРАЇНСЬКА БАРОКОВА ПОЕЗІЯ

Практичне заняття

Панегірична поезія раннього Бароко

1. Панегірики як естетична мода Бароко. Жанрові різновиди панегіриків: епіграми, епітафіони, "вдячності", цикли "вінців".
2. Бароковість панегірика Олександра Митури "Візерунок цнот" (ускладненість форми, поєднання міфологічних і біблійних мотивів).
3. Оплакувальні панегірики як жанровий різновид. Своєрідність твору Касіяна Саковича "Вірші на жалісний погреб рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного". Посмертний панегірик.
4. Дмитрій Туптало. Церковний та культурний діяч. Жанр "Вінців". Молитовні та похвальні вірші. .

5. Софроній Почаський. „Євхаристиріон, альбо вдячність" (1632).
Прижиттєвий панегірик. Композиція „Вдячності".
6. Варлаам Ясинський. "Три вінця молитвенные" зразок етикетного панегіризму. Трансформація релігійних образів та сюжетів.
7. Антипанегірики, їх художні особливості: “пасквіль” невідомого поета на гетьмана Івана Самойловича.

Завдання:

1. Виписати зі словників або енциклопедій визначення панегіричної, метафізичної, геральдичної, епіграматичної поезії.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури. Київ : Академкнига, 2012. 376 с.
2. Журавльова С.С. Панегірична поезія як предмет дискусії в сучасній медієвістиці. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки*. Кам'янець-подільський : Аксіома, 2014. Вип. 36. С. 68–71.
3. Журавльова С. Вплив культури сарматизму на українську панегіричну поезію доби зрілого Бароко. *Jahrbuch der IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» / herausgegeben von O. Novikova, P. Hilkes, U. Schweizer*. – München – Berlin : Verlag Otto Sagner, 2014. С. 311–318.
4. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
5. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Бетко І. Сторінки культурної спадщини Києво-Могилянської академії: "Вірші на жалісний погреб Сагайдачного" Касіяна Саковича у річищі епітафійно-погребової традиції літератури українського бароко. *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze 13-14*. Warszawa, 2002.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн.: Навч. вид. Кн. 1. Львів: Світ, 1992. .
3. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. / Упоряд. В.В. Яременко; приміт. С.К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993.
4. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.

5. Крекотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. Т.СХХІV: Праці філологічної секції* / Ред. М. Ільницький, О. Купчинський. Львів, 1992.
6. Крекотень В. Українська література XVII ст. *Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика* / Ред. кол.: І. Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. та примітки В. Крекотня. Київ : Наук. думка, 1987.
7. Крекотень В. Головні аспекти вивчення української барокової поезії. *Вісник Київського університету*: Вип.2. Київ: Либідь, 1991. С. 71–76.
8. Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII–XVIII століттях. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. Т.СХХІV: Праці філологічної секції*. Ред.М.Ільницький, О.Купчинський. Львів, 1992.
9. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994.
8. Подрига В. Оцінка Михайлом Максимовичем панегіричної поезії XVII–XVIII століть та місце похвального вірша в поетичному доробку Іренія Фальківського. "Я син свого народу". *Наукова спадщина Михайла Максимовича (до 200-річчя з дня народження вченого)* / Відп. ред.. М. Корпанюк, проф. Київ, 2005. С. 89–98.
10. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994.

Методичні рекомендації

Панегіризм розглядається сучасними науковцями як прояв рефлексії античної гімнографії, середньовічних псалмів та акафістів і ренесансних епіграм. Окрім того, що панегірики були свого роду бароковою модою, необхідно звернути на історичні події як окремий фактор, що вплинув на появу такого жанру в українській бароковій поезії.

Творчість Дмитрія Туптала є своєрідним і оригінальним явищем в українській літературі барокової епохи. Необхідно ознайомитися із його біографією та церковною і культурною діяльністю. Готуючи відповідь на питання про поезію св.Димитрія особливу увагу необхідно звернути на символічне значення жанрової форми "вінців", образи Ісуса Христа, Богоматері.

Касіян Сакович використовує форму колективного авторства та оригінальну композицію, тож слід звернути увагу, хто з учнів письменника брав участь у створенні панегірика "Вірші на жалісний погреб рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного".

"Євхаристиріон, альбо вдячність" Софронія Почаського заслуговує особливої уваги з огляду на оригінальність жанрового

різновиду. Покажіть, якими засобами змальовано образ Петра Могили як науковця, книжника нового часу. Необхідно розглянути також особливості використання християнської та античної символіки.

Практичне заняття

ХУДОЖНІЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ БАРОКОВОЇ ПОЕЗІЇ

План

1. Особливості українського бароко.
2. Риси барокового стилю в поезії Лазаря Барановича (*"Веселка в небі – втішитись треба!"*, *"Про сонце"*, *"В полі робота, до неї охота"*, *"Про час для всього – доброго, злого"*, *"Про мир"*; *"Про місяць і зорі"*, *"Читачу ласкавий, пильно зваж сі справи"*, *"Про те ж"*, *"Русин поляка щось по-польску балака"*, *"Автор жалкує і апелює"*, *"Світ збурили грози на людській сльози"*, *"Скрізь на Україні видно лиш руїни"*, *"У світі так ведеться, що лихо сміється"*; віршовані звернення до української громади).
3. Художня своєрідність поетичної творчості Івана Величковського ([*"Вірші до Івана Самойловича"*], *"Минути"*, *"Ехо"*, *"Рак літеральний"*, *"Рак словний"*, *"Рак прекословний"*, *"Чворогранистий"*, *"Згожаючийся"*, *"Порядний непорядок"*, *"Одноголосний"*, *"Єдинопадежний"*, *"Мінливий"*, *"Лабіринти"*, *"Азбучний"*, *"Акростихіси"*, *"Многопремінительний"*, *"Стовп"*, *"Пресікаємий"*, *"Остання штучка"*; епіграми).
4. Художній світ поезії Климентія Зиновієва: тематика, образи, жанрова природа (*"Про гончарів: слово похвальне"*, *"Про ратаїв..."*, *"Про теслів..."*, *"Про тих, що копають колодязі глибокі..."*, *"Про зайців"*, *"Про людей православних, що військову*

службу справляють, а саме – про козаків", "Про школярів, що дрова крадуть, і про школу", "Про женців", "Про велетнів...", "Про нищих шкільних", "Про убогих та багатих", "Про писарів різних...", "Про нерівності людські...").

5. Поезія Данила Братковського – ідейно-художня своєрідність (*"Мінливість світу не зрозуміти", "Сусіди", "Життя в місті", "Нові палаци", "Піють півні", "Диспут убогого з паном", "Про хміль", "З чого зроблено жінку", "Бенкет на сеймику", "Порада", "Покірنا жінка", "Світ", "Несталість світу", "Усьому приходить кінець", "Смерть", "Фортель", "Варшава – мати", "Люблин – сестрою", "Посполите рушення", "Про художника").*
6. Гетьман Іван Мазепа як поет (*"Дума", "Пісня", "Псальма"; листи до Мотрі Кочубеївни*).

Завдання

1. Виберіть з творів різних поетів вірші зі схожою проблематикою. Підтвердіть цитатами.
2. Зробити письмовий аналіз однієї поезії (на вибір).

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
3. Криса Б. Характер самоусвідомлення української поезії у XVII–XVIII століттях. *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. Т.СХХIV: Праці філологічної секції* / Ред. М. Ільницький, О.Купчинський. Львів, 1992.
4. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII–XVIII століть. Львів: Свічадо, 1997. 214 с.
5. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994.
6. Полєк В. Життя і творчість Івана Мазепи. *Полєк В. Історія української літератури XVIII ст.: У 2 ч. Частина перша*. Івано-Франківськ: Нова зоря,

1999.

7. Ушкалов Л. З історії української літератури XVII–XVIII століть. Харків.: Акта, 1999. 216 с.
8. Ушкалов Л. Література і філософія: доба українського бароко. Харків.: Майдан, 2014. 416 с.
9. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Апанович О. Гетьман Мазепа – будівничий української культури. *Слово і час*. 1995. №3.
2. Бетко І. "Nadgrobkі" Лазаря Барановича – пам'ятка літератури бароко. *Слово і час*. 2003. №12.
3. Борисенко К. Тема часу в збірці Івана Величковського "Зегар цілий з полузегариком". *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія: Літературознавство*. Випуск 3 (27) / Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
4. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн. 1,2. Львів: Світ, 1992.
5. Загребельна Н. Співвідношення категорій "стиль" та "автор" в бароковій поезії: на матеріалі збірки віршів Івана Величковського. *Філологічні семінари. Література як стиль і спогад*. Випуск 6 / Ред. кол.: О. Астаф'єв (відп. ред.) та ін. Київ: Київський університет, 2003.
6. Зосімова О. Мотив "марнота марнот" у поетичних епітафіях Лазаря Барановича: особливості жанрового втілення. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць*. Випуск XIV / Ред. кол.: Я.Поліщук та ін. Рівне: Перспектива, 2005.
7. Корпанюк М. Данило Братковський: поет, патріот, "хлопоман". *Слово і час*. 1991. №11.
8. Коптілов В. Від Тібру до Дніпра: Шляхами поезії українського Бароко. *Сучасність*. 1997. №3. С.89-95; №4. С.93-103.
9. Крекотень В.І. Головні аспекти вивчення української барокової поезії. *Вісник Київського університету*: Вип.2. Київ: Либідь, 1991. С. 71–76.
10. Костомаров М. Гетьман Іван Степанович Мазепа. *Костомаров М. Галерея портретів: Біогр. нариси: Для серед. та ст. шк. віку / Упоряд. і передм. В. Замлинського; Пер. з рос. М. Ілляш. Київ: Веселка, 1993.*
11. Новик. О.П. Образи жінок у творах Климента Зиновієва: тілесне й духовне. *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze, języku: monografia*. Warszawa-Iwano-Frankiwnsk: Katedra Ukrainistyki WLS Uniwersytet Warszawski, 2016. S. 17–23.
12. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Розп'ятий Мазепа / Упоряд., авт. передм. і коментарів М.Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2003. 348 с.
13. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.

14. Пуцко В. Гетьман Іван Мазепа і розвиток українського мистецтва. *Київська старовина*. 1995. №1.
15. Слабошпицький М. Мазепин дзвін. *Дивослово*. 1994. №7.
16. Степовик Д. Особливості українського бароко. *Науковий збірник Українського Вільного Університету*. Серія: Наукові збірники. Т.15. Мюнхен, 1992. С. 282–297.
17. Ткаченко О. Лабіринти барокової поезії: Жанр і символ. *Вісник: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Випуск 9 / Ред. кол.: М. Наєнко (гол. ред.) та ін. Київ: Київський університет, 2000.
18. Харлан О. Універсальна картина світу у поезії Климентія Зіновіїва та Мацуо Басьо. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П. Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.6: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2001.
19. Хижняк З. Маньківський В. Класи поетики і риторики. *Хижняк З. Маньківський В. Історія Києво-Могилянської академії*. Київ: КМ Академія, 2003. С. 77–82.
20. Чижевський Д. Барокко в літературі. *Енциклопедія українознавства*. Т.1. Перевид. в Україні. Київ, 1993.
21. Тарасова О. Жінки у житті Івана Мазепи: міф і реальність. *Дніпро*. 2001. №9–10.
22. Ушкалов Л. Передмова. *Барокова поезія Слобожанщини: Антологія / Упорядкування, передмова, примітки та коментарі Леоніда Ушкалова*. Харків: Акта, 2002. С. 17–47.
23. Цудзинович Л. Від Ренесансу до Барокко. *Слово і час*. 1990. №3.
24. Шалагінов Б. Естетика і поетика літератури Бароко. *Зарубіжна література*. 2003. №12.
25. Шевчук В. Климентій Зіновій і його книга буття українського народу. *Хроніка-2000*. 1993. №5. С. 73–98.
26. Ю.Г. Мазепин дзвін. *Слово і час*. 1994. №4–5.

Методичні рекомендації

Знайомство з творчістю багатьох поетів барокової доби допоможе скласти уявлення про різноманітні поетичні шукання в літературі, побачити, як її автори виробляли свої поетичні традиції, удосконалювали версифікаційну техніку, засоби ідейно-художньої виразності. Характерною рисою літературного процесу цього періоду є багатство тематики та ідей, нових стилістичних тенденцій, демократизація оригінальних поетичних творів, тяжіння представників різних напрямів до певних видів віршування: духовної лірики, панегіриків, любовної лірики, віршів на історичні і публіцистичні теми, епіграм, ситуацій тощо. Розширюється коло авторів, підвищується версифікаційна техніка, і загалом засоби

віршування стають дуже різноманітними. Однією з особливостей української поезії цього часу була її багатомовність. Поряд з церковнослов'янською книжною та народною українською мовою поети вживали грецьку, польську мову та латину, а згодом і мову, наближену до російської. Щодо латини та польської мови, то застосування їх зумовлювалось передусім латино-польським характером тодішньої освіти. У цей час силабічна поезія уже виступала як мистецтво. Віршами можна було передавати внутрішній світ людини, подавати моральні настанови, зображувати конкретні явища і події реального життя, оспівувати героїчне минуле. Особливого значення надавали теорії і практиці віршування в шкільних курсах поетики.

При підготовці до заняття необхідно виокремити найбільш вживані образи та художні засоби, які наявні у барокових текстах, цитати виписати. Особливу увагу слід звернути на жанрову своєрідність творів Івана Величковського.

Практичне заняття

УКРАЇНЬСЬКА ВІРШОВАНА САТИРА XVIII СТ.

1. "Низове" Бароко як чинник десекуляризації та демократизації української літератури. Творчість "мандрованих дяків" як явище барокової літератури.

2. Бурлестування і травестування образів та сюжетів християнської історії. Антицерковна спрямованість поезії.

3. Народна розмовна мова та картини побуту як засіб бурлеску та чинник демократизації книжної літератури.

4. Вірші-орації різдвяного та великоднього циклу. Особливості єдності християнської та народної символіки.

5. Вірші про життя школярів. Соціальні мотиви та критика змісту освіти.

6. Анонімні сатирично-гумористичні віршовані оповідання: "Пекельний Марко", "Доказательство Хама Данієля Кукси

потомственного", "Сатира на слобожан", "Плач київський монахів", "Отець Негребецкий".

Завдання

1. Виписати в зошити зі словника літературознавчих термінів визначення понять: "травестія", "бурлеск", "сатира", "гумор".
2. Дібрати з фольклору для зіставлення зразки творів різдвяного та великоднього циклу.
3. Зробити письмовий аналіз віршованого оповідання "Пекельний Марко".

Література

Базова

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Ісиченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
3. Нога Г.М. Звичаї тієї з давніх школярів бували... (Український святковий бурлеск XVII–XVIII століть). Київ, 2001. 189 с.
4. Сулима М.М. Українське віршування кінця XVI–початку XVII ст. Київ, 1985. С. 147.

Допоміжна література

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. Москва, 1965. 527 с.
2. Борецький М. Світ поезії вагантів. *Зарубіжна література*. 2004. №27.
3. Грицай М.С. Давня українська проза: Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI–поч. XVIII ст. Київ, 1975. 151 с.
4. Давній український гумор та сатира. Київ, 1959.
5. Нога Геннадій. Мова творів українських мандрівних дяків. *Українська мова та література*. 1998. число 18. С. 9.

6. Нога Г. Орієнтації та пріоритети поезії низового бароко. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.).* Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
7. Сорокіна О. Своєрідність поезії західноєвропейських вагантів та українських мандрованих дяків (Урок-бесіда з елементами вистави, 8 клас). *Зарубіжна література*. 2004. №1.
8. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ: Факт – Наш час, 2006. 284 с.
9. Шевчук В. Низове бароко та засоби його творення. *Українська мова та література*. 1997. №14, 15, 16.
10. Шевчук В. Явище прообразності в літературі українського бароко. *Українська мова та література*. 2004. №31-32 (383-384).

Практичне заняття

ПОЕЗІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

План

1. Загальна характеристика поетичної спадщини Г.Сковороди.
2. Структура збірки "Сад божественних пісень".
3. Характер взаємодії епіграфів і текстів. Біблійна основа творів.
4. Пейзажні вірші – нове явище тогочасної української літератури.
5. Актуалізації панегіричної поезії у творчості Григорія Сковороди.
6. Ритмомелодика і строфіка віршів, синтез традиції силабічного віршування та народної пісні.

Завдання:

1. Вивчити напам'ять поезії Григорія Сковороди зі списку для вивчення.
2. Виписати зі словника визначення понять: «силабічне

віршування», «ритмомелодика».

2. Зробити філологічний аналіз пісні 10-ї зі збірки «Сад божественних пісень».

Тексти

- Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / упорядк., примітки та вступ. ст. І. Іваньо. Київ: Наук. думка, 1983. 542 с.
- Сковорода Г. С. Повне зібрання творів у 2-х т. Київ, 1973.
- Сковорода Г. Твори у 2-х т. Київ, 1994.
<http://litopys.org.ua/skovoroda/skov1.htm>
- Сковорода Г. Сад божественних пісень / Підготовка тексту, передмова та коментарі Л. Ушкалова. Харків: Майдан, 2002. 128 с.
- Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків: Майдан, 2010. 1400 с.

<http://www.artsrn.ualberta.ca/skovoroda/>

Базова література

1. Бетко І. Спроба реконструкції символіко-архетипічної образної системи "Саду божественних пісень" Григорія Сковороди. *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze 17-18*. Warszawa, 2004.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
3. Демчук О. Мисливець на жар-птицю Божественного одкровення. *Українська мова та література*. 2003. №48 (352).
4. Іваньо І. Григорій Сковорода . *Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Упордк., примітки та вступ. ст. І. Іваньо*. Київ: Наук. думка, 1983. С. 5-32.
5. Сивокінь Г. Григорій Сковорода як читач Біблії. *Слово і час*. 1993. №3. С. 11–16.
6. Сінькевич О. Біблійна основа системи "Саду божественних пісень" Григорія Сковороди. *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. Том III – IV. 1994-1995. Krakow, 1995.
7. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої укр. літ. в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 160–186.
8. Ушкалов Л. Передмова. *Сковорода Г. Сад божественних пісень / підготовка тексту, передмова та коментарі Л. Ушкалова*. Харків: Майдан, 2002. С. 7–16.

Допоміжна література

1. Андрущенко М. Парнас віршотворний: Києво–Могилянська академія і український літературний процес XVIII ст. Київ: Українська книга, 1999. 208 с.
2. Балаклицький М. Григорій Сковорода та Іван Багряний: типологічне подібність постатей. *Українська мова та література*. 2004. №48 (400).

3. Барабаш Ю. "Знаю человека...": Григорій Сковорода. Поетизм. Філософія. Життя. Москва: Просвещение, 1989. 327 с.
4. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
5. Бордукова Н. Переклади Григорія Сковороди: історіографія питання. / *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Серія: Літературознавство. Випуск 3 (27) /* Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
6. Бородій М. До біографії Г.Сковороди. *Слово і час*. 1997. №11–12.
7. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. Навч. посібник. 2-ге вид., випр. Львів: Світ, 1994. Кн.1. С. 76–92.
8. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література Київ: Вища школа, 1978. С. 376–394.
9. Гармаш М. Методична розробка теми "Григорій Сковорода. Життя і творчість". *Дивослово*. 1999. №8.
10. Генік-Березовська З. Григорій Сковорода: образ художній і справжній // *Слово і час*. 1995. №3. С. 61–68.
11. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. / Упоряд. В.В.Яременко; приміт. С.К.Росовецького. Київ: Либідь, 1993.
12. Ерн В. Життя і особа Григорія Сковороди. *Березіль*. 1992. №11–12.
13. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. С. 215–220.
14. Іваньо І. Філософія і стиль мислення Григорія Сковороди. Київ: Наук. думка, 1983.
15. Коваль С. Філософія Григорія Сковороди на тлі сучасності. *Українська мова та література*. 2005. №18 (418).
16. Ласло-Куцук М. Апофеоз світла у творчості Григорія Сковороди. *Слово і час*. 1990. №3.
17. Лобановська А. Невідомий Сковорода. *Слово і час*. 2000. №6.
18. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994.
19. Мишанич О. Григорій Сковорода (1722 – 1794). *Сковорода, Григорій Твори: У 2т.* Київ: ТОВ "Видавництво "Обереги"", 2005. 2-е вид., виправ. Т.1. С. 9 – 35.
20. Мовчан Р. "Перший інтелігент" у вирі національного відродження (Григорій Сковорода як текст 20-х років ХХ століття). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. №2. С.137-146.
21. Петров В. Г.С.Сковорода. Спроба характеристики. *Київська старовина*. 2001. №4.
22. Пінчук Т. Штрихи до поетичного портрета Григорія Сковороди. *Радянське літературознавство*. 1988. №2.
23. Піч Р. Сковородинівський міф про Наркіса в світлі романтичної концепції міфотворчості. *Сучасність*. 1995. №10.
24. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: життя і творчість. Київ.: Дніпро, 1978.

262 с.

- 98 25. Сирцова О. Притча і міф в історіософії Г.Сковорода. *Київська старовина*. 1995. №3.
26. Софронова Л. Григорій Сковорода – любитель священної Біблії. / *Літературознавство: Матеріали ІУ конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
27. Тихолоз Б. Філософсько-поетична мариністика Г.Сковорода та І.Франка. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. №6. С. 122–132.*
28. Ульяновський В. Віктор Петров: Осягнення Сковорода. *Київська старовина*. 2001. №4.
29. Ушкалов Л. З історії української літератури XVII–XVIII століть. Харків: Акта, 1999. 216 с.
30. Ушкалов Л. Риторична "матерія" творів Сковорода на тлі українського літературного бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005.
31. Ушкалов Л. Сковородинівська наука про біблійні образи. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей: Лінгвістика і літературознавство* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Київ: Знання України, 1999.
32. Ушкалов Л. Григорій Сковорода і антична культура. Харків: ТОВ "Знання", 1997. 180 с.
33. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. С.239-303.
34. Шевчук В. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. Київ: Рад. письменник, 1990.
35. Федорук Л. Простір і колір як категорія художнього світу Григорія Сковорода. *Слово і час*. 2000 №5.
36. Чижевський Д. Філософія Г.С.Сковорода / Підготовка тексту й передне слово Л. Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.

Фільми про Григорія Сковороду

д/ф «Таємничий Сковорода» (2012) Режисер Олена Хмирова

х/ф «Григорій Сковорода» (1959 рік) Режисер І.Кавалеридзе

Марко Роберт Стех. «ОЧИМА КУЛЬТУРИ». № 4. Про Григорія Сковороду.

Методичні рекомендації

Поезія Григорія Сковорода – одна з визначних сторінок в

історії української літератури XVIII ст. Лірика письменника сповнена філософських роздумів. В поезії Григорій Сковорода виступає як глибокий лірик, який розкриває свою багату і щедру душу, славить розум, працьовитість, закликає до самопізнання і морального вдосконалення, оспівує красу природи.

При підготовці до практичного заняття, спираючись на конспект лекцій і рекомендовану літературу, слід проаналізувати основні групи віршів. Опрацювання основних монографій і статей про творчість Григорія Сковороди дозволить не тільки визначити провідні тенденції віршів, а й уявити цілісність і одночасно внутрішнє багатство "Саду божественних пісень", систематизувати знання. Обов'язковою умовою успіху такого заняття є ґрунтовне знайомство з усією поезією Григорія Сковороди.

МОДУЛЬ 5. УКРАЇНСЬКА БАРОКОВА ПРОЗА ТА ДРАМАТУРГІЯ

Практичне заняття

БАРОКОВА ОРАТОРСЬКО-ПРОПОВІДНИЦЬКА ПРОЗА

План

1. Ораторсько-проповідницька проза барокової епохи. Динаміка жанру у системі від синкретизму до диференціації.

2. Лазар Баранович. Збірки "Меч духовний" (1666) і "Труби словес проповідних" (1674). Стильова залежність від середньовічних візантійсько-слов'янських традицій.

3. Іоанникій Галятовський як теоретик і практик барокового казання. „Наука, альбо способ зложення казання”. Використання в них новітніх риторичних прийомів.

4. Творчість Антонія Радивиловського. Вставні новели, джерела сюжетів і жанрове багатство новел. Зміст книг "Огородок Марії Богородиці" (1676) і "Вінець Христов" (1688).

Завдання

1. Виписати художні засоби однієї з проповідей.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн. Кн.1, 2. Львів: Світ, 1992.
3. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
4. Полек В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
5. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак – ЕКО, 1995.
6. Соболь В. Пам'ятна книга Дмитра Туптала. Варшава, 2004.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Алексеєнко Н. Біблійна герменевтика Іоанікія Галятовського. *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Серія: Літературознавство*. Випуск 3 (27) / Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
2. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Довга Л. Свобода волі у проповідях Антонія Радивиловського. *Київська старовина*. 2002. №2.
5. Ісіченко Ю. Містична перспектива літературного тексту в культурі українського бароко. *Сучасність*. 1995. №5.
6. Кречотень В.І. Оповідання Антонія Радивиловського. Київ, 1983.
7. Кречотень В. Українська література XVII ст. *Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика* / Ред. кол.: І.Дзеверін (голова) та ін.; Вступ. ст., упорядк. та примітки В.Кречотня. Київ: Наук. думка, 1987.
8. Макаров А. Світло українського бароко. Київ: Мистецтво, 1994
9. Мостова Л. Свісько-риторичний тип мислення в ораторсько-проповідницькій прозі другої половини XVII ст. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.)*. Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
10. Наливайко Д. Феномен українського бароко в європейському контексті. *Слово і час*. 2002. №2.

11. Огієнко І. Провісник етнонаціонального відродження українців (Значення духовної спадщини Дмитрія Туптала в українській церкві і в українській культурі). *Народна творчість та етнологія*. 2001. №4.
12. Ушкалов Л. Візія української історії в католицькій релігійній публіцистиці XVII–XVIII ст. *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців*. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.). Кн.1 / Відп. ред. О. Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
13. Хижняк З. Маньківський В. Класи поетики і риторики. *Хижняк З. Маньківський В. Історія Києво-Могилянської академії*. Київ: КМ Академія, 2003. С. 77–82.
14. Чепіга І. Початки барокового проповідництва в українському письменстві. *Мовознавство*. 1996. №6.

Практичне заняття

ЛІТОПИС САМІЙЛА ВЕЛИЧКА ЯК ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО БАРОКО

План

1. Джерела літопису Самійла Величка, їх вплив на образну структуру твору.
2. Документальна основа твору та літературні містифікації.
3. Принцип створення образів історичних осіб. Людина доби Бароко в оцінці Величка.
4. Барокова образність літопису. Роль новели про Сатира в структурі твору.

Художні тексти читати за виданнями:

- Історія русів . Український переклад Івана Драча. Київ, 1991. 318 с.
- Українська література XVIII ст.: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. / Упоряд., приміт., вступ стаття О.В. Мишанича. Київ, 1983. 693 с.

Завдання

- Виписати цитатні характеристики образів історичних осіб з літопису.
- Законспектувати статтю за темою заняття (на вибір студента).

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
3. Корпанюк М. Слово і дух України княжої та України козацької (Михайло Максимович – дослідник давньоукраїнської літератури). Черкаси: Брама, вид.Вовчок О.Ю., 2004. 280 с.
4. Мишанич О. Українська література XVIII ст. *Українська література XVIII ст.: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори.* / Упоряд., приміт., вступ стаття О.В. Мишанича. Київ: Наукова думка, 1983. С. 5–16.
5. Соболь В.О. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак – ЕКО, 1995.
6. Соболь В. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. Донецьк, МП “Отечество”, 1996. 336 с.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Андрущенко М. Парнас віршотворний: Києво–Могилянська академія і український літературний процес XVIII ст. Київ: Українська книга, 1999. 208 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн.: Навч. вид. Кн. 1. Львів: Світ, 1992.
3. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. / Упоряд. В.В. Яременко; приміт. С.К. Росовецького. Київ: Либідь, 1993.
4. Крекотень В. Сказання про війни козацькі та його автор. *Київ*. 1986. № 10. С. 110–111.
5. Кресін О. Орлик, Граб'янка і народження хозарського міфа. *Молода нація*. 1997. № 7. С. 181–190.
6. Макаров А. Козацтво і бароко. *Дзвін*. 1991. № 5. С. 47–74.
7. Небесьо Б. Скільки прози може бути в козацькому літописі? (Фіктивні світи "Сказання о війні козацькій..." Самійла Величка). *Слово і час*. 1993. №9.
8. Наливайко Д. Українське бароко. *Дніпро*. 1991. № 2.
8. Полєк В.Т. Історія української літератури X–XVII ст.: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994.
9. Шевчук В. Самійло Величко та його Літопис. *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ: Дніпро, 1990. С. 184–208.

Практичне заняття

ГЛИБИНА ФІЛОСОФСЬКОГО ЗМІСТУ ПРОЗОВОЇ

СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

103

План

- 1.Філософська проза Григорія Сковороди у її зв'язку з античною літературою, працями мислителів Києво-Могилянської академії.
- 2.Архітектоніка, джерела сюжетів байок збірки “Байки харківські”.
- 3.Образи втілення ідеї “сродної праці” в байках Григорія Сковороди. Роль філософських ремінісценцій.
- 4.Місце Григорія Сковороди у становленні та розвитку жанру української байки.

Завдання

- 1.Виписати зі словника-довідника визначення понять “байка”, “алегорія”, “архітектоніка”, “сюжет”.
- 2.Написати твір на тему “Бароків образи втілення ідеї “сродної праці” у Григорія Сковороди”.

Базова література

1. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко / Передмова В. Панченка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 744 с.
2. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
3. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. Навч. посібник. 2-ге вид., випр. Львів: Світ, 1994. Кн.1. С. 76–92.
4. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. С. 215–220.
5. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
6. Соболев В. З глибини віків: Вивчення давньої укр. літ. в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 160–186.
7. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода і антична культура. Харків: ТОВ “Знання”, 1997. 180 с.
8. Ушкалов Л.В. З історії української літератури XVII – XVIII століть. Харків : Акта, 1999. 215 с.
9. Ушкалов Л.В. Світ українського барокко: Філологічні етюди. Харків: Око, 1994. 112 с.

Допоміжна література

1. Білецький О. Зібрання творів: У 5 т. Т.1: Давня українська і давня російська літератури. Київ: Наук. думка, 1965.
2. Бордукова Н. Переклади Григорія Сковороди: історіографія питання. *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди*. Серія: Літературознавство. Випуск 3 (27) / Ред. кол.: Л.Фрізман (відп. ред.) та ін. Харків, 2000.
3. Бородій М. До біографії Г.Сковороди. *Слово і час*. 1997. №11–12.
4. Гармаш М. Методична розробка теми "Григорій Сковорода. Життя і творчість". *Дивослово*. 1999. №8.
5. Геник-Березовська З. Григорій Сковорода: образ художній і справжній. *Слово і час*. 1995. №3. С. 61–68.
6. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1978. С. 376–394.
7. Ерн В. Життя і особа Григорія Сковороди. *Березиль*. 1992. №11–12.
8. Іваньо І. Григорій Сковорода *Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи* / Упордк., примітки та вступ. ст. І.Іваньо. Київ: Наук. думка, 1983. С. 5–32.
9. Іваньо І. Філософія і стиль мислення Григорія Сковороди. Київ: Наук. думка, 1983.
10. Ласло-Куцюк М. Апофеоз світла у творчості Григорія Сковороди. *Слово і час*. 1990. №3.
11. Лобановська А. Невідомий Сковорода. *Слово і час*. 2000. №6.
12. Мишанич О. Григорій Сковорода (1722 – 1794). *Сковорода, Григорій Твори: У 2т.* Київ: ТОВ "Видавництво "Обереги"", 2005. 2-е вид., виправ. Т.1. С. 9–35.
13. Макаров А. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994.
14. Петров В. Г.С.Сковорода. Спроба характеристики. *Київська старовина*. 2001. №4.
15. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: життя і творчість. Київ: Дніпро, 1978. 262 с.
16. Сивокінь Г. Григорій Сковорода як читач Біблії. *Слово і час*. 1993. №3. С. 11–16.
17. Сирцова О. Притча і міф в історіософії Г.Сковорода *Київська старовина*. 1995. №3.
18. Софронова Л. Григорій Сковорода – любитель священної Библии. *Літературознавство: Матеріали ІУ конгресу Міжнародної асоціації українців. (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.)*. Кн.1 / Відп. ред. О.Мишанич. Київ: Обереги, 2000.
19. Ушкалов Л. Риторична "матерія" творів Сковороди на тлі українського літературного бароко. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей* / Редкол.: С.П.Денисова (відп. ред.) та ін. Вип.5: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005.
20. Ушкалов Л. Сковородинівська наука про біблійні образи. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей: Лінгвістика і*

літературознавство/ Редкол.: С.П. Денисова (відп. ред.) та ін. Київ: Знання України, 1999.

21. Федорук Л. Простір і колір як категорія художнього світу Григорія Сковороди. *Слово і час*. 2000. №5.
10. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово Л. Ушкалова. Харків: Прапор, 2004. 272 с.
11. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. С. 239–303.
12. Шевчук В. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. Київ: Рад. письменник, 1990.

Практичне заняття

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ XVIII СТОЛІТТЯ

План

1. Загальна характеристика української барокової драматургії.
2. Барокова образність драми Лаврентія Горки "Йосиф-патріарха".
3. Історична драма Ф.Прокоповича "Володимир": стильовий синкретизм твору, особливості характеротворення.
4. Тематика та особливості поетики драми невідомого автора "Милість Божа".
5. Ідейно-художня своєрідність драми Г.Кониського "Воскресеніє мертвих".
6. Поетика інтермедій до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського.
7. Вертепна драма XVIII століття.

Завдання

1. Виписати зі словника літературознавчих термінів визначення понять "драма", "вертеп", "інтермедія", "драма-мораліте".
2. Виписати в зошит цитати для характеристики дійових осіб драм "Володимир" Феофана Прокоповича та "Воскресеніє мертвих"

Г. Кониського.

- 106 3. Дібрати ілюстрації з мистецтвознавчих джерел до понять “вертеп”, “вертепна скринька”.

Базова література

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 423 с.
2. Возняк М. Історія української літератури. У 2 кн.: Навч. вид. Кн.2. Львів: Світ, 1992.
3. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. Київ: Вища школа, 1989.
4. Ісиченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.) : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011.
5. Софронова Л. А. Старинный украинский театр. Москва: РОССПЭН, 1996. 327 с.
6. Сулима М. Українська драматургія XVII – XVIII ст. Київ: ПЦ “Фоліант”; ВД “Стилос”, 2005. 368 с.
7. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994.

Допоміжна література

1. Кіпніс М. Трагікомедія і сучасність. *Радянське літературознавство*. 1989. №1.
2. Мороз З. Відображення дійсності в давній українській драматургії. Інтермедії. *Вітчизна*. 2004. №11–12.
3. Наєнко М. Драматургія українського бароко: погляд з відстані. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей / Відп. ред. В.О.Соболь та ін.* Вип.Х: Лінгвістика і літературознавство. Київ: Знання України, 2005. С. 211–219.
4. Новікова С. Феофан Прокопович: "Владимир". *Українська мова та література*. 2005. №18 (418).
5. Пелешенко Н. Барокова різдвяна драма в українській літературі 1900–1920-х років. *Магістеріум. Випуск 8: Літературознавчі студії / Упоряд. А. Кравченко*. Київ, 2002.
6. Плахтій Т. Символічні структури давньої драми в контексті психоаналітичного дискурсу З. Фрейда. *Донецький вісник НТШ. Т.5 / Відп. ред. В.Білецький*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004.
7. Працьовитий В. Образ Богдана Хмельницького у шкільній драмі "Милость Божія". *Працьовитий В. Українська історична драма*. Львів: Ліга-Прес, 2002.
8. Працьовитий В. Проблема утвердження християнства у трагікомедії "Владимир" Феофана Прокоповича. *Працьовитий В. Українська історична драма*. Львів: Ліга-Прес, 2002.

9. Софронова Л. А. Российский феатрон: Московский любительский театр XVIII в <http://indrik.ru/e-biblioteka/sofronova-l-a-rossijskij-featron-moskovskij-lyubitelskij-teatr-xviii-v>
10. Сулима М. Сюжетні схеми української шкільної драми. *Слово і час*. 1994. №1.
11. Сулима М. Елементи кіномови в українській шкільній драмі XVII – XVIII ст. *Сучасність*. 1996. №5.
12. Сулима М. Образ Ісуса Христа на сцені. *Київська старовина*. 1997. №2.
8. Сулима М. Становлення ремарки в українській драматургії XVII–XVIII ст. *Матеріаліум*. Випуск 4: Літературознавчі студії / Упоряд. Є.Кравченко. Київ., 2000.
9. Сулима М., Федас Й. Український народний вертеп. *Радянське літературознавство*. 1989. №2.
10. Шевчук В. Георгій Кониський та його драма "Воскресеніє мертвих". *Дивослово*. 1997. №10.
11. Шевчук В. Його живив бентежний дух (Слово про Феофана Прокоповича). *Шевчук В. Дорога в тисячу років*. Київ : Дніпро, 1990.
13. Швець І. Вертеп як феномен християнства. *Київська старовина*. 1996. №2-3.
14. <http://lib.misto.kiev.ua/UKR/BOOK/PROKOPOVICH/mlistboja.txt>
15. <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/prokopovich/bp9be.html>
16. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Методичні рекомендації

П'єса "Володимир" Феофана Прокоповича знаменує собою новий етап у розвитку української літератури. У п'єсі драматург реалізував теоретичне розуміння драми, оскільки трагедокомедія побудована відповідно до теоретичних положень "Поетики" Феофана Прокоповича.

Драма "Милість Божа" невідомого автора є цілком новим явищем в історії української драматургії, хоча в ній ще відчутні традиції київської шкільної драми. Під час аналізу твору докладніше слід зупинитись на її композиційній побудові, зв'язку з козацькими літописами, історичними віршами. Розглядаючи художні засоби твору, виокремити ті, що почерпнуті автором із фольклорних джерел. "Милість Божа" і за змістом, і за формою відрізняється від звичайних шкільних драм, наближаючись у ряді випадків до фольклору і живої народної мови.

Багато шкільних драм супроводжувались інтермедіями або інтерлюдіями, що мали неабияке історико-літературне значення: від них, власне, й починається історія нової української комедії. Аналізувати інтермедії XVIII ст. слід у двох аспектах: виявити

108 специфіку жанру і ознайомитися із певними манерами зображення дійових осіб. Аналізуючи комедійну майстерність авторів інтермедій, слід зупинитися на засобах сатиричного і комедійного зображення, характеристиці героїв через опис, слово, дію.

Завдання для проміжного контролю

Література Київської Русі

ТЕСТИ закритого типу

1. Причина появи перекладної літератури в Київській Русі:
1) язичництво; 2) похід князя Ігоря;
3) введення християнства; 4) діяльність Ярослава Мудрого;
5) татаро-монгольська навала.
2. У розвитку давньої української літератури виділяють основних періодів:
1). Три. 3). Вісім.
2). Чотири. 4). П'ять.
3. Теорію "культурних хвиль" обґрунтував:
1) М. Грушевський. 3) Д. Чижевський.
2) І. Франко. 4) І. Вагилевич
4. Як називають пам'ятку, при переписуванні якої змінюється манера викладу, композиція, зміст:
1)Список. 3). Літопис.
2) Редакція. 4). Патерик.
5. Твори на біблійну тематику, що доповнювали або уточнювали святе письмо, але з різних причин не канонізовані церквою, це:
1). Апокрифи. 2). Хронографи. 3). Патерики
6. В основу "Слова про закон і благодать" покладено опозицію:
1) католицизм – православіє; 2) язичництво – християнство;
3)християнство – протестантизм.
- 7.Апокрифічні твори поділяються на:
1) Старозавітні, новозавітні. 2) Старозавітні, новозавітні, апокрифічні. 3) Старозавітні, новозавітні, есхатологічні.
4)Агіографічні, апокрифічні, старозавітні.
8. Хто з дослідників заперечує політичну спрямованість "Слова про закон і благодать"?
1) Л.Мюллер; 2) М.Возняк; 3) М.Грушевський.
- 9.Коли творчість Феодосія було введено до активного наукового обігу?
1) у 40 – 50-х рр. XIX ст.; 2) у 30 – 40-х рр. XIX ст.; 3) у 40 – 50-х рр. XX ст.
10. Яке з жанрових визначень "Слова о полку Ігоревім" Б. Яценко вважає найточнішим?

- 1) героїчна поема; 2) героїчна пісня; 3) героїчна повість.
- 110 11. За чийого сприяння "Слово о полку Ігоревім" потрапило до
О.Мусіна-Пушкіна?
- 1)Арсенія Верецагіна; 2)Димитрія Туптала; 3)Юїля Биковського.
12. Кому належить наступне твердження: *"Слово о полку Ігоревім", звичайно, не написане за законами сучасного нам віршування. Воно ритмічне, але ритмічна система "Слова" глибоко своєрідна, належить своєму часові – XII вікові – і не піддається розкладу на будь-які сучасні нам вішові розміри".*
- 1)Оксані Сліпушко; 2) Іванові Франку; 3) Дмитру Лихачову.
13. Хто з дослідників схиляється до думки, що автором "Слова о полку Ігоревім" міг бути княжич-ізгой Володимир?
- 1) Василь Щурат; 2) Леонід Махновець та Степан Пушик;
3) Іван Вагилевич.
14. М.Грушевський підтримав поділ "Слова о полку Ігоревім", зроблений:
- 1) Михайлом Максимовичем; 2) Дмитром Лихачовим;
3) Василем Щуратом.
15. В оригінальній літературі Київської Русі вирізняються групи проповідей:
- 1) Проста (повчальна), урочиста. 3). Полемічна, повчальна.
2). Урочиста, полемічна. 4). Полемічна, похвальна.
16. Мова «Слова о полку Ігоревім»:
- 1) віршовий текст; 2) прозова; 3) українська; 4) ритмізована проза.
17. Який жанр Д.Чижевський означав, пишучи: *"це світова історія од початку світу до часів того чи іншого автора, зі вставками подекуди оповідань напівбелетристичного характеру"*.
- 1). Апокрифи; 2) житія; 3)хроніки; 4)поема.
18. Кому належить авторство твору *"Притча про душу і тіло"*:
- 1) Клим Смолятичу; 2) Володимиру Мономаху; 3) Кирилу Турівському ; 4) Данилу Паломнику

Контрольне питання

1. Структура Біблії

Українська література Пізнього Середньовіччя

111

Тести

1. Кількість частин у Галицько-Волинському літописі:

- 1) 2 2) 3 3) 1 4) 4

2. Галицько-Волинський літопис охоплює події:

- 1) з 1189 до 1205 рр. 2) з 1297 до 1345 рр. 3) з 1205 до 1289 рр.

3. Галицький літопис є одним із найталановитіших зразків

- 1) орнаментального стилю XIII ст.; 2) монументального стилю XII ст.; 3) стилю «плетенія слів» 15 ст.

4. Відгомонам "епічних пісень старожитностей наших"

І. Срезневський назвав:

- 1) Галицько-Волинський літопис; 2) Слово о погибелі Руської землі;

- 3) Слово о полку Ігоревім; 4) Києво-Печерський патерик.

5. "Лист небесний", "Сон Богородиці" та "Слово про дванадцять п'ятниць" за жанром:

- 1) есхатологічні апокрифи; 2) апокрифічні євангелія;
3) молитви 4) біблійні легенди.

6. 1492 рік – це дата:

- 1) пророкована дата Апокаліпсису;
2) рік народження Серапіона Володимирського;
3) рік написання Галицько-Волинського літопису

7. Згідно якого вчення у творенні Всесвіту брали участь два начала – добре, яке уособлював Бог, і зло – втілене в Сатані:

- 1) богомільського; 2) бичівників-покутників; 3) мусульманства;

8. Відродженням на пізньовізантійському ґрунті елліністичного християнського містицизму було вчення Григорія Палами:

- 1) богомільство; 2) бичівників-покутників; 3) ісихазм.

9. Сентенція про конечну незбагненність Бога для людського розуму і неможливість виразити його в слові знайшла собі відповідник у літературі:

- 1) монументальному стилі; 2) у стилі "плетеніє слів";
3) орнаментальному стилі

Питання

1. Якими творами представлена агіографічна проза другої половини XIII ст.

2. Назвіть принципи організації матеріалу в «Хожденьї» Данила Паломника.

Полемічна література

Тести

1. *Іван Вишенський – визначний письменник:*

1. XIV ст.	3. Кінця XVI – початку XVII ст.
2. Кінця XVIII ст.	4. Кінця XV – початку XVI ст.

2. *Представником полемічної літератури уніатського табору є:*

1. Христофор Філалет.	3. Захарія Копистенський.
2. Іван Вишенський.	4. Іпатій Потій.

3. Основною причиною політичного, культурного та церковного занепаду України автор “Перестороги” вважає:

1. Недостатню освіченість.	3. Відсутність сильної влади.
2. Політичну залежність.	4. Атеїзм.

4. Авторство “Трактату з шести розділів про затемнення” (1490) належить:

1. Себастьяну Кленовичу	3. Юрію Дрогобичу
2. Івану Вишенському	4. Павлу Русину

5. “Я з русинів і радо до цього признаюся” – ця фраза належить:

1. Христофору Філалету	3. Юрію Дрогобичу
2. Станіславу Оріховському	4. Мелетію Смотрицькому

6. “Д. Чижевський називає Івана Вишенського першим представником літератури:

1. Монументальної	3. Барокової
2. Орнаментальної	4. Ренесансної

7. Подією, що стимулювала розвиток української полемічної літератури, була:

1. Люблінська унія 1569 року;	3. Переяславська угода 1654 року
2. Брестська унія 1596 року	4. Полтавська битва 1709 року

Питання

1. Риси української ренесансної літератури.

2. Дайте визначення поняття «полемічний памфлет».

3. Назвіть представників так званого православного табору полемічної літератури та найвідоміші їх твори .

Тести

1. “Вірші на жалосний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного” Касіяна Саковича є зразком:

1. Панегіричної поезії.	3. Геральдичної поезії.
2. Релігійно-повчальної лірики.	4. Історичної поезії.

2. “Є час для всього, мудрі так казали,
Які на світі добре все пізнали.
Час народитись, смертний час чатує,
Бог забере в нас, Бог нас обдарує...”
Ці рядки належать:

1. Івану Величковському.	3. Касіяну Саковичу.
2. Лазарю Барановичу	4. Данилу Братковському.

3. “Ой що то за диво буває на світі,
Що тому смішки, тому сльози лити,
Один здоровий, а інший хорує,
Один щасливий, а інший горює.
Ці рядки належать:

1. Івану Величковському.	3. Касіяну Саковичу.
2. Лазарю Барановичу.	4. Данилу Братковському.

4. Григорій Сковорода у поезії “De libertate” звеличує як “отця вольності”:

1. Івана Мазепу.	3. Івана Самойловича.
2. Богдана Хмельницького.	4. Петра І.

5. Закінчіть визначення: “Короткий віршований твір (від одного до тридцяти рядків), який просто, ясно, зрозуміло, з логічною чіткістю, дотепно і зграбно, з якнайбільшою потенцією художнього впливу на сприймача розповідає про певний предмет, певну особу чи подію – це :

1. епіграма	3. Панегірик
2. ода	4. памфлет

6. Збірка поезій Григорія Сковороди називається:

1. «Байки харківські»;	3. «De libertate»
2. «Послання»;	4. «Сад божественних пісень».

7. Григорій Сковорода є представником стилю:

1. готика;	3. ренесанс;
2. орнаменталізм;	4. бароко.

8. Темою пісні «Всякому городу нрав і права...» є:

-
1. засудження релігії; 2. змалювання сучасного авторові світу, в якому кожен пристосовується як може; 3. осуд людських вад;
-
4. змалювання краси української природи.
9. До епічного роду киево-могилянські поетики відносили поезію, змістом якої мала бути «імітація подій, що виражає прості звичаї і сільські та пастуші грубі жарти» (Поетика «Касталійське джерело», 1685). Це поезія:
1. Буколічна;	3. Травестійна;
2. Георгічна ;	4. Школярська

Питання

Назвіть жанрові різновиди та особливості поезії мандрівних дяків.

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми
1	<i>Перекладна література в Київській Русі</i> Законспектувати статтю: <u>Білоус П.</u> Перекладна література Київської Русі <u>Білоус П.</u> <i>Історія української літератури XI–XVIII ст.</i> : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. С. 52–61.
2	<i>Загальна характеристика оригінальної літератури Київської Русі</i> Законспектувати статтю: <u>Сліпушко О.</u> Стилі та система жанрів літератури християнського Середньовіччя (XI–XII ст.). <i>Софія Київська. Українська література Середньовіччя: Доба Київської Русі (X–XIII ст.)</i> . Київ : Аконіт, 2002. С. 110–131.
3	<i>Літописання в Київській Русі</i> Законспектувати: <u>Білоус П.</u> Київський літопис. <u>Білоус П.</u> <i>Історія української літератури XI–XVIII ст.</i> : навч. посібник. Київ : Академія, 2009. С. 79–88.
4	<i>Агіографічна література доби пізнього Середньовіччя</i> Законспектувати: <u>Пелешенко Ю.В.</u> Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ : ПЦ «Фоліант», 2004. С. 21–24.
5	<i>Література кінця XVI – першої половини XVII ст.</i> Законспектувати розділ книги: <u>Ісіченко Ігор, архієпископ.</u> Сучасна періодизація епохи. <u>Ісіченко І.</u> <i>Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.)</i> : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011. С. 33–39.
6	<i>Українське літературне бароко</i> Законспектувати статтю: <u>Чижевський Д.</u> Поза межами краси (До естетики барокової літератури). <i>Українське літературне бароко : вибр. праці з давньої літератури</i> . Київ: Обереги, 2003. С. 37–393.
7	<i>Поезія Григорія Сковороди</i> Законспектувати: <u>Ушкалов Л.</u> Передмова. <u>Сковорода Г.</u> <i>Сад божественних пісень</i> / підготовка тексту, передмова та коментарі Л. Ушкалова. Харків: Майдан, 2002. С. 7–16.

8	<i>Історична, паломницька та автобіографічна проза доби Бароко</i> Законспектувати розділ книги: <u>Ісіченко Ігор, архієпископ.</u> Історична проза. <i>Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.)</i> : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Львів : Святогорець, 2011. С. 265–302.
9	<i>Жанрово-тематичні особливості української драматургії XVII–XVIII ст.</i> Законспектувати статтю: <u>Софронова Л. О.</u> Жанрова система київської шкільної драми. <i>Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури</i> / [відп. ред О.В. Мишанич]. Київ: Наукова думка, 1984. С. 232–252.

Вивчити напам'ять:

- Книга Еклезіястова (уривок від слів «Покоління відходить...» до «...щоб знову плисти»);
- Володимир Мономах. «Повчання» (уривок від слів «А найголовніше – убогих не забувайте...» до «...порушивши клятву, не погуби душі свої»);
- «Слово о полку Ігоревім» (уривок від слів «На Дунаї Ярославнин голос чути...» до «...щоб я не слала йому сліз на море рано»);
- Юрій Дрогобич. «Вступ до книги “Прогностична оцінка 1483 року”» (уривок від слів «Більшість тепер виставля напоказ...» до «Розум підкаже, проте, як ту біду відвернуть»);
- Кирило Транквіліон Ставровецький. «Про премудрість» (уривок від слів «О мудросте преславніша, / Над золото й каміння...» до «...всьому світові відслонену»);
- Іван Величковський. «Квадрантес» (у збірці «Зегар з полузегарком»);
- Климентій Зиновійв. «Про нерівності людські...»;
- Лазар Баранович. «Про час для всього – доброго, злого»;
- Данило Братковський. «Мінливість світу не зрозуміти»;
- Іван Мазепа. «Псалма».
- Григорій Сковорода. «Пісня 10-та» («Всякому місту – звичай і права...»);
- Григорій Сковорода. «De libertate»;
- Григорій Сковорода. «Сова та Дрізд».

СПИСОК ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ

1. Біблія (Старий Завіт: “Перша книга Мойсеева. Буття”, “Книга Еклезіястова”, “Пісня над піснями”, “Книга псалмів”, Новий Завіт: Євангеліє – на вибір).
2. Апокрифи: Ходіння Богородиці по муках. Про Китовраса та ін.
3. Бджола (афоризми на вибір).
4. Александрія (уривок за хрестоматією).
5. Повість про Трою (уривки).
6. Анонім. Житіє Ольги.
7. Анонім. Оповідання про святих князів Бориса та Гліба.
8. Дмитрій Туптало. Житіє Володимира.
9. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать.
10. Кирило Туровський. Слово Кирила, недостойного монаха, по Великодню (уривки за хрестоматією). Притча про душу і тіло
11. Києво-Печерський патерик.
12. Ігумен Даниїл “Ходіння”.
13. Повість минулих літ.
14. Київський літопис.
15. Галицько-Волинський літопис.
16. Володимир Мономах. Повчання дітям.
17. Слово о полку Ігоревім.
18. Слово про погибель Руської землі.
19. Іван Вишенський. Вельможним їхнім милостям панам... Послання до єпископів. Той, котрий мешкає в землі, що зветься Польська... Викриття диявола-світодержця.
20. Мелетій Смотрицький. Тренос.
 1. Захарія Копистенський. Палінодія (уривки).
 2. Апокрисис (уривки).
21. Юрій Дрогобич. Вступ до книги "Прогностична оцінка 1483 року".
22. Павло Русин. Поезії.
23. Себастьян Кленович. Роксоланія.
24. Станіслав Оріховський-Роксолан. Послання. Квінкунс.
25. Симон Пекалід. Про Острозьку війну... (уривки).
26. Іван Дубровський. Дніпрові камени.
27. Мартин Пашковський. Дії турецькі і змагання козацькі з татарами...(уривки).

- 118 28. Олександр Бучинський-Яскольд. Чигирин, прикордонне місто... (уривки).
29. Касян Сакович. Вірші на жалосний погреб... Петра Конашевича-Сагайдачного.
30. Анонім. Пасквіль на гетьмана Івана Самойловича ("Ей, Іване, поповичу, гетьмане").
31. Історичні поезії XVII ст.: Висипався хміль із міха... Пісня про Миколою Потоцького і козацькі перемоги. Которії прийшли, Хмельницького аби поимати... Похвала віршами Хмельницькому од народа малоросійського... та ін.
32. Памво Беринда. На Різдво Христове вірші (уривки).
33. Кирило Транквіліон-Савроvecький. Перло многоцінне.
34. Софроній Почаський. Євхаристіон, або Вдячність.
35. Лазар Баранович. Про сонце. Усім весна бува красна. Один багатий, на другому лати. Про час для всього – доброго, злого. Скрізь на Україні видно лиш руїни та ін. Пнегірики.
36. Іван Величковський. Вірша про Дедала. Епіграми. Зегар з полузегарком. Млеко, от овци пастирю належне. Панегірики.
37. Данило Братковський. Світ розглянутий по частинах (поезії на вибір).
38. Іван Мазепа. Всі покою щиро прагнуть... Пісня про чайку. Псальма. Листи до Мотрі Кочубеївни.
39. Семен Дівович. Розмова Великоросії з Малоросією.
40. Інтермедії до драми Якуба Гаватовича: Купив kota в мішку. Найкращий сон.
41. Слово о збуренню пекла.
42. Олексій, чоловік Божий.
43. Антоній Радивилівський. Байки (за хрестоматією). Слово перше часу війни.
44. Іоанікій Гаятовський. Наука, або Спосіб складання проповіді.
45. Літопис Самовидця.
46. Літопис Григорія Грабянки.
47. Літопис Самійла Величка.
48. Феофан Прокопович. Поезії. Володимир.
49. Анонім. Милість Божа.
50. Георгій Кониський. Воскресіння мертвих.
51. Інтермедії до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського.
52. Вертепна драма.

-
53. Історія русів.
 54. Василь Григорович-Барський. Странствованія.
 55. Твори мандрівних дяків (8-9 поезій).
 56. Сатиричні віршовані повідання: Пекельний Марко. Отець Негребецький. Вірша про Кирика.
 57. Плач київських ченців.
 58. Олександр Падальський. Піснь о світі.
 59. Повість о єдином королі.
 60. Сказаніє о єдином цесарі Іоані.
 61. Варлаам та Йоасаф.
 62. Іван Некрашевич. Ярмарок. Замисел на попа. Листи.
 63. Іван Пашковський. Пісня світова.
 64. Семен Климовський. Їхав козак за Дунай.
 65. Інтимна лірика 17–18 ст. (7-8 творів).
 66. Богогласник (поезії на вибір).
 67. Григорій Сковорода. *De libertate*. Сад божественних пісень. Байки Харківські. “Вдячний Еродій”, “Алфавіт”.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ
З КУРСУ “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(ДАВНЬОЇ)”

1. Особливості курсу “Давня українська література”. Питання періодизації.
2. Історія вивчення давньої української літератури.
3. “Велесова книга”: проблема автентичності, особливості поетики.
4. Структура Біблійних книг. Особливості Старого та Нового Завітів. Біблія та українська література.
5. Жанрова своєрідність перекладної літератури українського Середньовіччя, її значення та місце в розвитку українського письменства.
6. Апокрифічні твори: тематичні групи, образи, художні особливості.
7. Загальна характеристика ораторсько-проповідницької прози Київської Русі, провідні жанри.
8. Композиційні особливості “Слова про закон і благодать” Іларіона, його художня специфіка.
9. Своєрідне відображення картин давньоруського життя в оповіданнях “Києво-Печерського патерика”. Мотив чуда у творі. Редакції цього збірника.
10. “Хожденіє...” ігумена Даниїла як феномен середньовічної літератури.
11. Літописання в Київській Русі, час його виникнення та жанрова специфіка.

12. Композиція “Повісті временних літ”. Жанрове розмаїття твору. Особливості характеротворення образів князів. 121
13. Київський літопис: структура, тематика, художня специфіка. Композиція розповіді про події 1185 р.
14. Структура, образи, особливості стилю Галицько-Волинського літопису. Легенда про євшан-зілля: генеза та інтерпретація в художній літературі.
15. “Повчання дітям” Володимира Мономаха: структура, тематично-художні особливості.
16. Історія відкриття, видання та вивчення “Слова о полку Ігоревім”.
17. Образи “Слова о полку Ігоревім”, засоби характеротворення. Плач Ярославни та його роль у розвитку дії.
18. Проблема авторства “Слова о полку Ігоревім”, образ автора у творі.
19. Жанрова природа “Слова о полку Ігоревім”, ритміка, зображально-виражальні засоби.
20. Провідні мотиви та жанрова специфіка проповідей Кирила Турівського.
21. Особливості літературного Ренесансу та Реформації в українському письменстві.
22. Українська латиномовна поезія як форма синтезу вітчизняних і західноєвропейських культурних традицій. Загальна характеристика літературної спадщини Павла Русина та Себастьяна Кленовича.
23. Тематика, жанрове багатство творчості українських

латиномовних письменників. Загальна характеристика творчості

Юрія Дрогобича та Станіслава Оріховського-Роксолана.

24. Загальна характеристика полемічної літератури кінця XVI – початку XVIII.
25. Модель біографії Івана Вишенського, прийнята наукою. Провідні твори письменника, проблема їх поширення і впливу на українську культуру.
26. Проблематика, композиція та стильові особливості твору Івана Вишенського “Послання до єпископів”.
27. Тематично-художня своєрідність творів Івана Вишенського.
28. Художня своєрідність “Треносу” Мелетія Смотрицького.
29. Полемічна проза Іпатія Потія: обсяг, особливості стилю.
30. Зародження і розвиток української поезії в другій половині XVI ст. Тематично-жанрові різновиди.
31. Характерні риси доби Бароко. Особливості літературного Бароко в Україні.
32. Явище синкретизму поезії та прози в літературі доби Бароко.
33. Панегірична поезія раннього Бароко (художня своєрідність творів Герасима Смотрицького, “Віршів на жалостний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного” Касіяна Саковича, антипанегірика невідомого автора на гетьмана Івана Самойловича).
34. Київські поетики і риторики XVII ст., їх вплив на тогочасну літературу.
35. Історична тема в поезії середини XVII ст., своєрідність її художнього трактування.

36. Жанрово-тематичне багатство художньої спадщини Івана Величковського.
37. Художній світ Климентія Зиновіїва (тематика, образи, жанрова природа творчості).
38. Тематика та художня специфіка поезії Лазаря Барановича.
39. Збірка Данила Братковського “Світ, розглянутий по частинах” як зразок барокової літератури.
40. Гетьман Іван Мазепа як поет.
41. Загальний огляд української барокової драматургії. Жанрові різновиди драматичних творів.
42. Інтермедії до драми Якуба Гаватовича: проблема авторства, традиційність сюжету, національні елементи.
43. Джерела, структура, художні особливості драми “Слово о збуренню пекла”.
44. Структура, проблематика, художні особливості драми “Олексій, чоловік Божий”.
45. Тематика, жанрова і художня специфіка ораторсько – проповідницької прози другої половини XVII ст.
46. Загальна характеристика історичної прози другої половини XVII ст.
47. Літопис Самовидця: проблема авторства, тематика, образи, стильові особливості.
48. Літопис Григорія Грабянки: відомості про автора, принципи образотворення, художні особливості.
49. Життєвий шлях Самійла Величка та його філософія серця.
50. Художньо-документальні джерела літопису Самійла Величка, їх

124 вплив на образну структуру твору.

51. Принципи створення образів історичних осіб у літописі Самійла Величка. Людина доби Бароко в оцінці автора.
52. Барокова образність літопису Самійла Величка. Роль “Новели про Сатира” в структурі твору.
53. Життєвий шлях Феофана Прокоповича. Жанрово-тематична своєрідність його поезії.
54. Особливості композиції та жанру драми Феофана Прокоповича “Володимир”. Зміст конфлікту, проблематика.
55. Система образів та засоби характеротворення у драмі Феофана Прокоповича “Володимир”.
56. Барокова образність драми Лаврентія Горки “Йосиф-патріарха”.
57. Тематика та особливості поетики драми невідомого автора “Милість Божа”.
58. Тематика та особливості поетики драми Георгія Кониського “Воскресеніє мертвих”.
59. Поетика інтермедій до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського.
60. Вертепна драма XVIII ст.: Структура, особливості характеротворення, художні засоби.
61. “Історія русів”: проблема авторства, образи, художня своєрідність.
62. “Странствованія” Василя Григоровича-Барського : жанрово-композиційні особливості, художня своєрідність.
63. “Сміховий світ” у творах мандрівних дяків. Елементи бурлеску та пародії у поезії. Жанрові різновиди.

64. Сатиричні віршовані оповідання другої половини XVIII ст.: тематика, особливості творення образів, сатиричні засоби. 125
65. Характеристика творчої спадщини Івана Некрашевича.
66. Тематика, образи, жанрова різноманітність світської поезії XVIII ст.
67. Розвиток жанру інтимної лірики у XVIII ст. (“Пісні світовії” Івана Пашковського, пісня “Їхав козак за Дунай” Семена Климовського та ін.).
68. Збірка “Богогласник” – антологія релігійної поезії XVIII ст.
69. Бароковий характер “Автобіографії” Іллі Турчиновського.
70. Життєвий шлях Григорія Сковороди та його філософські погляди. Філософська проза Григорія Сковороди у її зв’язку з античною літературою, працями мислителів Києво-Могилянської академії.
71. Жанрово-тематичне багатство поетичних творів Григорія Сковороди.
72. Структура збірки Григорія Сковороди “Сад божественних пісень”. Характер взаємодії епіграфів і віршів. Біблійна основа творів.
73. Пейзажні вірші Григорія Сковороди – нове явище в українській поезії XVIII ст.
74. Актуалізація традицій панегіричної поезії у творчості Григорія Сковороди, новаторство автора.
75. Ритмомелодика, строфіка, синтез традицій силабічного віршування та народної пісні у творчості Григорія Сковороди.
76. Архітектоніка, джерела сюжетів байок збірки Григорія

Сковороди “Байки харківські”. Місце Григорія Сковороди у становленні та розвитку української байки.

77. Сучасні наукові погляди на формотворчу роль давньої української літератури для нової української літератури.
78. Преромантизм як напрям в українській літературі. Початки класицизму.
79. Формування сентименталізму в українській літературі.
80. Російськомовна література переходної доби.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

127

ТЕМИ

1. Борис і Гліб у зображенні давньоруської літописної та життійної прози.
2. Літописна стаття як композиційний елемент у “Повісті временних літ”.
3. Образ автора у творах Володимира Мономаха.
4. Художня своєрідність творчої спадщини Климента Смолятича.
5. Трансформація історичної дійсності в Київському літописі.
6. Трансформація історичної дійсності в Галицько-Волинському літописі.
7. Географічний простір у художній концепції середньовічного книжника (на матеріалі “Слова о полку Ігоревім”).
8. “Слово о погибелі Руської землі” та “Слово о полку Ігоревім”: спроба порівняльного аналізу.
9. Зображення героя в “Києво-Печерському патерику”.
10. Образна система ораторських творів Серапіона.
11. Художній світ “Слова о Лазаревім воскресінні”.
12. Данило Галицький як втілення ідеалу князя-воїна й політичного діяча (за Галицько-Волинським літописом).
13. Легенда про євшан-зілля в Галицько-Волинському літописі, її генеза та інтерпретація в пізнішій літературі.
14. Історико-літературне значення діяльності Острозького гуртка.
15. Філософські погляди Станіслава Оріховського-Роксолана.
16. Творчість Іпатія Потія як явище полемічної літератури.
17. Гуманістичні тенденції “Перестороги” невідомого автора.
18. Українська драма-мораліте: генеза й історія розвитку.
19. Творча спадщина Іпатія Потія, її художня специфіка.
20. Ідейно-художня своєрідність “Треносу” Мелетія Смотрицького.
21. Художнє осмислення історії у “Віршах на жалосний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного” Касіяна Саковича.
22. Петро Могила – історична постать і герой панегіричної поезії.
23. Жанрово-тематичні й художні особливості письменницької спадщини Дмитрія Туптала.
24. Символічно-алегоричний зміст притч Григорія Сковороди.
25. “Філософія серця” Григорія Сковороди.
26. “Пісні світські” Івана Пашковського та фольклор.

27. Провідні мотиви ліричної поезії XVIII століття.
28. Мотив сирітства в ліричній поезії XVIII століття.
29. Бурлескно-травестійна поезія XVIII ст.
30. Український вертеп XVIII ст.
31. Початки класицизму в українській драматургії XVIII століття.
32. Барокові риси в ораторській прозі Іоаннікія Галятовського.
33. Система жанрів літератури Середньовіччя, її залежність від візантійських традицій і взаємодія з жанровою системою фольклору.
34. Образ князя у творі. "Моління" Данила. Культ інтелекту у "Молінні".
35. "Слово про Лазарево воскресіння" (кін. XIV - поч. XV ст.); своєрідність інтерпретації євангельського сюжету, використання апокрифічних мотивів.
36. Творчість Григорія Цамблака (1364 - бл. 1420).
37. Книга - мірило знань. Динаміка у сприйнятті та оцінці від часів Середньовіччя до Ренесансу (на прикладі поезій П.Русина та трактату С.Оріховського).
38. Мелетій Смотрицький. "Лямент у світа убогих на жалосное преставленіє святолюбивого а в обої добродетелі багатого мужа в Бозі велебного господина отця Леонтія Карповича...". Особливість жанру "ляментів" та композиції твору.
39. Панегірики як естетична мода Бароко.
40. Інтермедії - прояв низового Бароко у драматургії.
41. "Історія Русів". Проблема авторства. Витворення міфу козащини.
42. Концепція двох натур і трьох світів у Г. Сковороди.
43. Г.С.Сковорода як художній образ української літератури XIX-XX ст. (Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Тичина).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ

РЕФЕРАТУ/ СТВОРЕННЯ ПРОЕКТУ

Завдання виконується у вигляді реферату або електронної презентації на одну з поданих вище тем. Реферат – це стислий виклад змісту кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми.

Основна мета реферату – передача цілісної інформації,

одержаної з різних джерел, на основі кількох текстів відповідно до теми необхідно створити один цілісний, з продуманою структурою, чітким і логічним викладом думок.

129

Така діяльність є пропедевтичною роботою до написання курсової та наукової роботи. Реферат складається з трьох частин: план; власне текст реферату; список використаних джерел. Структура презентації ідентична, текст слайдів може унаочнюватися зображеннями, які безпосередньо висвітлюють тему.

У тексті реферату можна цитувати думки з опрацьованих матеріалів, або ж переказувати їх, обов'язково покликаючись на джерела (наприклад: на думку С.Єфремова, за свідченням О.Дорошкевича, як стверджує І.Франко тощо). Додаткові бали нараховуються за самостійність дослідження, оригінальність викладу, оформлення у вигляді комп'ютерних презентацій та використання мультимедійних засобів.

Вимоги до оформлення: 7-10 друкованих сторінок (14 кегль, 1,5 інтервал, усі поля 20 мм), презентація оформляється довільно, але вимога читабельності і наукового стилю залишається.

Короткий термінологічний словник

Агіографічні твори (від гр. агіос – святий, графо – пишу) з'явилися у Київській Русі після прийняття християнства. Життя складалося із передмови, центральної (власне розповідної) частини та епілогу, життя продовжували біблійні традиції і склалися за найвищим взірцем – євангельською розповіддю про життя і діяння Ісуса Христа.

Агіографія

Два типи збірників житій

- календарні, тобто розміщені за порядком днів пам'яті святих (*Четві-мінеї* – складався із 12 частин відповідно до 12 місяців; *мінології* – життя святих відповідно до кожного дня місяця, починаючи з 1 вересня; *"Пролог, або Синаксар"* – містив короткі життя найвизначніших християнських святих, повчання, це своєрідна релігійна хрестоматія);
- некалендарні, до яких належать *патерики* (від лат. pater – батько). У патериках життя розташовані в алфавітному (азбучний патерик) або географічному (Сінайський патерик) порядку. Патерики присвячувалися отцям Святої Церкви.

Антропоцентричність – людиномірність філософських досліджень, їхнє безпосереднє спрямування на людину, осмислення її сутності, призначення у світі та можливість досягнення щастя у звичайному житті.

Антипанегірики — пасквілі на тих чи інших діячів з-поміж козацької старшини, де яскраво відображаються соціальні суперечності. Прикладом є віршований пасквіль на Івана Самойловича та його синів.

Апокрифи (від гр. апокрифос – таємний, прихований) – твори на біблійну тематику, що доповнювали або уточнювали Святе Письмо, але з різних причин не були канонізовані церквою.

Тематичні групи апокрифів:

старозаповітні;

новозаповітні;

есхатологічні (про кінець світу і Страшний Суд).

Апракосні (неповні) євангелія та *апостоли*, призначені для читання під час богослужіння. Найдавнішими апракосними

євангеліями вважають:

- кириличну частину т. зв. Реймського Євангелія (вивезене до Франції Анною Ярославівною);
- Остромирове євангеліє (1056-1057);
- Пересопницьке євангеліє (1556-1561).

Бароко (від італ. химерний, вибагливий; від. португ. перлина неправильної форми; від. латин. один із видів висновку, що характеризується складністю) – багатозначний термін.

- Назва самобутньої доби в історії культури. У цьому випадку пишемо з великої літери.
- Напрямок у мистецтві.
- Домінуючий стиль епохи.

Визначальні риси доби Бароко:

- центральне місце відводиться Богам;
- релігійне забарвлення всієї культури;
- спроба з'єднати античність з християнством;
- культ „сильної та вищої людини” для служби Богам;
- рухливість, динамізм; потреба руху, зміни, трагічного напруження та катастрофи;
- пристрасть до сміливих комбінацій, до авантюри, чудернацького, незвичайного;
- схильність до найрішучішого „натуралізму”, зображення природи в її суворих, часто неестетичних рисах;
- поруч із зображенням повноцінного життя присутня „закоханість” у темі смерті; схильність до вагань між життєлюбством та аскетизмом;
- стилістичні риси: прагнення до перебільшення, гіперболи, антитези, метафоричність мови, переобтяженість формальними елементами;
- антитеза – гра протилежностей, яка належить до численних прикрас і є елементом барокового світогляду.

Вінці — добірки пов'язаних змістом і адресатом молитовних епіграм, звернених до Ісуса Христа, Богородиці, «ангельських сил», святих, царів та їхніх небесних патронів.

Гуманізм – це напрям світської думки епохи Відродження. На відміну від середньовічного релігійного світогляду, в основі якого був Бог, у гуманістів провідне місце посідала людина, яка творить ядро ідей гуманізму.

Гуманізм: принцип спільного блага, основні ідеї якого –

патріотизм, служіння державі, суспільна активність – ґрунтувалися підпорядкуванні приватних інтересів суспільному благу.

Дескриптивні вірші — написи до зображень різних постатей християнського Олімпу та сцен євангельської історії.

Епіграма – короткий віршований твір (від одного до тридцяти рядків), який просто, ясно, зрозуміло, з логічною чіткістю, дотепно і зграбно розповідає про певний предмет, певну особу чи подію. Епіграму як жанр визначала сконцентрованість думки, найчастіше в межах двох-чотирьох віршових рядків. «Епіграматичному письму» були притаманні різноманітні ігри поняттями і словами (повтори ключових понять і слів, зіткнення антонімів). Поняття і слова при цьому розміщувалися симетрично або асиметрично, зокрема часто перехресно. Епіграма виступає і як самостійна жанрова форма, і як мікроформа, як першоелемент чи не всіх інших жанрових форм барокової поезії.

Етикетна поезія — вірші різних жанрів, що виголошувалися на урочистостях, писалися з приводу тих чи інших дат і подій, на честь шанованих, владних і багатих людей, здатних надавати політичну, моральну й матеріальну підтримку діячам церкви, школи, літератури. Це віршовані орації чи gratulacii; панегірики, що проголошувалися на урочистих зустрічах вельможних осіб або дарувалися в подяку за підтримку чи в супровід прохання про підтримку.

Інтермедії, чи інтерлюдії – жанр невеличкої сценки, що ставилася в антрактах постановки шкільної драми. На думку Д.Чижевського, інтермедії мають суто комедійний характер. Вони писалися майже чисто українською мовою на матеріалі народною побуту. Цьому жанрові характерна напруженість ситуацій, динамічність дії, жвавість і дотепність діалогу, натуралістичність описів, контрастність слів і виразів, підхоплених із живої розмовної стихії.

Ісихазм - релігійно-філософське вчення грецьких теологів св. Григорія Синаїта та св. Григорія Палами, яке фактично було відродженням на пізньовізантійському ґрунті елліністичного християнського містицизму. Поширюється в Україні завдяки посередництву Болгарії з другої половини XIV. Ісихазм, розглядаючи низку богословських категорій, як, зокрема,

поняття божественної енергії і благодаті, "розумної молитви", великого значення приділяв людині, яку він ставив у центр земного світу. Вчення Григорія Палами стверджувало конечну незбагненність Бога для людського розуму і неможливість виразити його в слові. Ця сентенція знайшла собі відповідник у літературі, зокрема у стилі "плетеніє слівес". Поява ісихастських ідей на Україні була тісно пов'язана з поширенням візантійської оригінальної та перекладної літератури, з діяльністю Київських митрополитів Кипріяна та Григорія Цамблака.

Історична перекладна література Середньовіччя

- хроніки Іоанна Малали (у перекладі з сирійської – проповідник) та Георгія Амартола (у перекладі з грецької – грішник).
- *Хроніки, за Д.Чижевським, "це світова історія од початку світу до часів того чи іншого автора, зі вставками подекуди оповідань напівбелетристичного характеру".*
- Збірки таких хронік називалися *хронографами*

- Повісті та романи

Повісті: світські та церковні.

- До *світських повістей* належать: "Повість про зруйнування Єрусалиму", "Повість про Троянську війну", "Олександрія". За змістом світські повісті наближені до історичних романів.
- Серед *церковних повістей* популярними були роман "Варлаам та Іоасаф", повість "Девгенієве діяніє".

Літопис – жанр, що виникає із записів оповідань про розселення східнослов'янських племен, про заснування міст, про військові походи й набіги кочівників, про князівські міжусобиці, фіксації усних переказів, пісень та билин, доповнення і переробки давніших записів. Усе це об'єднується в єдиний історичний огляд, або зведення ("ізвод"), за роками ("літами").

Мандрівні дяки (або, як їх ще називали, "миркачі", "пиворізи", "бакаляри", "волочащіся ченці") - по-філософському дивилися на світ, свої життєві незгоди забарвлювали гумором, високі біблійні образи і сюжети перелицьовували на свій лад, релігійну літературу пристосовували до потреб буденного життя.

Паломник або пілігрим (від лат. peregrinus - мандрівник), каліка перехожий – людина, яка побувала у Святій землі, звідки на

- 134 спогад приносили пальмову гілку.
- Панегірики* – це вірші, що виголошувалися на різних урочистостях, писані до тих або інших подій, на честь поважних людей. Це різного роду віршовані орації – уславлення чи привітання; панегірики, що виголошуються з приводу урочистих зустрічей видатних діячів або даруються покровителям у подяку за підтримку чи в супровід проханню про підтримку. Особливе місце серед них займають погребові й поминальні плачі ("ляменти", "трени").

Панегірична поезія у деяких курсах киево-могилянських поетик виділяється як окремий жанровий різновид *ліро-епічного* характеру. Для панегіриків характерна насиченість образами, зокрема запозиченими з античності. Писалися «високим» стилем. У виклад вплітаються, крім тропів і фігур, сентенції, оповідні приклади; сюжети цих прикладів могли запозичуватись не тільки з християнського, але і з поганського літературного репертуару, але поганські сюжети і образи мали переосмислюватись як алегорії.

Патристика - твори святих отців церкви, писані у формі проповідей (*ораторсько-проповідницька проза*). Тематика творів: про святих, про свята, морально-дидактичні настанови.

Традиції складання проповідей прийшли ще з античності.

Найбільш популярні проповіді: Іоанна Златоуста, Григорія Богослова, Климентія Охридського

Збірники афоризмів ("Бджола", "Ізмагд").

Полемічна література. Українська полемічна література, як прозова, так і віршова, виникла задовго до проголошення Берестейської церковної унії 1596 р. Спочатку вона мала здебільшого церковно-теологічне спрямування, а з різким посиленням католицької експансії у XVI ст. з боку Ватикану та Польщі на східнослов'янські землі набрала виразного публіцистично-художнього характеру. Поширювалася в численних рукописних списках. Активізувалася полеміка у зв'язку з виходом 1577 р. у Вільно трактату польською мовою католицького проповідника, єзуїта Петра Скарги "*Про єдність церкви Божої*", де він виправдовував унію.

Православний табір: Герасим Смотрицький, Василь Суразький, Стефан Зизаній, Клірик Острозький, Христофор Філалет, Іван Вишенський, ранній Мелетій Смотрицький та ін.

Уніатський табір: Петро Скарга, Іпатій Потій, пізній Мелетій Смотрицький та ін.

Природничонаукова перекладна література Середньовіччя

Серед *природничих творів* слід згадати, перш за все, "*Шестодневи*" – виклад природознавства у формі коментаря до історії шести днів творення світу. Існувало кілька "*Шестодневів*". У Київській Русі були відомі "*Шестодневи*" візантійських авторів Василя Великого і Георгія Пісиди та Іоанна, екзарха Болгарського.

"Шестодневи" доповнював "*Фізіолог*", відомий у Київській Русі з візантійської редакції. Він містив статті-розповіді про тварин реальних і казкових, про рослини і мінерали. Усі вони супроводжувалися символічними тлумаченнями у християнському дусі. Наприкінці XII – на початку XIII ст. було перекладено твір візантійського письменника VI ст. Козьми Індікоплава "*Християнська топографія*" – своєрідну географічну енциклопедію.

Полемізуючи зі вченням Птолемея, автор стверджував, що Земля – плоска і має вигляд Ноевого ковчега або скинії Мойсея.

Плетеніє слів – стиль, для якого характерні окличні речення, риторичні запитання, внутрішні монологи, неологізми, нагромодження синонімів, епітетів, порівнянь тощо. Ці художньо-стильові засоби надають мовленню підвищеної емоційності й служать абстрагованості викладу. Автори гіперболізують свої почуття, чимало уваги намагаються приділити внутрішньому світу людини. Емоційно-експресивний стиль виявився переважно у літературі "високих" жанрів – житіях, проповідях, похвальних словах. Поширення цього стилю в Україні пов'язане з діяльністю Київських митрополитів, болгар за походженням, Кипріяна та Григорія Цамблака.

Поетика містила теорію жанрів.

Паломницька література. Людей, які побували у Святій землі, звідки на спогад приносили пальмову гілку, називали **паломниками** або **пілігримами** (від лат. peregrinus – мандрівник), **каліками перехожими**. Слово «каліка» тут не означає якоїсь фізичної вади чи пошкодження, а походить воно від латинського слова «calige» – так у римлян називалось солдатське взуття, згодом цим словом називали взуття

католицького єпископа, яке він взував під час меси, іноді так називали мандрівних сліпців, які ходили гуртом і співали духовних пісень, і нарешті, пов'язані сандалії паломників. Останнє значення було відомим на Русі, від чого і походить назва «каліки перехожі» (За П. Білоусом). Історія **жанру ходінь** в давньоукраїнській літературі охоплює тривалий час: початок XII – кінець XVIII ст., має **два основні періоди: середньовічний** – XII-XV ст. (Данило Паломник, Досифей, Арсеній Селунський, Данило Корсунський, Ісакій Борискевич), і *бароковий* – XVI-XVIII ст. (Мелетій Смотрицький, Макарій і Сильвестр, Іполит Вишенський). Ходіння обох періодів мають особливості, пов'язані із процесами, що відбувалися в давній літературі та розвитком стилів аж до бароко включно. Основоположником паломницької прози в українській літературі вважається ігумен Данило Паломник.

Редакція твору – пам'ятка, при записі якої переписувач настільки змінив оригінал, що втрутився у композицію і манеру викладу переписуваного твору

Ренесанс, за визначенням Д.Чижевського, означає традиційно „відродження” мистецтва та науки після їх „занепаду” в часи середньовіччя. У цей період відбулося відродження античного ідеалу гармонійності, урівноваженої краси.

Риси ренесансу

- Відродження античної культури
- Культ сильної людини, митця
- Антропоцентризм (людина як центр Всесвіту)
- Опора на розум
- Намагання визволити людину від соціальних пут
- Світська культура
- Стильова гармонійність

Риторика – це теорія стилів.

Список твору – якщо зміни, внесені переписувачем неістотні, не впливають на творчий задум автора.

Філософія Григорія Сковороди.

Провідні ідеї філософії Григорія Сковороди:

- * Уявлення про дві природи (дві натури) – видиму (зовнішня, матеріальна) і невидиму (внутрішня, духовна) та три світи (макрокосм (всесвіт), мікрокосм (людина) і світ символів

(Біблія, міфологія тощо) поєднує у собі християнські та філософські ідеї. Сфера буття поділяється на три частини (в православ'ї – трипостасний Бог). Символічний світ – це наука символів, насамперед, біблійний, який треба пізнати людині.

- * Поважне місце у філософії Григорія Сковороди обіймають поняття щастя та сродної праці (філософський трактат „Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу”). „Сродна праця”, за Григорієм Сковородою – це праця, до якої людина має природний нахил та здібності. Щастя, на думку Григорія Сковороди, полягає у тому, щоб знайти свою роль у Божественній комедії.

Хроніки (за Д.Чижевським) – це світова історія од початку світу до часів того чи іншого автора, зі вставками подекуди оповідань напівбелетристичного характеру. Фантастично-легендарна та східна міфологія вживається як доказ фактів. Збірки таких хронік називалися *хронографами*

Церковна перекладна лірика представлена творчістю багатьох десятків поетів, серед яких свого часу славилися, наприклад, Єфрем Сірін (сірієць) – IV ст., Григорій Богослов – IV ст., Роман Сладкопєвєць – V ст., Андрій Критський – VII–VIII ст., Іоанн Дамаскін – VII–VIII ст., монахиня поетеса Кассія – IX ст. та ін.

138 **Список використаних джерел**

1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 424 с.
2. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи: Навч. пос. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 396 с.
3. Ісіченко Ігор. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Святогорець, 2011. 568 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. пос. Київ: Знання, 2005. 486 с.
5. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Нав.-метод. посіб. / О.І. Потапенко, Г.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Л.Е. Довбня, Т.В. Чубань, Н.Д. Юрійчук та ін. Київ.: Міленіум, 2006. 332с.
6. Педагогіка вищої школи/ За ред.З.Н.Курлянд. Київ: Знання, 2005. 399 с.
7. Полек В. Історія української літератури XVIII ст.: У 2 ч. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999.
8. Поліщук Ф.М. Український фольклор. Давня українська література. Практичні заняття: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1991. 98 с..
9. Пометун О.І. Пироженко Л.В та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. / За ред. О.І. Пометун. Київ: А.С.К., 2006. 192 с.
10. Програма практичних занять із курсу „Давня українська література" / Укладачі: Г.О. Усатенко, О.М. Сліпушко. Київ, 2005. 48с.
11. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.
12. Соболь В. З глибини віків: Вивчення давньої укр. літ. в школі: Посібник для вчителя. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 160–186.
13. Соболь В.О. Українська література доби бароко. Методичні матеріали

Сайти Інтернет

Пошукові служби:

<http://ya.ru>

<http://google.com>

<http://yahoo.com>

<http://rambler.ru>

<http://aport.ru>

<http://search.msn.com>

Електронні бібліотеки:

<http://lib.ru>

<http://lib.ru/POEEAST>

<http://pergam.chat.ru>

<http://ipages.ru/index.php?id=12&op=10>

<http://foxdesign.ru/legend>

<http://fbit.ru/free/myth>

<http://poetry.uazone.net>

<http://wco.ru/biblio>

<http://literature.gothic.ru>

<http://feb-web.ru>

<http://disser.h10.ru>

<http://biglib.com.ua>

<http://nspu.org.ua>

ДОДАТКИ

Додаток 1. Схема аналізу пам'ятки:

1. Загальні питання:

- 1) назва твору;
- 2) ім'я автора (якщо відоме);
- 3) рік написання та публікації (зазначити яка редакція, список і т. п.);
- 4) історія написання;
- 5) кому присвячений, чому саме;
- 6) наявність епіграфа, його значення;
- 7) сценічна історія (для драматичного твору).

2. Теоретичні, літературознавчі питання:

- 1) напрям, якого (яких) твір стосується;
- 2) жанр;
- 3) тема;
- 4) ідея;
- 5) система образів;
- 6) сюжет, його елементи та особливості в даному творі;
- 7) ліричний герой у віршах;
- 8) рима чи її відсутність, види рими, розмір вірша, строфіка;
- 9) художньо-зображальні мовні засоби;
- 10) композиція;
- 11) бібліографія.

3. Культурологічні питання:

- 1) синтез мистецтв, що спостерігається у творі;
- 2) наявність українознавчих аспектів;
- 3) культурологічне оточення (культурно-мистецькі події цього часу);
- 4) думки митців та критиків;
- 5) власна думка про твір.

СТАТТІ

Притча про обрив у художній пам'яті українського письменства

У сюжетах літописів Київської Русі компліюються факти з документів і герої з легенд та усних переказів, деякі фрази стали крилатими, з часом переосмислені, набули нового змісту. Саме літописи зберігають пам'ять про втрачене. Дослідження окремих літописних сюжетів уможливило простежити механізми збереження колективної пам'яті і трансформації однієї історичної події через призму іншої, яка відбулася раніше в часі.

У «Повісті минулих літ» є вставна притча про обрив: «И есть притча в Руси и до сего дне: погибоша аки обрѣ»: «Коли ж слов'яни, як уже мовилося, жили на Дунаї, прийшли від скіфів, тобто від хозар, волзькі болгари, і сіли вони по Дунаю, і були вони гнобителі слов'янам. За ними прийшли білі угри і потоптали землю слов'янську. В ті часи були і обри, які воювали проти грецького, себто візантійського, царя Іраклія і які мало не захопили його в полон. Ці обри воювали і проти слов'ян, і примучили дулібів, теж слов'ян, і насильство вони чинили жінкам дулібським: якщо поїхати [треба] було обринові, [то] не давав він запрягти ні коня, ні вола, а велів упрягти три, або чотири, або п'ять жінок у телігу і повезти обрина, – і так мучили вони дулібів. Були ж обри тілом великі, а умом горді, і потребив їх бог, і померли вони всі, і не zostався ані один обрин. І єсть приказка в Русі й до сьогодні: «Погинули вони, як обри», – бо нема їхнього ні племені, ні потомства»¹. Племена обрив (аварів), як зазначено у примітках до «Повісті минулих літ», «авари, союз тюркомовних племен, які захопили величезну територію на півдні – від Дону до Ельби». Згадки про обрив (аварів) є і в записах візантійського дипломата,

¹ Літопис руський / пер. з давньорус. Л.Є. Махновця; відп. ред. О.В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. с. 8.

історика Менандра Протектора², який свого часу описав антсько-аварські стосунки, аварсько-візантійську боротьбу.

Вочевидь сюжет про обрив у літописі має і перекладні джерела, зокрема вчені віднаходять сюжетні паралелі з Хроніки Амартола: «№ 5. 11.22-24Л «въ си же времяна быша . и обри [иже] ходиша на Ираклия107 црѣ . и мало его не яша». = Ам.434.5-30 «тогда и обри придоша къ црѣви мира просить с лестию... въ всю землю въгнаша а». Знову бачимо переказ, з Амартола запозичена інформація та позначення «обри». *Шахматов А.А.* «Повесть временных лет» и ее источники... – С. 45-46 (грецьк.Α[βαροι])³; з Хроніки Малали: «12.8-9Л, книжник вписує мораль оповіді про велетнів-обрів, які пригнічували слов'янське плем'я дулібів: «бѣ потреби я . помроша вси . и не остана ни единъ . обрѣнь». – Пор. Мал. 17.4 (с. 354.4-5) про Божу кару на розбійників, котрі грабували антиохіян після землетрусу: «показа же ся в сих разбоиницех бжѣя сила... абие измроша вси и ни единъ от них оста»⁴.

З часом сюжет про обрив з літопису забувався, і здебільшого побутувала стала формула: «Загинеш як обр», тобто зникнеш безслідно, підеш у забуття. В такому сенсі послуговується притчею про обрив Євген Маланюк у вірші з символічною назвою «Зловісне»⁵. Обри постають в один асоціативний ряді зі степом, вітром і руїною, але, степ і вітер, як символи рідного, вічного, дисонансом звучать поруч із минушою славою жорстокого племені:

«Знов захід буряний. Недобрий.

Знов пророкує кров'ю літер,

Що ми загинем, яко обри,

Що буде степ, руїна й вітер...»

Провісниками забуття є міфологічні образи, а хранителем пам'яті у віках постає образ Нестора, що увіковічнив образ зниклого племені.

² Менандр Византиец. История. *Византийские историки: Дексипп, Эвнапий, Олимпиодор, Малх, Петр Магистр, Менандр, Кандид Исавр, Ноннос и Феофан Византиец* / пер. Г. С. Дестуниса. СПб., 1860. переизд.: (Серия «Византийская историческая библиотека»). Рязань : Александрия., 2003 С. 229–335; Менандр Протектор. [Выдержки] / пер. и комм. И. А. Левинской, С. Р. Тохтасьева. *Свод древнейших письменных известий о славянах*. Москва, 1994. Т. I. С. 311–356.

³ Вілкул Тетяна. Літопис і хронограф. Студії з домонгольського київського літописання Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. с. 126.

⁴ Там само, с.159.

⁵ Маланюк Є. Поезії. Львів, 1992. с. 44.

144 «Сузір'ям скаже Бог вознести

У мертвім небі пентограмму,
Й новий про це напише Нестор
В самотній катакомбі храму».

У вірші Миколи Зерова⁶ за образом жорстокого племені обрив приховано плем'я нових жорстоких кочівників⁷. Поезія «Обри» написана 25.05.1921 року. Буйне цвітіння травневої природи використано автором задля увиразнення контрасту життя і смерті, абсурдності того, що відбувається в світі людей, які дозволили повернутися минулому.

Весна цвіте в усій своїй красі,
Вже одгриміли зевсові перуни,
Дощу буйного простяглися струни,
Зазеленів сподіваний рижій.
На полі катяться веселі вруна,
В кущах лящить – співає соловій...

З народних казок і легенд, житій, із напівзабутих переказів про змія, якого здолав Георгій Переможець, з розповідей про одвічну боротьбу добра і зла виринає у поезії початку ХХ ст. образ змія:

«А по шляху, немов казковий змій,
На зсипище сільська ватага суне!..»

Подібним чином виникає низка образів сивої давнини й у Юрія Клена у вірші «Терцини», де також постає і голод, і вигнання, які людина мусить пройти як кола Дантового пекла, але зберегти життя і віру в перемогу:

«Та перед смертю дітям повтори
Ту казку, що лишилася як спомин
Прадавньої, забутої пори,
Як у грозі, у блискавиці й громі
Колись страшну почвару переміг
Святий Георгій в ясному шоломі...

І як дракон, звитяжений, поліг».

При цьому змій у Миколи Зерова – не чужинець, а істота, складена із самих селян, у яких відродилися жорстокі пращури:

⁶ Зеров Микола. Камена. Київ : Час, 1990. 80 с.

⁷ Панченко В. Микола Зеров і «обри» *Літакцент*

<http://litakcent.com/2008/04/21/volodymyr-panchenko-mykola-zerov-i-obry/>

«Герої саг і рун,
Возкресли знов аварин, гот, і гун,
Орава посіпацька, гадь хоробра...»

Автор проводить паралель між жорстокістю обрів та радянських посіпак, тим самим не тільки викриваючи сутність новоявлених «воскреслих» аварина, гота і гуна, але й передрікаючи неминучу загибель зневажливому обру. Плач українських селянок порівнюється з плачем літописних дулібських жон від знущання обрів, використано низку ремінісценцій із текстів світової літератури, що дає змогу говорити про вплив європейської і української культури на творчість автора⁸. Пам'ять про обрів поєдналася зі страшними реаліями сучасного авторові голодного життя.

У Юрія Клена обри постають у кількох поетичних творах як уособлення минулих лихоліть для України. Так у поемі «Україна» порівнюються біди, яких завдавали завойовники в минулому і сучасні поетові варвари: «Що обри, що татари! / Що лютий печеніг! / То ж не були почвари, / Бо і Батий беріг / Твої церкви й святині: / Вівтар і златоглав. / А нині, нині, нині / Дівочтво розтопав / Твоє сучасне варвар / І душу загноїв⁹. У триптиху «Володимир» поглиблюється думка про минучість усіх загарбників «як по добі недобрій/ Загинули, не полишивши слід, І дикий печеніг, і люті обри».

На прикладі невеликих за обсягом поезій бачимо проникнення у народну пам'ять літописного сюжету про обрів. Трансформація головної думки притчі в художньому тексті не заважає збереженню пам'яті про минуле, сполучається із утвердженням думки про неминучість покарання за жорстокість, гординю.

⁸ Гальчук О. Поетичне осмислення Миколою Зеровим світової культурної спадщини *Дивослово*. 1997. №8. С. 4–7

⁹ Клен Ю. *Вибране / упоряд., авт. передм. та приміт. Ю. Ковалів*. Київ : Дніпро, 1991, с. 98.

Образ корабля в ораціях українських барокових письменників¹⁰

Образи моря, корабля, шляху, мандрівника, мотиви темпоральності і вічності, плинності буття виявляють естетику бароковості в художній системі. Корабель, як і інші мариністичні образи-метафори, постає в творах відомих ораторів Антонія Радивиловського, Лазаря Барановича, Івана Леванди та інших авторів здебільшого через переосмислення біблійної символіки, проте окремої уваги потребує оригінальність інтерпретації образу корабля в словах проповідників.

Образна система барокової проповіді регламентувалася курсами риторик і поетик, була насичена розширеними метафорами. Автори українських шкільних курсів теорії словесності ділили тропи на дві групи: словесні і смислові, або тропи речень¹¹. Барокова метафора будувалася за принципом утворення силогізмів, тому в бароковій літературі є безліч розмаїтих, іноді незвичних переосмислень. Д. Наливайко вважає, що саме в літературі бароко з'являється принципово новий підхід до метафори: з орнаменту художньої мови вона перетворюється на її найістотніший і найконструктивніший елемент. Метафора стає вираженням суті зображуваного¹². У риториках зазначалося, що з усіх фігур мовлення жодна не споріднена так близько з малярством як метафора¹³. Понад те, сучасні дослідники вважають, що всі види тропів мають метафоричний характер, оскільки містять у своїй основі переносне значення, – звідси метафору вважають

¹⁰ Вперше матеріал про образ корабля в барокових проповідях було опубліковано: Новик О. Образ корабля у проповідях українських барокових письменників *Слово. Символ. Ритуал* : зб. на пошану архієпископа Ігоря Ісідоренка з нагоди його 60-річчя : Праці з історії української літератури / упор. і авт. перед. слова О. Матуське. Харків : Акта, 2016. С. 189–200.

¹¹ Маслюк В.П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. Київ : Наукова думка, 1983. с. 105.

¹² Наливайко Д. Бароко і драма Кальдерона “Життя – це сон”. *Тема*, 2000. №1. с. 10.

¹³ Опыт риторики, сокращенный большею частию из наставлений докт. Блером в сѣй наукѣ преподаваемых. С аглинскаго языка на російскій переложен А.К. и В.С. СПб.: При Императорской Академии наук, 1791. с. 142.

метатропом, який об'єднує різні тропайчні фігури¹⁴. В. Маслюк, говорячи про надмірну метафоричність як одну з основних особливостей поезії бароко, вважає, що вона притаманна і теоретичному курсу “*Hortus poeticus*”. Метафоричність, якою пронизаний весь трактат Митрофана Довгалецького, призводила до того, що майже всі тодішні шкільні поетики вміщували, крім настанов поетичного мистецтва, іще й окремі загальні відомості з теорії красномовства і насамперед розділи про фігури і тропи, знання яких було необхідним як поетові, так і ораторові¹⁵. Д. Чижевський писав, що “барокове мистецтво та барокова поезія зокрема призначені не для іншого часу, а саме для “людей бароко”¹⁶. Виходячи з цього, закономірно буде звернутися до визначення метафори Митрофана Довгалецького у курсі поетики “Сад поетичний” (1736): “перенесення власного значення одного слова на невласне з огляду на певну подібність”¹⁷. Звернімося й до риторики, своєрідного конспекту лекцій курсу Києво-Могилянської академії: у главі 3 “Украшеніє слова” (*ornatus orationis*) розглядаються “пособія украшенія”, до яких серед інших тропів віднесена і метафора: “Метафора єсть троп, в котором переносится единоречение от собственного значенія чуждему за нѣкое о уподобленіе и сходство обстоятельства или свойства”¹⁸.

Багата метафорика орацій барокових письменників знаходить втілення в усіх чотирьох “образах” (видах): “от тварей бездушных ко одушевленным”; “от тварей бездушных к бездушным же”; тощо. Михайло Довгалецький у “*Hortus poeticus*” називає такі причини застосування метафор: 1. За умови відсутності назв для деяких предметів їх називають переносними словами; 2. Метафори використовуються для підсилення значення; 3. Для досягнення естетичного ефекту¹⁹. Для творів барокових проповідників характерне послугування метафорами з двох останніх причин, – підсилення значення та досягнення естетичного ефекту при впливі

¹⁴ Іванюк Б.П. Метафора и произведение (структурно-типологический, историко-типологический и прагматический аспекты исследования). Черновцы : Рута, 1998. с. 38.

¹⁵ Маслов С.И. Кирилл Транквиллион-Ставроецкий и его литературная деятельность: Опыт историко-литературной монографии. Київ : Наукова думка, 1984. с. 124.

¹⁶ Чижевський Д. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль : Феміна, 1994. с. 241.

¹⁷ Довгалецький Митрофан. Поетика (Сад поетичний). Київ : Мистецтво, 1973. с. 303–304.

¹⁸ Горбач Олеса. Історія граматики на Україні. Реторика. Мюнхен, 1993. с. 433.

¹⁹ Довгалецький Митрофан. Поетика (Сад поетичний). Київ : Мистецтво, 1973. с. 106.

на слухачів.

148

Вчені, зокрема Л.О. Софронова, пишуть про традиційність символу “корабель у бурхливому морі”, про витoki цього символу з античності. В. Адрианова-Перетц²⁰ також зазначила, що й у різних жанрах давньоруської писемності використовуються метафоричні картини, оперті на два порівняння: світ – море, біди й тривоги – бурі і хвилі. Слушною є і думка вченої про вплив християнської традиції на введення цих мотивів у літературу, бо в церковно-дидактичній літературі буря і хвиля є уособленням мирської суєти, що відволікає людину від думок про Бога²¹.

Леонід Ушкалов називає “мариністичні” топоси осердям української барокової іконосфери, “міфу про людське існування”²². Оскільки більшість цих топосів пов’язані з мотивом швидкоплинності людського життя, закономірним є те, що серед великої кількості іпостасей образу моря виокремлюється плинність видимого світу, а образи “кораблів”, які плінуть “мисленими” морями, дослідник світу українського бароко вміщує у своєрідний реєстр, що підкріплюється цитатами з творів барокових письменників. Бачимо тут такі образи: керована “навкліром”-Христом Церква Божа, Діва Марія, хрест, людина та її “упованіє”, час життя²³. Море Леонід Ушкалов називає улюбленим образом нашого барокового письменства і подає низку іпостасей, у яких виступає образ моря в різних письменників: “море світу” (велике, бурхливе, страшне, злостиве, небезпечне, широке, багатом’ятежне), “сланное море” дочасного людського життя, глибоке море Господнє, невоістиме море, море сліз, гріхів, пристрастей, “сладостей вічних” Раю, “море огненное геенское”, море “небесной славы”, Божої хвали, серця, гнівливих людей, “злостивого світу”, “неизчерпаемая Благодати Божія”, “миролюбія”, совісті, “широкое и глубокое море церковное”, “море милосердія Божія”, море поганской безбожности и всей бѣсовской неукротимой злости”, море книжної праці, море гніва Божія, смерті, сумнівів, хрещення,

²⁰ Адрианова-Перетц В.П. Очерки поэтического стиля Древней Руси. Москва; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1947. 185, [1] с.

²¹ Там само, с. 45–50.

²² Ушкалов Леонід. Світ українського барокко: філологічні етюди. Харків : Око, 1994. с. 65.

²³ Там само, с. 66.

людини, “всякаго веселія”, а чи сорокаденного посту²⁴.

Досліджуючи світогляд людини доби Бароко, Богдана Криса пише, що у барокових текстах, як відлуння гулу божественного творення світу в різних варіаціях, постає одна й та сама картина: корабель у відкритих водах або пливе за своїм призначенням, або блукає і не може дістатися до гавані²⁵. Розбурхане море життя, що постає у творах барокових письменників, тісно пов’язане з мотивами смутку й терпіння, а “море” та пристань” виступають “трансценденціями як життя і смерть”²⁶. У такому ж сенсі використовує образи моря, корабля та пристані й Іван Леванда: “Каково по мору плавалось? Наилучше разсуждает тот, кто в пристанище достиг; так вы такие ж как и я житейского моря плователи, всяк свое судно в пристань охормляй, а каков кому путь, потерпи, тогда скажеш, как сам пагубный мѣста пройдешь”²⁷. Кирило Транквильон-Ставровецкий писав: “Яко же пловцы морскіи взираючи на ясный промѣнь звѣзд небесных, выходят из страшливой и смутной глубины морской к пристанищу пожеланному, так и мы, взирая на жизнь апостолов, выходим из смутнаго и свирепого моря житейского к вечной жизни”²⁸.

Антоній Радивилівський у слові “Корабль же бѣ посреде моря вляяся волнами, бѣ бо противен вѣтр”, говорячи про “облудність” світу, подає цілу низку порівнянь, що будуються на різних властивостях моря, ріки. Ріка, про яку говорить письменник, – “рѣка Гіпанес, от рѣк татарских найзначнѣйшая, чрез себе чистая и сладкая”²⁹. Як ріка, що тече в море, вбирає в себе отруту з інших джерел, так відбувається і з облудним світом³⁰. Друга подібність моря й життя, виділена Антонієм Радивилівським, – мінливість хвиль, що піднімаються й спадають, і ті, хто, керуючись власним

²⁴ Ушкалов Леонід. Українське барокове богومислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду. Харків : Акта, 2001. с. 184.

²⁵ Криса Богдана. Пересотворення світу. Українська поезія XVII – XVIII століть. Львів : Свічадо, 1997. с. 17.

²⁶ Ушкалов Л. Світ українського барокко: Філологічні етюди. Харків : Око, 1994. с. 65.

²⁷ Леванда Іван. Рѣчи брачные. *Сборник проповѣдей*, сост. и переписанных во второй половинѣ XVIII в. Григорія Романовскаго. Київ. Інститут рукописів НБУ ім. В. Вернадського – фонд ДА, № 305 (R.271) П. арк. 55зв.

²⁸ Цит. за: Маслов С.И. Кирилл Транквиллион-Ставровецкий и его литературная деятельность: опыт историко-литературной монографии. Київ : Наукова думка, 1984. с. 99.

²⁹ Радивилівський Антоній. Вѣнец Христов. Київ, 1688. арк.168 зв.

³⁰ Там само, арк. 168 зв.

150 гонором, пнеться до небес. Третьою рисою, яка уподібнює світ морю, є те, що “яко море не держит в себѣ жадного трупа, але если в нем якій будет, то выкидаст оный на берег, живих еднaк людей по себѣ плаваючих носить; так сей облудный свѣт, не рад видити людей, которыи чрез подвиги добродѣтелей себе оумерщвляют”³¹, світ не тримає праведників святобливих, побожних, а тільки тих, хто живе в гріху і в злості. Наступні порівняння моря та світу людей, які використовує автор: великі риби, що з’їдають малих, – багатії, що оббирають бідних; небезпеки на морі, – втрати у світі “На морю не может человек быти без небезпеченства, а на сем облудном свѣтѣ не может быти без оутрапены, без оутисков...”³².

У передмові до читача книги «Меч духовний» Лазар Баранович також увиразнює образ меча духовного за допомогою образів корабля і Воюючої церкви: «Се Меч Духовний Глас Божій, дал єсть Христос Воином своїм, да сим воинствующе побѣждают: Дал бо єсть Уста и Премудрость, еиже невозмогут противитися всѣ противлящійся, сам Христос имый в Устах своих Меч, Воиющую свою Церков, аки Корабель оуправляє; идѣже плаваніе Учиници Господни не чим иным точію Мечами духовными строя...”³³. Кораблеві цьому допомагає своїми крилами святий Архангел Михаїл, слова якого автор збірки проповідей цитує задля поглибленого тлумачення метафоричного образу Меча.

Порівнюючи з кораблем у морі “Церкву Воюючу”, Антоній Радивилівський спирається найперше на Святе Письмо і знаходить кілька причин, що уможливають таке зіставлення. Починає автор із форми корабля і кількості віруючих прихожан: “яко Корабль на початку єст стислый, посередѣ широкий, наконецу знову стислый, так Церковь Воюючая, на початку была стислая, бо мало было в ней вѣрных; посередѣ зась оказалась широкою, гды зостала наполненная людьми вѣрными, як мовит писаніє святоє: Дом исполнися славы Господня”³⁴. Корабель, що привозить хліб у голодні краї, також прирівнюється до церкви, що доставляє слово Боже, таке необхідне для вічного життя. Використовує автор проповіді і часопросторову вертикаль духовного простору, порівнюючи подорож морем зі

³¹ Там само, арк. 168 зв.– 169

³² Там само, арк. 169.

³³ Баранович Лазар. Меч духовный еже єсть глагол Божий. Київ : Києво-Печерська Лавра, 1666. арк.10 зв. б.п.

³⁴ Радивилівський Антоній. Вѣнец Христов. Київ, 1688, арк. 169 зв.

шляхом до спасіння, до «горного пристанища, Небесного Верстлиму», яке уможливило перебування людини в церкві. Понад те, згадується чудесне спасіння на Носовому ковчезі³⁵. Третє унаочнення для порівняння церкви й корабля ґрунтується на тому, що люди на кораблі бувають дуже різні, відповідно, у церкві є «чистых и нечистых, и всяких иных грѣшников, яко то еретиков, поган, фальшивих христїан, лицемѣров, ест полно»³⁶. «В Сем остатнем вѣку, яко вчетвертую стражу нощи, на сем морю свѣта, и мы в корабли Церкви святой плаваючи, розные признаки, албо привидѣнія видим»³⁷.

Корабель постає і в буквальному сенсі в слові з цитатою на тексті «Ополчітеся за братію ваших, синов ваших, і жени ваші, і домов ваших (11 кн. Ездри, глава 4)» Антонія Радивиловського. Подорож морем Помпеюша Великого (Помпея Гнея) автор інтерпретує в аспекті того, настільки герой любить свою Батьківщину. Прикладом героїчного вчинка на благо Батьківщини змальовано морський похід Помпея Гнея: «Той так вельце собі важив цілость отчизни, же за нею живот свой і здоров'є в великій морській подав би небезпеченства [...] А то з такої okazji. Трапив єдного разу великий недостаток хліба Рим, отчизна його»³⁸. Кормчі, які піклувалися про власну безпеку, боялися виходити в море, все ж прислухалися до Помпея, що власним прикладом і полум'яною промовою підштовхнув своїх підданих іти за ним.

В іншому слові Антоній Радивиловський згадує описаний святим Порфирієм звичай єгиптян малювати символ сонця на своїх кораблях. При цьому український бароковий автор скористався образом корабля для уславлення бога: «Что солнце оу Єгїпчиков на кораблѣ свѣтлыє з себе выпускающее Промени, то Бог в человетеку Свѣтлыє опатрности своєї Бозкой на него пушающий променѣ»³⁹.

Таке ж спрямування і рядків Григорія Сковороди, в яких змальовується вир напастей, що загрожує людині, у вигляді біблійного «Черного моря»: «Видя житія сего я горе, / Кипящее,

³⁵ Там само, арк. 169 зв.

³⁶ Там само, арк. 170.

³⁷ Там само, арк. 171 зв.

³⁸ Радивиловський Антоній. Слово. *Українська література XVII ст.: Синкрет. Писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика*. Упоряд., приміт. і вступ. стаття В.І. Кречотня; Ред.тому О.В. Мишанич. Київ: Наукова думка, 1987. с. 140.

³⁹ Радивиловський Антоній. Огородок Марії Богородиці. Київ: Києво-Печерская лавра, 1676. арк. 254.

как Чермное море, / Вихром скорбей, напастей, бѣд, / Разслаб, ужаснулся, поблѣд. / О горе сущим в нем”⁴⁰, в образах пісні 14-ї: “Ах простри бодро вѣтрила! / И ума твоего крила. / Пловущи по бурном морю, / Возведи зѣницы вгору, / Да путь потечет прав”⁴¹. Розглядаючи образи смутку в поезії Григорія Сковороди, Т. Бовсунівська пише й про сутність образу моря в його текстах⁴². Зокрема, непевність у майбутньому, нетривкість людського світу, помилковість суджень та висновків вчена називає причинами, які штовхають до “бездни”, до “скорботи”. Т. Бовсунівська зазначає, що образи моря в поезії письменника за змістом є аналогами образу Іерихон-града. Як приклад, вчена наводить Пісню 29 Григорія Сковороди, де поетика моря, на її думку, є найбільш вивершеною. Суперечливою видається теза дослідниці: “Сковородинівські образи моря (хвилі, “челнок”, “вихр”, “пожираюче море”, “океан безбережний”, “бездны океана”) виникають ще до того, як у європейській та вітчизняній літературі укладається поетичний “комплекс” моря, докладно описаний В. Топоровим, отже й символіка моря в його поезиці не має нічого спільного з пізнішими семантичними метаморфозами “моря””⁴³. Сковородинівські міркування про людське життя, що порівнюється з човником у відкритому морі, вочевидь все ж є органічним продовженням використання образів моря у християнській традиції. Описаний В. Топоровим⁴⁴ поетичний “комплекс” моря, про який Т. Бовсунівська пише, що він укладався пізніше, ніж виникли мариністичні образи у Сковороди, існував у вітчизняній літературній традиції задовго до цього письменника, використовувався і в подальшому у творах романтиків.

Д. Чижевський вказує на вживання порівняння “життя є море” і св. Димитрієм Тупталом, і Стефаном Яворським⁴⁵. Так, Стефан Яворський порівнює життя грішника з Чорним морем,

⁴⁰ Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків : Майдан, 2010. с. 68.

⁴¹ Там само, с. 65.

⁴² Бовсунівська Тетяна. Образи смутку в поезії Григорія Сковороди. *Сковорода Григорій : ідейна спадщина і сучасність* / відп. ред. І.П. Стогній, проф. Київ, 2003. с. 436–437.

⁴³ Бовсунівська Тетяна. Образи смутку в поезії Григорія Сковороди. *Сковорода Григорій : ідейна спадщина і сучасність* / відп. ред. І.П. Стогній, проф. Київ, 2003. с. 436.

⁴⁴ Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического: Избранное. Москва : Прогресс, Культура, 1995. с. 575–597.

⁴⁵ Чижевський Д.І. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль : Феміна, 1994. с. 284; с. 286.

змальовуючи стихії і проектуючи їх на людські пристрасті, а страх корабельної аварії – на страх грішника перед смертю: “Що есть грѣшник, аще не море Чорное, беззаконіе очорнілоє, дна і мірі грѣхам не імущее, гордим волненієм дмящееся, вітрами духов злоби колеблемое, горість і сланість грѣховную в собі содержащее, китов адських поглощающих преисполненное”; “Пловущим нікогда в кораблі купцям пребогатим, найдетъ страшная буря, начнутъ волни о корабль штурмувати, страх на всіх велик, погрязновение корабля близько, смерть тут пред очима...”⁴⁶.

Барокові автори, змальовуючи душевний стан помираючої людини, проводять паралель із бурею на морі, уподібнюючи, знову ж таки, життя – морю, хвороби – бурям, смерть – корабельній аварії тощо. Таким чином письменник створює картину з яскравою образністю, здатну зворушити слухача, вплинути на його почуття. Бурі уподібнюється і совість, яка “сильнѣе свирѣпствует в душѣ, нежели болѣзни в тѣлѣ”⁴⁷.

Вода, її здатність текти і змінюватися, часто символізує і в бароко, і у романтиків час мінливого й швидкоплинного людського життя: “...Мы возвращаемся в быстрѣйшем теченіи времени, и премѣняемся в одну минуту нѣсколько раз, как попавшіе в водоворот или страшную пучину. Прошедшее нам горестно, будущее ужасно, настоящее если добро, то не твердо; если зло, то мучительно. Мы не чувствительно отцвѣтим, сѣдѣем; из юных грѣшников бываем состарѣвшіе несправедники, пьяницы, любодѣи; из больных дѣлаемся здоровыми и паки из здоровых тѣлом больными душею; из нищих богатыми в имѣніях и грѣхах, из богачей и повелителей нищими и презрѣнными”⁴⁸. Бароковий письменник, уподібнюючи життя морю, наголошує на тому, що людина сама обирає, яким шляхом іти: “что жизнь сія, подобна морю, на котором одни везут сокровища, другіе жизнь и головы. Одни, наполнив богатым грузом корабли, а радостію сердца, в пристанище текут; других погребла погибель в водах, извергая ко брегам с остатками корабли, кости их, с тѣм только различіем, что на морѣ правительствует счастье и вѣтры, а в жизни человѣческой господствует человѣческая воля”⁴⁹. Смерть автор називає

⁴⁶ Там само, с. 286.

⁴⁷ Слова и рѣчи Іоанна Леванды, протоієрея Києво-Софійскаго собора: В 3 ч., СПб.: Тип. Императорских театров, 1821, Ч. 1, с. 79.

⁴⁸ Там само, с. 300.

⁴⁹ Там само, с. 111

154 “пристанищем тѣх, которые много претѣргѣли, плавая и волнуясь на морѣ житія”⁵⁰.

Стефан Яворський у книзі “Руський небесний Арктос” (К., 1690) також подає численні образи корабля, бурхливого моря, вітру, зірваних вітрил, весла, якоря, гавані, хвиль. У творі подаються паралельно образи “моря сліз солоних”, “судно, що без керманича”. Минучість бідкування для руського судна змальовано паралельно до минучості всього в марному світі. Інший човен, який згадує Стефан Яворський – човен Харона, що теж нагадує про одну з найстрашніших речей для людини – смерть⁵¹.

Іван Максимович подає поширене порівняння вміння творити добро попри всі життєві негаразди і плаванням у бурі: “Неважно от добра произвести добро, но весьма удивительно злое обратит в добро. Есть общая поговорка: “на спокойном море всякий может быть кормчим”. Невелика мудрость, когда ветер попутный, корабль крепок, море не волнуется, еще и матросы корабля знают свое дело, пристань видна, – направит к ней корабль. Но иное дело, когда буря бушует на море, корабль поврежден, волны с шумом вливаются на палубу и внутрь корабля, или когда ночь темная, ничего невидно, пираты окружили корабль, экипаж малочислен и плохо вооружен; и при всем этом капитан корабля так искусно распорядился, что безбедно избежал опасности; вот это удивительное дело: капитан корабля делом доказал свою мудрость и свою опытность править кораблем”⁵².

Кирило Транквіліон-Ставровецький, говорячи: “О злости мира сего и яко гріси его умножаша паче Содоми”, – уподібнює світ бурхливому морю, а корабель – гріху: “От глубины его смоци и китове на пожрєніє душі готови, еретици з бокув, разбойници, демони, засіли пути правощественнии, до живота вічного не допускають. В том моря жєгловання безвістное, час смертний в глубину адову: корабль – состарілий гріх, стирник – демон, зверху

⁵⁰ Там само, с. 47.

⁵¹ Антологія української поезії: в 6 т. / [ред. кол.: М.П. Бажан та ін.], К.: Дніпро, 1984, Т.1: Українська дожовтнева поезія. Твори поетів XI–XVIII ст. / [упоряд. та автор біограф. довідок В.О. Шевчук; прим. В.П. Маслока та В.О. Шевчука]. с. 216.

⁵² Максимович Иоанн Митрополит Тобольский и всей Сибири. Илиотропион или Сообразование с Божественной Волей // Библиотека Святых Отцов и Учителей Церкви. – Режим доступа: <http://ni-ka.com.ua/index.php?Lev=ioanmax>

мрак – невідомість, мольнія убивательная и гром – вирок и декрет он страшливий правосудного бога”⁵³. 155

У бароковій культурі риторики та поетики передбачали своєрідні комплекси загальних місць, топосів, сакральних значень певної системи символів, які використовували письменники. Наприклад, символ “великих вод” і різні мариністичні образи (корабель, човен, хвиля, пристань, гавань, весло і т.п.) поступово переходили із однієї символічної системи в іншу. Те ж саме ми можемо сказати і про образ саду. Художні тексти літератури різних епох поєднує і використання тропів: у бароковій літературі, що наповнена різноманітною матерією, з якої вибудовується твір, і в романтичній літературі, яку Дмитро Чижевський називає “метафоричною”. Ю. Лотман⁵⁴ виділив культурні епохи, що цілком або значною мірою зорієнтовані на тропи – міфопоетичний період, середньовіччя, бароко, романтизм, символізм та авангард.

Д.Чижевський вказує на вживання порівняння “життя є море” і св. Димитрієм Тупталом, і Стефаном Яворським⁵⁵. Так, Стефан Яворський порівнює життя грішника з Чорним морем, змальовуючи стихії і проектує їх на людські пристрасті, а страх корабельної аварії – на страх грішника перед смертю: “Що єсть грішник, аще не море Чорное, беззаконіє очорнілоє, дна і мірі гріхам не імуєє, гордим волненієм димящеєся, вітрами духов злоби колеблемое, горість і сланість гріховную в собі содержащее, китов адських поглощающих преисполненное”; “Пловущим некогда в кораблі купцям пребогатим, найдетъ страшная буря, начнутъ волни о корабль штурмувати, страх на всіх велик, погрязновеніє корабля близько, смерть тут пред очима...”⁵⁶. Образ води у бароко виступав і символом очищення й народження до нового життя, наприклад, у “Руні орошеному” Димитрія Туптала.

Інтенсивне використання образів моря, неосяжної, навіть моторошної, глибини у барокових авторів обумовлюється

⁵³Транквіліон-Ставровецький Кирило. Уривки з прозових та віршованих творів філософського змісту *Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI–початок XVIII ст.)*: Тексти і дослідження / АН УРСР. Ін-т філософії, Ін-т сусп. наук; редкол.: В.І. Шинкарук та ін. Київ.: Наук. думка, 1988., с. 242.

⁵⁴Лотман Ю. Текст как смылосодержащее устройство *Внутри мыслящих миров: Человек – Текст – Семіосфера – История*. М.: Языки русской культуры, 1996, с. 53.

⁵⁵Чижевський Д. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. с. 286.

⁵⁶Цит.за. Чижевський Д. Історія української літератури (Від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. с. 286.

трагічним гуманізмом Бароко, суперечностями, які роздирають людину Бароко (згадаймо «Думки» Б. Паскаля, де говориться про міжусобицю розуму й пристрастей у людині). Опозицію духовного і тілесного, божественного і диявольського, як завважає А. Макаров, барокові митці шукали в самій людині і послуговувалися для цього по бароковому всеосяжними метафорами як-то Іван Величковський, який писав про страхітливі психічні глибини, «сердечные бездны», що є в кожного і відомі лише Богові.

Образ корабля в проповідях барокових авторів найчастіше пов'язаний з ванітативним мотивом, виконує роль традиційної метафори для позначення мінливості, швидкоплинності людського життя, сполучаючись із образами моря, ріки, бурі, потоків, потопу, вітрил, вітру, чайки, берега, піску тощо, витворює досить вишукані символічні сполуки, закорінені у літературні (такі, що сягають Біблії та античної літератури), джерела. Майстерно інтерпретуючи цей образ, метафоризуючи його, барокові письменники у проповідях подають низку яскравих метафор: корабель-Церква воююча, корабель-людське життя, корабель-людський гріх тощо. Образ корабля тлумачиться і в сенсі літеральному, і в моральному сенсах.

**Жіночі образи у поезії Климента Зиновіїва:
тілесне й духовне⁵⁷**

157

Український бароковий письменник Климента Зиновіїв є яскравим представником барокових митців, які намагалися розглянути світ у всій його повноті і різноманітності крізь призму християнського світобачення. Творчість поета поціновувалася по-різному: від цілковитої негачії – до схвальних літературознавчих реценсій. Попри це, проблему тілесності/духовності жіночих образів у збірці Климента Зиновіїва розглянуто тільки побіжно.

Л.В. Ушкалов згадує про оцінки Пантелеймоном Кулішем й Іваном Франком творчості Климента Зиновіїва, міркуючи про фемінізм в українській літературі XIX ст.⁵⁸ Наводить і цитати Пантелеймона Куліша про творчість Климента Трясці. Зокрема таку: “Його думки про другу статтю, – писав Куліш, – образливі навіть для нас, чоловіків...”⁵⁹.

Іван Франко виступає захисником барокового автора. Леонід Ушкалов наводить цитату з листів до Василя Доманицького, де Іван Франко писав: “Слідом за Кулішем ви, хоч і не так сердито, як він, докоряєте Климентію його неприхильним становищем супроти жінок. Але ж не забувайте, що Климента дитина свого часу і зовсім не жаден вищій тип, щоб ішов поперед свого віку. Наша стара література ставиться до жінки зовсім на становищі Еклезіяста, та так воно було й скрізь по Європі з виємком хіба Провансу та трубадурів з їх шумним, а переважно нещирим культотом дам, який не виключав брутального знущання над власними жінками. В Польщу той культ доходить аж у XVIII в. з усиленням французького впливу, а що ж хочете від монаха-бурлаки з початку того віку?”⁶⁰. У праці Климента Трясця і Григорій Сковорода Іван Франко також аналізує оцінку творчості Климента Зиновіїва Пантелеймоном Кулішем, зокрема й віршів про жінок:

⁵⁷ Вперше опубліковано: Новик Ольга. Образи жінок у творах Климента Зиновіїва: тілесне й духовне. *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze, języku* Pod redakcją Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, Pauliny Olechowskiej, Svitlany Romaniuk, Marty Zambrzyckiej. Warszawa – Iwano-Frankiwnsk, 2016. С. 229–234.

⁵⁸ Ушкалов Л. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років. Харків, 2014, с. 183.

⁵⁹ Куліш П. Климента, украинский стихотворец времен гетмана Мазепы в «Русская беседа», 1859. Т. V. Кн. 17. с. 113.

⁶⁰ Цит. за: Ушкалов Л.В. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : Статті 2010–2013 років, Харків, 2014. с. 184.

“Цілих сорок і три вірші присвятив Климентій жіноцтву. Куліш дуже сердиться на нього за грубий тон тих віршів «Нема тут ніякої м'якості і нічого подібного до тої поезії, якою надихані наші народні пісні. Він малює жінку диявольським виплодом і богохульствує так, що аж збуджує обурення, бажаючи видати себе моралістом, вищим понад увесь світ». На мою думку, Куліш переборщив своє обурення, забуваючи, що Климентій в тих віршах або просто жартує, або переповідає тільки людські, традиційні погляди на жіноцтво”⁶¹.

До оцінок творчості Зиновіїва долучився і Михайло Возняк, що також досить огульно характеризує творчість поета про жінок, йдучи за працею Пантелеймона Куліша, завважує: “Дуже суворо й місцями не по-людськи ставився Климентій до жіноцтва”⁶². Вчений аналізує, які саме риси характеру і вчинки цікавлять письменника в жінках, про це автор виносить інформацію безпосередньо у назви віршів, формуючи номеносферу відповідно до проблематики текстів. Попри таку очевидність вчений перелічує: “У дальших віршах Климентій говорить про жінок, про жіночі принади й чоловічі пристрасті до жінок, головню до чужих, про "пекельну гарячість в жіночій тілі", зазначає, що часом бувають "і з банкартов люде", виступає проти ворожок і чарівниць, танців, навіть на весіллі, проти жінок, що перебувають у корчмах, що святкували п'ятницю, а в неділю працювали, проти сварливих і язикатих жінок, перемелюючи давні слова про злих жінок, проти жінок, що заживали занадто горілки, тікали від чоловіків, проти плачу жінок над дітьми”⁶³.

Такі досить суворі оцінки творчості Климентія Зиновіїва Пантелеймоном Кулішем Л. Ушкалов порівнює із позицією стосовно жінок у творчості критика: «Та й загалом, козацький світогляд, яким він постає в літературі XIX століття, дуже близький до світогляду чернечого. Недаром Дмитро Чижевський, маючи на те належні підстави, писав, що герої роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада» висловлюють свої думки про природу речей ледь не цитатами з трактату Томи Кемпійського «De imitatione Christi». Тим

⁶¹ Франко І. Климентій Трися і Григорій Сковорода [в] *Франко І. Зібрання творів: У 50 т.* Київ, 1983. Т. 40, с. 366.

⁶² Возняк М. Чернець-мандрівець Климентій і його вірші [в] *Возняк М. Історія української літератури.* Львів, 2012. с. 32.

⁶³ Там само, с. 33.

часом для самого Куліша чернечий мізогінізм – річ цілком неприйнятна. Досить пригадати хоч би те, як письменник різко негативно поцінував образ жінки, створений на зламі XVII–XVIII століть мандрівним ченцем Климентієм Зиновійвим»⁶⁴. Згаданий тут трактат Томи Кемпійського «Наслідуювання Христа» слугує своєрідним символом християнської покори і благочестивого життя.

Цілком логічно, що бароковий чернець намагається подати власну художню візію світу крізь призму християнського віровчення, але разом із цим Климентій Зиновійв вкладає у художню форму власний життєвий досвід і все почуте від сучасників, почерпнуте з книжок і народної мудрості. У збірці віршів тексти поєднані у групи-цикли за різною тематикою, а також є окремою групою приповісті посполиті. Письменник виступає і фольклористом. Тож і жіночі образи в текстах письменника є досить складними і суперечливими, оскільки поєднують у собі авторське сприйняття, фольклорні традиції жартівливих пісень і християнське бачення моральних цінностей, духовності, можливо, почасти, і чернечий мізогінізм, у якому звинувачували автора критики XIX ст.

Група віршів про жінок має такий заголовок: “Ω(т) здє починаю(т)сА вѣр(ъ)ши ѿ женáхъ рóзны(х), всякого чину и(х). То ёсть ѿ дóбры(х) и о злѣихъ”⁶⁵.

Пишучи про те, що жінок у світі більше, ніж чоловіків, поет знаходить логічне пояснення в тому, що жінки не воюють, і не гинуть на війні, – як на той час таке тлумачення статусу жінки в суспільстві є цілком обґрунтованим. Про злих жінок, і про те, що їм не можна йняти віри, автор пише вже інакше, апелюючи до біблійної історії вигнання Адама і Єви з раю, пропонує такий висновок про оманливість тілесної краси:

“То ужє да нє будє(т) óны(мъ) вѣра данна:
хо(ч) бы и прєкраснаА она была па(н)на.
Бо и Ада(м) прє(з) жену ласки бжо(и) о(т)пáль:
и ввє(с) ми(р) навѣки бы(л) смє(р)тно(и) кля(т)вѣ о(т)да(л)”⁶⁶.

⁶⁴ Ушкалов Л.В. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років. Харків, 2014. с. 183.

⁶⁵ Зиновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті. Київ, 1971. с. 97.

⁶⁶ Зиновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті. Київ, 1971. с. 98.

Такі тілесні речі як безпліддя і здатність народити дитину у віршах Климентія Зиновієва також обумовлені праведністю та щирою молитвою. Статеві стосунки з чоловіками є гріхом і для вдовиці, йдеться про притлумлення тілесних (плотських) бажань шляхом молитви (вірш «Про жінок вдовиць»). Письменник схвально пише про чесних вдів, які утримуються від плотських утіх:

“Дѣвы бо пло(т)ски(х) грѣхо(в) себѣ не познали:
а онѣ и познавши, чѣсто(ст) заховали.
І не дивно без(ъ) того стары(мъ) вдова(м) быти:
а млáдымъ тру(д)но мовя(т) без того прожити.
Еднакъ же в(ъ) страсти пло(т)ско(и) не ізнемагають:
и те(ж) мѣсле(и) грѣховны(х) жадны(х) не при(и)мають.
І та(к) безму(ж)но живутъ бѣ их(ъ) сохрaняетъ:
и пада(т) в грѣхи таки(х) то не попущаеѣ”⁶⁷.

Нагородою для вдів за їх терпіння стане духовне спасіння, про яке автор просить Бога, поєднуючи розповідь з молитвою. Застереженням проти розпусти є і вірш “Ω прѣ(л)щенія(х) же(н)скихъ, и о мужескихъ пристрастія(х) до же (н): з(ъ)влáща до чужды(х)”, у якому саме жінка постає звабницею, її здатність запалювати пристрасть у чоловіків може бути згубною для них, гріховність позбавляє їх вічного життя:

Ω колики(х) зо(л) жены виновны бываю(т):
гды прѣ(л)ще(н)ми своїми вѣчны(х) блѣг лишáю(т).
Ле(ст) бо безсту(д)ныхъ же(н), го(р)шѣ правѣ о(т) трути(з)ныг
же часо(м) згонить когò из(ъ) власно(и) о(т)чѣизны.
Кто бо бывае(т) до ны(х) страстію побѣждень:
то(и) не скоро впя(т) буде(т) о(т) тоÀ свобождѣнь.
Бо із(ъ) умà не буде(т) емұ то сходити:
абы прѣ(л)стившиА мо(г)лѣ в ты(х) грѣха(х) пожити⁶⁸.

Таке переосмислення ставлення до жіночого тіла, як до гріховного, вкладається у рамці християнської і народної моралі. В іншому вірші автор описує, що гаряче жіноче тіло містить таємничий вогонь, який, наче б то, не дає жінці замерзнути, коли вона пере на річці взимку⁶⁹.

⁶⁷ Там само, с. 99

⁶⁸ Зиновієв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті, Київ, 1971. с. 101.

⁶⁹ Там само, с. 101-102.

Жінка, яка помирає разом із дитиною при пологах, може мати осквернене кров'ю тіло, проте бути очищеною духовно сповіддю:

“А к тому єсли з(ъ)може(т) сповѣди зажыти:

то и в то(и) часъ мощно є(и) дѣу очистити.

А тѣло хочъ кровію будвѣть осквє(р)ненно

гдѣ не омѣю(т) зє(м)лѣ очисти(т) я(к) буде(т) погребѣнно”⁷⁰.

У Данила Братковського є вірш «Ліпше з левом на пущі, ніж із жінкою злою», де автор порівнює злих жінок з лютими звірами (ведмідь, лев, кабан-одинець), а світ зі звіринцем, з довічною пущею, де чоловік не може почуватися в безпеці, як зі злою жінкою. Злих жінок у текстах Климентія Зиновіїва закликають навчати саме биттям, через тіло впливати на розум і духовність⁷¹, йдеться про порятунок тіла й душі. Не оминає увагою автор і содомський гріх, пишучи про те, що його уможливлюють жінки, лягаючи спати з дорослими дітьми, торкаючись тілом до тіла сина.

У віршах про жінок багато натуралістичних подробиць, згадок про тіло, тілесні потреби різного характеру. Жінка поціновується найперше за духовними чеснотами, але тут важко стверджувати, чи є гендерний паритет у змалюванні тієї чи іншої статі, оскільки й чоловіки оцінюються найперше за їх вчинками в контексті християнського моралізаторства. Окремі твори, особливо ті, де йдеться про статеві стосунки в сім'ї, про вагітність жінки і народження дитини, про подружню зраду, містять описи різних частин жіночого тіла, проте автор не оспівує жіночу красу, а використовує описи задля унаочнення певних настанов. Майстерність письменника виражається й у поєднанні оригінальної творчості із використанням мотивів та художніх засобів відтворення тілесного із усної народної творчості.

⁷⁰ Там само, с. 107.

⁷¹ Там само, с. 116.

Повсякдення у віршах Климентія Зіновіїва⁷²

Творчість Климентія Зіновіїва привертала увагу дослідників XIX–XX ст., і тепер викликає науковий інтерес сучасних літературознавців. Попри різні ракурси огляду поезії митця, проблема відтворення повсякдення у його віршах залишалася поза увагою дослідників. Климентій Зіновійв – поет, який у своїй творчості відтворив строкату картину епохи. Ім'я письменника постає захованим, за бароковою традицією, у мезовірші про автора, з якого ми дізнаємося, що автор (ізожитель – слово використане для того, щоб почати з літери І) «Іеромонах Климентій Зіновійв син». Тож вже від такого вплітання автора в текст починається занурення в повсякденність барокового письменника., який «вседневно Христа-спаса молебствуєт / І покорно за сіє просить прощенія, / зичачи божіяго благословенія»⁷³.

Біографічні дані Климентія дослідники творчості письменника черпали власне зі самих віршів поета, приписуючи авторові життєвий досвід зі всього того, про що писав Зіновійв. Проблема відтворення реалій епохи у творчості письменників барокової доби належним чином ще не вивчалася. Дослідження повсякденності здебільшого стосується текстів XIX–XX ст., попри те, що давні часи та їх інтерпретація тогочасним письменством потребують уваги як істориків, так і літературознавців. Барокові поети зазвичай у своїх текстах поєднували кілька рівнів зображення світу, поєднуючи біблійну й сучасну історію, алегоричне та символічне змальовання подій сучасних та минулих.

Повсякденність у літературознавстві висвітлювалася в працях Юрія Лотмана, який визначив повсякденність як «звичайний перебіг життя в його реально-практичних формах; це речі, що оточують нас, наші звички, щоденна поведінка»⁷⁴. Тож, дослідження текстів барокового автора неминуче змусить нас розглянути реалії, змальовані в них з точки зору старих часів, проаналізувати, як саме відтворюється світобачення автора завдяки змальованому в тексті побутописанні і, ширше, повсякденні. Світ

⁷² Вперше опубліковано в збірнику Закарпатські філологічні студії, 2015, №15.

⁷³ Зіновійв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті / Підг. тексту І.П. Чепіги. К. : Наукова думка, 1971, с.29.

⁷⁴ Лотман Ю. М. Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII–начало XIX века). СПб, 1994. с.13.

поезій Климента Зиновіїва дуже строкатий, наповнений реалістичними образами сучасників, по-бароковому химерно вплетеними у християнську філософію письменника. Тож і повсякденність численних постатей, які є частиною художнього світу поезії митця і «Приповістей посполитих», є мозаїчною. Завважмо, що йдеться не про повсякденність автора, а про повсякденність епохи, того світу, який письменник бачить та інтерпретує крізь призму християнської доктрини.

Структура збірки свідчить про обізнаність автора в різних сферах життя. На відміну від побуту, «повсякденність постає як узагальнююче поняття, яке включає в себе не тільки об'єктивні умови щоденного існування і стійкі стереотипні зразки поведінки і вирішення проблем, а й суб'єктивні переживання, думки, оцінки і способи світосприйняття, характерні для повсякденного життя»⁷⁵. Тож, вочевидь найперше потрібно згадати, що автор «Приповістей посполитих» був ієромонахом, його побут як священника і можливість спілкування з представниками різних верств населення відбилися в тематиці зацікавлень письменника.

Пантелеймон Куліш характеризує особистість Климента Зиновіїва крізь призму його творчості, переносючи всі картини повсякдення, змальовані автором, на життя письменника. Тож спроектувавши зміст віршів на постать самого письменника, Пантелеймон Куліш робить із Климента досвідченого ловеласа й пияка. Іван Франко не оминає увагою постать Зиновіїва, вважаючи, що його творчість відтворює життя часу у всіх його проявах, і слідом за Пантелеймоном Кулішем, почасти проектуючи також поезію на життєвий досвід митця. Зокрема Іван Франко пише і про майстерно відтворену картину народного життя і побуту: «Із письменників XVIII віку, яких твори дійшли до нас у рукописах або в сучасних друках, заслуговують на ближчу увагу три, а власне віршопиसेць Кліментій, мандрівний монах, якого простора збірка віршів, хоч невисокої поетичної вартості, дає дуже багато характерних рисів для зрозуміння життя і побуту особливо нижчих верстов народної маси придніпрянської України в першій половині XVIII віку, а також немало автобіографічних подробиць для характеристики самого автора»⁷⁶.

⁷⁵ Капкан М. В. Культура повседневности : [учеб. пособие]. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та., 2016, с. 14.

⁷⁶ Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1984. Т. 41, с. 256.

Г. Нога слушно зауважив, що барокова сатирична поезія зберегла небагато імен авторів, при цьому називає поміж інших і Климента Зиновіїва⁷⁷. Стосовно імені письменника складно зробити якісь певні висновки (син Зиновія як одна з версій науковців), проте навіть це можна вважати рисою повсякденності автора барокового тексту, у якій постають реалії світу, їх переосмислення, хоча часто зберігається анонімність. Досліджуючи сатиричну поезію як джерело з історії повсякдення, Г. Нога робить висновок про тексти Некрашевича та інших поетів: «Отже, навіть такий побіжний аналіз кількох сатиричних творів кінця XVIII ст. дає уяву про побут та матеріальні умови повсякденності того часу, демонструючи перспективу інтердисциплінарних студій на літературному матеріалі. Сучасний дослідник та пересічний читач отримують можливість побачити виразний та індивідуалізований стан суспільства у його морально-етичному, естетичному, релігійному та побутовому виявах. Література (у даному разі сатирична) допомагає адекватно змодельовати «колективний портрет» української спільноти кінця XVIII ст.»⁷⁸. Подібним чином можемо шукати картину повсякдення і в поезіях Климента Зиновіїва.

М. Капкан в посібнику «Культура повсякденності»⁷⁹ виділяє низку факторів, які є складовими повсякденності. Зокрема, це час і простір, речовий світ, тіло і одяг (одяг як річ, як елемент тілесності, як мова), гастрономічна культура, почуття і емоції. Свого часу В. Крекотень писав про характерний для барокового письменства спосіб зображення світу, зокрема, про так званий «ліс речей», коли з мозаїки різноманітних складових виникає картина світу, побачена автором.

Про таку спробу пізнання суцього можемо говорити і аналізуючи календарно-астрологічну рукописну збірку «О пріроженію челоувѣческом» (1699)⁸⁰. Про це писав Л. Ушкалов:

⁷⁷ Нога Г. Сатирична поезія як джерело з історії повсякдення України XVIII століття // *Пошуках Істини. Збірник на пошану професора Володимира Антофійчука*. / Редактор І. Набитович. Дрогобич: Півсвіт, 2015. С. 276–282.

⁷⁸ Там само, с. 282.

⁷⁹ Капкан М. В. *Культура повсякденності* : [учеб. пособие]. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та., 2016. 110 с.

⁸⁰ Перетц В.Н. *Вірши Харьковского архимандрита Онуфрия. Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII века I (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук СССР. Т.101, №2. Ленинград, 1926, с. 140–176.*

«Читаючи небо як мереживо Господніх знаків, наш поет перетворює карколомну сув'язь буття на «ключ розуміння» людської долі. «Прогностика» архімандрита Онуфрія – правдивий «ліс речей» (*silva rerum*). Тут подибуємо бозна-стільки всіляких матерій, починаючи від пиломно барокових образів «марноти марнот» (...) і закінчуючи енкомієм святій неділеньці, геть чудною «фізіономікою» та розважаннями «о женской природѣ», «куроглашеніи», «полуденном сне» тощо⁸¹.

Подібний «ліс речей» є і в збірнику П. Поповича-Гученського. Багато з текстів Зиновієва подібні до текстів нищенських віршів зі збірника П. Поповича-Гученського саме відтворенням повсякденності епохи як на рівні речового світу, так і на рівні почуттів та емоцій. Зокрема йдеться про частину збірки Климентія «Ω(т) здє починаю(т)сА ѿ богатства(х) и ѿ нищетѣхъ, и о не(н)дза(х) и ѿ ско(р)бехъ и о печалехъ, и ѿ мятѣжахъ»⁸². Послання віршів про багатих і бідних з віршами про скорботи, печалі і бунти є дивним, але й логічним водночас, оскільки автор таким чином втілює ланцюжок обумовленості одного явища іншим, надто ж якщо потрактувати це з точки зору християнської моралі. Тут спадають на думку вірші іншого барокового поета – Івана Величковського, де «минути добрих» саме й перераховують усілякі негаразди, з якими людина може зустрітися в цьому житті, і яких позбавить її смерть: «Минут хоробы. / Минут преслѣдованя. / Минут мученія. / Минут бѣды. / Минут скорби. / Минут слезы. / Минут обиды. / Минут раны. / Минут наруганія. / Минет голод. / Минет прагненє. / Минет нагота. / Минет убозство. / Минет калѣцтво. / Минет слѣпота. / Минет нѣмота. / Минет хромота. / Минут труды, невчасы, невпокои. / Минет всякое злое»⁸³.

Климентій Зиновієв у поезії «Ω зєгару або те(ж) ѿ годиннику и ѿ годѣнѣ сме(р)тно(и)» нагадує читачеві про минушість людського життя, смертну годину, що є невідворотною: «Егда зєга(р) годины в сво(и) часѣ выбѣяетъ. / в то врѣмА сме(р)тныА на(мѣ) часѣ прє(з)начаетъ. / Бо вѣкъ на(ш) хо(ч) бы долги(и) власнє якъ годѣна: / а(х) не вѣмы чтѣ справить минута єдина. / Индѣ жѣ сА зоветъ зєга(р) годи(н)никъ, лю(б) алолѣй: / которы(м) устрати прилично

⁸¹ Ушкалов Леонід. Есеї про українське бароко. Київ.: Факт–Наш час, 2006, с.85-86.

⁸² Зиновієв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті / Підг. тексту І.П. Чепіги. К. : Наукова думка, 1971, с.73.

⁸³ Величковський Іван. Твори. К.: Наукова думка, 1972. 191 с., с.76.

живо́ть сво(и). \40\ /А поне́ва(ж) то во все́мь мирѢ не новѣ́на: /
ко(ж)до́му чело́вѣку сме́(р)тна́А часѣ́на. / І не́мину́щаА то
смер́тна́А до́ро́га: / ко(т)ро́ю влѣ́чи(т) бѣ́же да(и) до те́бе бѣ́га. / А
ко(л)ко́ жы́вучи, є́дно де́(н) сме́(р)тны(и) при(и)де́ть: / и дѣ́ша хо(ч)
грѣ́шна хо(ч) свѣ́та, з(ѣ) тѣ́ла вы(и)де́ть. /Бо и мо́вя(т) ча́сь за ча́сь,
а к(ѣ) ве́че́ру блі́же(и): / та(к) же и де́(н) за де́н(ѣ) но́(щ) за но́щъ,
к(ѣ) сме́(р)ти бли́(ж)ше́(и). / Прето́ бра́тіє тре́бѢ на сме́(р)ть
памята́ти: / и на прихо́(д) сА є́А пры́готовля́ти.»⁸⁴.

Обігравання таких мотивів і складових часу на годиннику й часу людського життя можемо порівняти з циклом віршів Івана Величковського «Дзигар цілий з полузегарком», де також автор послуговується розкладанням часу на його складові, підкреслює необхідність пам'ятати про смертну годину, як і Климентій Зиновійв. Таке сприйняття часу не було винятковим, а швидше, повсякденним, звичним для людини барокової епохи. Тим паче, що у Климентія є й окремі вірші, де він міркує про смерть, яка всіх зрівняє.

Особливої уваги заслуговує розділ збірки Зиновійва «Ω(т) зде́ починаю́(т)сА вѢр(ѣ)ши ѿ́ жена́хъ ро́зны(х), вся́кого чѣ́ну и(х). То є́сть ѿ́ до́бры(х) и о злы́хъ»⁸⁵. Пантелеймон Куліш проектує зміст поезій на життєвий досвід автора, Валерій Шевчук пише повість «Біс плоті» про ченця Климентія, де показує митарства аскета, що намагається встояти перед жіночою звабою. Повсякдення жіноцтва в поезії митця – це розповідь про жінок як у сфері духовного, морального, так і матеріального світу.

Жіноцтво у поезії Климентія Зиновійва постає як строката картинка, бо заявлений розподіл на жінок різних, всякого чину, врешті й зводиться до опису поведінки добрих та злих доньок Єви. Окремі розвідки, присвячені змалюванню гендерних аспектів зображення жінок у творах письменника є в доробку низки вчених XIX–XXI ст. (І. Франко, Л. Ушкалов та інші), почасти ця проблема висвітлена щодо тілесного й духовного⁸⁶. Повсякденність жінки у віршах автора є відтворенням залежності жінки від соціального

⁸⁴ Зіновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті / Підг. тексту І.П. Чепіги. Київ :

Наукова думка, 1971, с.105.

⁸⁵ Там само, с.97.

⁸⁶ Новик. О. П. Образи жінок у творах Климентія Зиновійва : тілесне й духовне. *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze, języku* : monografia. Warszawa-Iwano-Frankiwnsk: Katedra Ukrainistyki WLS Uniwersytet Warszawski, 2016. S. 17–23

статусу і водночас категорійності «добра/зла жінка», якою послуговується Климентій Зіновійв. Природно, що все це підпорядковується християнському світобаченню ієромонаха, а поведінці злих жінок висловлюється відповідна оцінка.

Л. Ушкалов, міркуючи про барокову поезію, писав і про такий різновид українських барокових пісень як пісні еротичні: «Навзагал, наші набожні поети XVII–XVIII століть приділяють значно більшу увагу любові духовній (Amor Divinus), аніж любові тілесній (Cupido Venus). Остання під добу бароко не раз і не два розглядалася в рамцях гріха «нечистоти», який розпросторював ся від буденного «скакання в гречку», колоритно описаного, скажімо, гієромонахом Климентієм Зіновійвим: А іна в гречку скачет добре без мужа, / Аж послѣ працы іногда недужа. / А и при мужу іна тож спавует, / И безперестанно тым хлѣбом керует, – до інцесту або й фантазмагорії за участю «інкубів» та «суккубів»⁸⁷.

Пиворізи, мандрівні дяки, волочащіся ченці, – творці субкультури низового бароко, до якої зараховують і Климентія. Попри це в нього є поезія «О волочащихся чернцях по містах, по школах і по корчемних дворах». Автор засуджує поведінку ченців, говорить про негідний фінал життя, порівнюючи таку смерть із собакою: «Может неразсудной той шинкарці напиту, / а що горш, і комедій яких начинити. / І кгда в корчмі згинет, в гной, як пса, закопати...»⁸⁸.

Віршів, присвячених темі пияцтва і тверезості в нього багато, вочевидь ця тема хвилювала автора. Є як окремі міркування в різних поезіях, так і ціла низка віршів на одну тему. Так у поезії 75-ій про п'яних людей (багатих і убогих), які вчиняють розколи, бунти, неспокій безвинним з нерозсудливих голів своїх і злих (75. Ω пїяныхъ людѣхъ [богáты(х) и убóги(х)] чїнячи(х) раскóлы, тò є(ст) ту(р)ба́цѣи, або те(ж) б́унты, и за(с) неспоко(и)ности з вся́кими мяте́жи, безви(н)не бе(з)вѣ́нны(мъ) з не́ра(з)су(д)ны(х) голо́въ своихъ; и злы(х) и цѣ́ле не́ува́жны(х) нра́во(в)). Починаючи з того, що найкраще п'яному лягти спати, розмірковує про негідну поведінку пияків, які варнякають, чіпляються до людей, заважають іншим, і стверджує, що до цього їх підбурює слуга бісів. Говорить і проте, що покарання таких буйних пияків не гріх, бо: «Такóму всі,

⁸⁷ Ушкалов Леонід. Есеї про українське бароко. К.: Факт–Наш час, 2006, с.27–28.

⁸⁸ Зіновійв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті. Київ : Наукова думка, 1971, с.61.

168 хтò вáжни(і) у шію дава́єт: / а за вдарення ударяючого Бог проща́єт»⁸⁹.

Апелює автор не тільки до християнських біблійних чеснот та до Бога, але й згадує народну мудрість, де є настанови таким розбишакам, прислів'я «пий та не вий». Додає натуралістичних подробиць, закликаючи не починати жодних бунтів, спокійно і чесно проспатися, фізіологічні потреби ходити справляти надвір, щоб не осоромитися (зазнати нецноти). Вірші збірки 100–108 безпосередньо розкривають тему пиятики, починаючи з поезії : 100. «От де починаються вірші, про пиятику й пияків» , де вже застерігає людей від того, що пиятика може призвести і до смерті, і до матеріальних збитків, підкріплюючи свої слова народними висловами: «Бо п'яному зда(ст)сА же и кóзы в золотѢ: / а са(м) валя́єт(ъ)сА якъ свиніА в болотѢ»⁹⁰.

У вірші 101. «Про хворобу, що буває від п'янства» Климентій все ж стверджує що братія (ченці) залишаються тверезими, проголошуючи апостольське слово, при цьому завважує, що апостол не забороняє пити немічним і печальним. Вірш 102. «Про тих, хто не вживає вина (горілки) або ж і всякого хмільного напою» виправдовує тих диваків, які, на особливий подив широкого загалу, завжди тверезі. Тверезість описано як дар, яким не треба гордувати іншим. Цікавими є причини відмови від алкоголю, про які пише автор: перестають пити, бо «безмірно худобу пропивав», задирався з людьми, зазнав збитків і таке інше. Повсякдення містило таку складову як пиятика й тверезість, наслідки пиятики, професії винокурів, пивоварів, корчми і таке інше, що утворює панорамну картину побутових деталей, моралі та звичаїв у повсякденності. Елементи народної творчості, порівняння сповідання п'яного зі сповіддю померлого, залучення апеляцій до біблійної історії, все це робить правдивим і достовірним відтворення навіть такої складової повсякдення як пиятика. Звичною справою для того часу стало і «вживання табаки», про що Климентій Зіновійв детально пише, описуючи способи вживання, поширення цієї звички серед людей різного стану, однак завважує і гріховність цього дійства.

Спробу показати різноманітні професії свого часу навряд чи хтось здійснив вдаліше в українській літературі, ніж цей письменник, написавши низку поезій, поєднаних у розділі «Ω(т) здє

⁸⁹ Там само, с.75.

⁹⁰ Там само, с.86.

починаю(т)сА вѢршы, о ремѣсникахъ розмайтыхъ»⁹¹. Хоча такі спроби відтворити різні ремесла в художньому творі здійснювалися неодноразово й раніше. Згадаймо принагідно «Роксоланію» Себастьяна Кленовича, де є також панорамне відтворення повсякдення, є й опис діяльності різних верств населення країни. Повсякденність людей, що заробляють на хліб різним ремеслом, труднощі й необхідність їхньої праці Кленович демонструє, наприклад, пишучи про селян, які можуть зробити колесо з дерева. У Климентія Зиновієва ж є розповідь про різні професії повсякдення його епохи, при цьому праця ремісників описана детально, з повагою і знанням справи. Є навіть такі ексклюзивні професії як інтролігатор (палітурник)

Автор не обмежує тематику тільки буденними побутовими речами, пише він і про різні суспільні явища, характерні для епохи як от те, що бунтарі йдуть на слободи: « Хто ко(л)векъ собѢ іще(т) на жи(т)лѡ слободѣ: / мѡло в(ѣ)хѡдя(т) з(ѣ) мѣ(ж) таки(х) велікои бѢдѣ./ Бо готовыѣ хѡты идучи покидають: /а прыше(д)ши нѡ слободу готовы(х) не мѡють. / А що на(и)го(р)ше(и) чѡсо(м) худѡбы забырають: / и ты(л)ко що з(ѣ) дѣлами живы(х) оставляють. /Уже (ж) то(г)дѡ гдѣ з(ѣ)хоче(т) то скочи(т) хо(ч) к(ѣ) лѢсу: / и гѡлы(и) ужѣ наве(т) хо(ч) к самому бѢсу. / ПожытѣчнаА ему судѣла(с) слобода: / дово(л)наА пустына и лика и вода. / Нашо любо зvoli(т)сА хо(ч) утопитисА: / а ежели захоче(т) волно и вдавитисА»⁹². Зиновієв висловлює застереження проти лихої долі та бунтарства, що може призвести й до смерті непокірних, чим виявляє власне ставлення до такої складової повсякдення, закликає до покори панові.

Загалом навіть назви частин збірки Климентія дуже красномовні: «Ось де починається про гріхи різні, і про скот і про бидло, і про bestії», «Ось де починаються речі поєдинкові» та інше. Тож і постають поруч такі речі як грім, щастя, церква, молитва, читання книг, сни і багато іншого. Розділи книги барокового письменника Климентія постають своєрідними «частинами світу», дотичними до інших барокових спроб показати панорамну картину, як, наприклад, у збірці Данила Братковського «Світ, по частинах розглянутий», де авторське самопізнання єдине з міркуванням про

⁹¹ Там само, с.131.

⁹² Там само, с.49.

170 світ: «Ми – світ...»⁹³ і водночас підтверджує ілюзорність такого пізнання перед вічністю.

Повсякденність у збірці Климентія Зиновієва відтворюється як панорамна картина епохи, з описом найменших побутових дрібниць, життєвих явищ, філософського християнського переосмислення життєвих негараздів, проблем моралі. Повсякдення посполитого люду є об'єктом художнього переосмислення для поета, матеріалом для роздумів і повчань.

⁹³ Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий. Świat po części przeżyżany : переклад : джерела : студії / пер. з пол., передм., прим. В.О.Шевчук ; Фототип. вид. Луцьк : Видавництво обласної друкарні, 2004., с.47.

Традицієтворча роль барокової літератури

На сьогодні в українському літературознавстві з'явилася низка праць, де розглядається проблема вивчення художнього стилю Бароко, проте масив досліджень, у яких ідеться безпосередньо про традицієтворчу роль барокової культури, й зокрема, літератури, досить обмежений. Т. Комаринець⁹⁴ зауважив, що дослідження романтизму і бароко довгий час були тенденційними і підпорядковувалися методологіям з марксистсько-ленінським наповненням та русифікаторській політиці радянського уряду. Як наслідок, поява і розвиток явищ бароко і романтизму в українській культурі ставилася у повну залежність від російської та інших культур, особливості стилів підганялися під кліше, а те, що виходило за рамці, – просто відкидалося. Спробуємо, зробивши огляд праць, у яких досліджується традицієтворча роль барокової літератури, виокремити основні аспекти барокової традиції, що знайшли своє місце в новій українській літературі. Саме романтики, попри те, що вважали барокове мистецтво дивним і потворним, повертали моду на мистецтво барокової епохи: Сірано де Бержерак, королева Марго, Маріон Делорм, Ронсар, Теофіль де Віо та Сент-Аман, Шекспір та інші постаті. Вочевидь, такий інтерес був пов'язаний з прагненням підкоригувати історію літератури, схвалити естетику «дивацтва», «чудернацтва», яку нова романтична школа виносила в принципи своєї поезики⁹⁵. Якоб Буркгардт одним із перших вводить термін «бароко» стосовно мистецтва. У роботі «Der Cicerone» («Ціцероне» (1855))⁹⁶ вчений ще розглядає архітектуру бароко як занепад ренесансу. Згодом з'явилися фундаментальні праці Генріха Вольфліна «Renaissance und Barock» і «Kunstgeschichtliche Grundbegriffe». Зокрема, у книзі Генріха Вольфліна «Ренесанс і бароко»⁹⁷ поняття ренесансу та бароко розглядалися не просто як назви стилів, що змінюють один

⁹⁴ Комаринець Т. І. Традиції бароко в системі українського романтизму. *Українське літературознавство*. 1993. Вип. 57. с.4.

⁹⁵ Михальченко Т.В. К вопросу об этапах изучения художественного стиля барокко. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Зб. наук. праць / [редкол. : Ж.В.Колоїз (голова), Д.Х. Баранник, П.І. Білоусенко та ін. ; Н.М.Малюга (відп. ред.), О.Б. Каневська (ред.)].* Вип. 1. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. С. 97–105

⁹⁶ Burckhardt, Jacob. *Der Cicerone: Eine Anleitung zum Genuss der Kunstwerke Italiens*. Basel, 1855. 1112

⁹⁷ Вельфлин Г. Ренессанс и Барокко. [Перевод с немецкого Е. Лундберга] / Редактор А.Л. Волинский. Санкт-Петербург: Грядущий день, 1913. 164 с.

172 одного, але і як два цілком різні способи художнього мислення, що виражають принципово відмінні світогляди. У тім, що ренесансний стиль змінився бароковим, вчений вбачав одну із найважливіших закономірностей у розвитку форми, що було характерно не лише для італійського мистецтва. Оскільки у роботі йдеться про попередній намір Вьольфліна розглянути і «античне бароко», стає очевидним, що, досліджуючи сутність і походження барокового стилю, вчений намагався виробити систему понять для розгляду різних «методів бачення». Цю роботу було продовжено у книзі «Класичне мистецтво», в якій Вьольфлін говорить про мистецтво Високого Відродження як про результат розвитку «суто оптичного характеру», а також робить висновок, що класичне мистецтво є не конкретно-історичною, а позачасовою категорією. Ідеї отримали подальше втілення і в праці «Основні поняття історії мистецтв». Саме на межі XIX–XX століть бароко визнали як стиль у мистецтві, і з'явилися такі висловлювання: «Класицисти є захисниками принципу авторитарності, традиції, дотримання формул; бароко – це свобода» (М. Реймон) ; «Якщо бароко протистоїть класицизму як рух – застиглим формам, як світло – тіні, як нове – традиційному, як свобода – авторитарності, то чому б не вивести це протистояння із області архітектури і не зробити бароко одним із двох полюсів художньої взаємодії загалом?» [цит. за: ⁹⁸]. Після Вьольфліна – Гурлітт, Бенедетто Кроче, Шпенглер, Вальтер Беньямін, Е. Курціус, Ів Боннфуа, Портогезі, Фернандес та інші вчені. Ежен д'Орс зауважив, що бароко – це перманентний стан історії мистецтв, її парадигма, що регулярно повертається, і нарахував 22 різних бароко – від печерного до александрійського, давньоримського, готичного, вгедів ознаки бароко у сентименталістів, в модерні і в повоєнному мистецтві. У книзі «Про бароко» (1931) філософ викладає теорію «eon baroque» (бароковий дух). 140 За д'Орсом, “ ... співвідношення між духом класичним і бароковим – це питання співвідношення між Розумом та Життям. Ця опозиція може мати різні грані: Аполон – Діоніс, порядок – хаос, природність – притворство»⁹⁹. Пишучи про позачасовість бароко,

⁹⁸ цит. за: Михальченко Т.В. К вопросу об этапах изучения художественного стиля барокко. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Зб. наук. праць / [редкол. : Ж.В.Колоїз (голова), Д.Х. Баранник, П.І. Білоусенко та ін. ; Н.М.Малюга (відп. ред.), О.Б. Каневська (ред.)].* Вип. 1. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. с. 102.

⁹⁹ Там само.

вчений приходить до висновку, що бароко є стилем культури і визначати його потрібно як явище трансісторичне: залежно від часу і країни може мати найрізноманітніші варіації і свою власну схему (н. п., романтизм як реінкарнація бароко). Теорія «культурно-історичних хвиль» обґрунтована Дмитром Чижевським у праці «Культурно-історичні епохи» (1948), а потім розвинена в фундаментальній «Історії української літератури. Від початків до доби реалізму» (1956) та в низці інших праць. Як ми вже зазначали, раніше подібні ідеї вже висувалися і обґрунтовувалися, проте Д. Чижевський пов'язав теорію культурних хвиль безпосередньо з історією української культури. Д.С. Лихачов теж виокремлював групи стилів, відносячи при цьому бароко до групи так званих «вторинних» стилів: «Ця вторинність створює певний відрив стилю від строгих ідеологічних систем. Вона пов'язана з появою ірраціоналізму, зростанням декоративних елементів, почасти дробленням стилю, появою в ньому стилістичних різновидів... Це ж можна відзначити і в бароко, яке в окремих своїх різновидах виражає ідеологію Контрреформації (єзуїтське бароко, наприклад), і в інших – прогресивні віяння епохи. Це стосується і романтизму з його різними ідеологічними різновидами (Переклад мій – О.Новик)»¹⁰⁰. А. Макаров говорить, що поняття бароковості з часом стало практично синонімом українського в мистецтві¹⁰¹.

В. Коптілов¹⁰² також стверджує, що вивчення Бароко для України є особливо важливим, оскільки з'ясування суті стилю, який виявив себе в українській архітектурі, літературі, живопису протягом двох століть, безпосередньо стосується розуміння духовності нашого народу, становлення його культурних традицій і визначення тенденцій, які розкривалися в післябарокову епоху історії української культури. Як справедливо зазначив А. Михайлов, суть того, що іменується «бароко» або «епохою бароко», повністю пов'язана з історією його вивчення¹⁰³.

¹⁰⁰ Лихачев Д.С. Развитие русской литературы X–XVII вв.: Эпохи и стили. Лихачев Д.С. *Избранные работы в 3-х т.* Т.1. Ленинград: Художественная литература, 1987. С. 27.

¹⁰¹ Від бароко до бароко. Художньо-літературна акція, присвячена бароковій літературі XVII–XVIII століть і необароковим течіям XX століття: Тези доповідей конференції. Київ, 1996. с. 6.

¹⁰² Коптілов В. Від Тібору до Дніпра: Шляхами поезії українського Бароко. *Сучасність*. 1997. №3. С.89–95; №4. С. 93–103.

¹⁰³ Михайлов А.В. Поэтика барокко: завершение риторической эпохи. *Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания*. Москва, 1994. с. 326.

Дві основні хвилі інтенсивного дослідження бароко, які визначає вчений, – це 1920-ті та 1960-ті роки. В українському літературознавстві друга хвиля, про яку говорить А. Михайлов, почалася дещо пізніше, але стала досить продуктивною, якщо згадати хоча б таких вчених, як Володимир Крекотень, Олекса Мишанич, Микола Сулима, Богдана Криса, Леонід Ушкалов, Микола Корпанюк, Ростислав Радишевський, Петро Білоус, Валерій Шевчук, Валентина Соболев та багато інших. Українське літературознавство почало вивчати українське Бароко у взаємодії з літературами й культурами інших народів, виокремило актуальні аспекти дослідження Бароко.

У дослідженнях культури були спроби позачасової характеристики стилів. Д. Чижевський двояко ставиться, наприклад, до ідей В. Державіна стосовно позачасової характеристики стилів. Ще у ХІХ столітті говорилося про «бароковий» характер мистецтва пізньої античності, про «реалізм» як вічну течію, яка як стильова тенденція виявлялася в різні епохи розвитку мистецтва, про «барокову готику» (готичні елементи в межах бароко) і т. п.¹⁰⁴. Ежен Д'Орс висловив припущення, що бароко – це перманентний стан історії мистецтв, її парадигма, що регулярно повертається, і нарахував 22 різних бароко – від печерного до александрійського, давньоримського, готичного, вгледів ознаки бароко в сентименталістів, у модерні й у повоєнному мистецтві.

Дмитро Чижевський, розглядаючи сутність бароко, звертає увагу на його походження, яке вчений вбачає у своєрідному синтезі ренесансу, середньовіччя, античності та барокових протиріч. «Запліднення культури Ренесансу впливами античності (хоч ця античність доба розуміла, звичайно, на власний кшталт) робило неможливим усунути «поганську» культуру античності з духовного обігу. Тому питання нового культурного стилю було з самого початку не питанням про повернення до середньовіччя, а проблемою синтезу, сполучення середньовічних та ренесансових елементів. І ця внутрішня протирічність, парадоксальність, протистояння різноманітного в межах єдності стало, як ми бачили, однією з найхарактеристичніших рис культурного синтезу

¹⁰⁴ Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. *Чижевський Д. Українське літературне бароко: Вибр. праці з давньої літератури*. Київ: Обереги, 2003. с. 356.

бароко»¹⁰⁵. Леонід Ушкалов, говорячи про найвидатніші явища української літератури, зазначив, покликаючись на Дмитра Чижевського: "...в теперішній гієрархії вартостей українського письменства від давнини до сьогодні на вершині перебувають, певно, бароко й романтизм – два великі стилі, під чийм вирішальним впливом формувалася сучасна українська людина (згадаймо Дмитра Чижевського з його сакраментальним: "бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток")»¹⁰⁶.

Барокові традиції яскраво виявилися у постмодернізмі. Це було закономірним, оскільки суспільство, що створило необароко, відрізнялося відсутністю авторитетного теоретичного обґрунтування, мало схильність до подрібненого і фрагментовного сприйняття, до пантеїзму і динаміки, багатовекторності та фрагментації – всі ці ознаки є типовими «Морфологічними парами», які свого часу виокремив як типологічні характеристики бароко Ежен Д'Орс¹⁰⁷.

Вдалою видається думка, що бароковими за своєю суттю є, як підкреслює Кармен Відаль, ті визначення, які дали 80-м рокам Ж. Бодріяр («система симулякрів», тобто примар, що не мають ніяких референтів, фантомних світів самореференціальних знаків), Г. Дебор («суспільство вистави») або Ж. Баландьє («театрократія»). Омар Калабрезе назвав цей період «ерою необароко», Жиль Липовецький – «імперією ефемерного» та «ерою вакууму»¹⁰⁸.

Християнська традиція є наскрізною в українській культурі. Біблійні образи використовувалися і в Середньовіччі, і в Бароко, і в Романтизмі, але, незалежно від епохи й мети використання, могли вживатися і в сенсі літеральному, і в сенсі символічному. В бароковій культурі риторики та поетики передбачали своєрідні комплекси загальних місць, топосів, сакральних значень певної системи символів, які використовували письменники. Наприклад, символ «великих вод», як і різні мариністичні образи (корабель, човен, хвиля, пристань, гавань, весло і т.п.) поступово переходив із

¹⁰⁵ Там само, с.364.

¹⁰⁶ Ушкалов Л. На ристованнях історії української літератури. *Книжковий клуб плюс*. 2004. № 11. С. 16–17.

¹⁰⁷ Ильин И.П. Эра необарокко: постмодернизм восьмидесятых и девяностых годов. *Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа*. Москва: Интрада, 1998. с. 178.

¹⁰⁸ Там само

однієї символічної системи в іншу. Те ж саме ми можемо сказати і про образ саду. П. Білоус окреслює напрямки вивчення традицій давнього письменства у новій українській літературі¹⁰⁹. Вчений зупиняється, зокрема, на таких явищах давнього письменства, вплив яких безпосередньо виявився у новій українській літературі, як літописання, агіографія, сміхова культура, вірші Климентія Зиновіїва, театр (насамперед, інтермедії та вертеп), барокове віршування.

Поміж традицій, утворених в історії української літератури завдяки бароковій культурі, можемо виокремити ще й домінування метафоричного стилю. Слід згадати, що згодом романтизм активно використовуватиме саме метафору, а Дмитро Чижевський назвав романтизм «метафоричним стилем». В барокову епоху з'явилися нові для української та російської культур ритми часу, і, як зазначає М. Красильникова, бароко прищеплювало нове часорозуміння, нову історіософію, відповідно до якої визначалось призначення людини. «Мистецтво, література бароко відображають нове розуміння історії, її цілі та цінності, розуміння місця людини в ній – між часом і Вічністю»¹¹⁰. Важлива роль бароко і у формуванні історизму в культурі, оскільки хоча вчені й стверджують, що саме наприкінці XVIII – на початку XIX століття історизм стає «визначальною ознакою і проявом українського передромантизму та романтизму»¹¹¹, можемо пригадати і прагнення барокового літописання утвердити місце козацтва в історії і водночас достовірно відтворити події. А. Михайлов стверджує, що в сімнадцятому столітті співіснували два різних способи тлумачення знання – один, що йде від традиції, хоча, можливо, і не від традиції у всій її повноті, та інший, – новий і пов'язаний з наступними досягненнями науки. Д. Чижевський стосовно української культури теж писав, що «антитетика, «діалектика» утворення цілком нового та відродження старого, по можності «прастарого», проходить

¹⁰⁹ Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст.: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. С. 387–409.

¹¹⁰ Красильникова М.Б. Человек в историософии барокко: между временем и Вечностью. *Человек в культуре русского барокко. Материалы международной конференции. Электронное издание.* Москва, Институт философии РАН, 2006. <http://barocco2006.narod.ru/krasilnikova.htm>

¹¹¹ Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм. Г.Сиваченко (пер. з чес.); М. Коцюбинська (вступ. ст.), Київський слов'янський університет. Інститут літератури ім. Тараса Шевченка НАН України. Київ: Гелікон, 2000. с.96.

через усю українську культурну творчість XVII сторіччя»¹¹².

177

Кордоцентризм як філософія, і як одна з важливих рис барокової естетики, також знайшов своє відображення в українському романтизмі, а в російськомовних текстах вплив кордоцентричної традиції виявився, найперше, у творах російських письменників, що виступали носіями української традиції (Микола Гоголь, Орест Сомов, Василь Наріжний та інші). Багато мотивів барокового письменства (мотив марноти, швидкоплинності і суєтності людського життя, мотив гріха і покари, мотив смерті та ін.) знаходять своє відображення і в текстах наступних епох. Сюжети та образи барокової історіографії стали основою для багатьох творів письменників-романтиків, які шукали ідеальних героїв в історії козацької епохи. Особливо велика роль барокової історіографії, оскільки, як справедливо зазначав Д. Чижевський¹¹³, вся українська історична поезія і белетристика використовує барокових історіографів як джерела (Тарас Шевченко «Гайдамаки» – «История русов», Пантелеймон Куліш «Чорна рада» – літопис Грабянки і т. ін.).

Д. Чижевський писав, що барокова література, зокрема, поезія та драматургія, мала великий вплив на розвиток народної поезії: «Не говорячи вже про напівміфічних авторів (С. Климовський, Маруся Чурайвна народних пісень з часів барока, можемо конкретно бачити, як народна пісня переймає елементи стилістики барокової вірші, хоч, з другого боку, барок сам має певний нахил до народної поезії і черпає з її скарбниці засоби вже тому, що одна з цінностей поезії для барокового автора є її різнобарвність: одну з барв і дає народна традиція)¹¹⁴. Г. Мельніков вважає, що можна говорити про виникнення на Україні єдиної метакультури бароко, яка поєднала західний бароковий компонент, місцевий православний і місцевий народний компоненти. Як і Д. Чижевський, Г. Мельніков стверджує, що важливий тут народний компонент, що забезпечив глибоке проникнення бароковості в українську народну культуру і «валоризація елементів народної культури в сакральному мистецтві, інтеграція

¹¹² Чижевський Д. Сімнадцяте сторіччя в духовній історії України. *Чижевський Д. Українське літературне бароко. Вибр. праці з давньої літератури*. Київ: Обереги, 2003. с. 359.

¹¹³ Чижевський Д. Українське літературне бароко: Вибр. праці з давньої. Київ: Обереги, 2003. с. 317–318.

¹¹⁴ Там само, с.325.

«найвності» в систему барокових цінностей та форм, що надало цьому мистецтву неповторна чарівність синтезу «високого» і простонародного, що наочно виявилось, наприклад, в архітектурі та прикрасах уніатських храмів Пряшевської Русі (нині в Словацькій Республіці)¹¹⁵. Говорячи про аналогічний «бароковий наїв», що виник в російському мистецтві кінця XVII – XVIII ст., Г. Мельников вважає, що це явище дає змогу ставити питання і про вплив українського бароко не тільки на культуру московської еліти, але й на більш демократичні прошарки¹¹⁶.

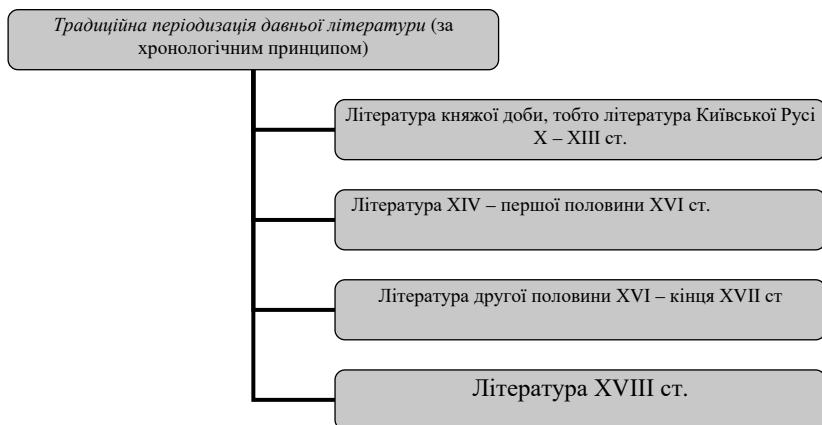
Багато жанрів, розповсюджених у барокову епоху, продовжували використовуватися і в епоху романтизму (елегії, послання, псалми, містерії та ін.). Характерно, що барокове мистецтво розповсюджувало свій вплив на міжнаціональному рівні (сарматизм польського бароко в українській культурі, барокова риторика Києво-Могилянської академії в Росії). Показовим у цьому є й існування так званої «української школи» в польській літературі барокової доби (українські інтермедії в польській драмі Якуба Гаватовича, польські вірші Данила Братковського та багато інших прикладів).

Ще один аспект, що заслуговує на увагу при вивченні традицієтворчої ролі Бароко – створення у цю епоху граматик, поетик і риторик, які вплинули на подальший розвиток мови і літератури в багатьох слов'янських країнах (граматика Мелетія Смотрицького, поетика Митрофана Довгалецького та ін.). Народну мову починають вживати в різних шарах літератури вже в барокову епоху. Не можна обійти увагою і оновлення християнської філософії, характерне для барокової епохи, в православній церкві пов'язане з іменами Петра Могили, Єпіфанія Славинецького та інших, зокрема, Феофана Прокоповича, катехізисна система якого мала вплив до кінця 19 сторіччя. Бароко як стиль, що охоплює європейську культуру, відобразилося не лише на своєрідності творів мистецтва, світогляді людей епохи, в яку барокові погляди домінували, але й продукувало низку явищ, які стали традиційними для культур різних народів, і вплинули на розвиток їх літератур.

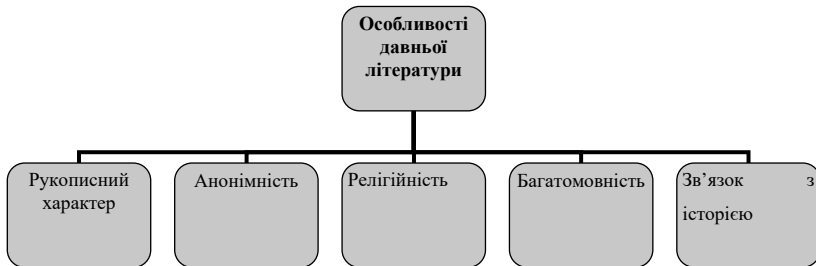
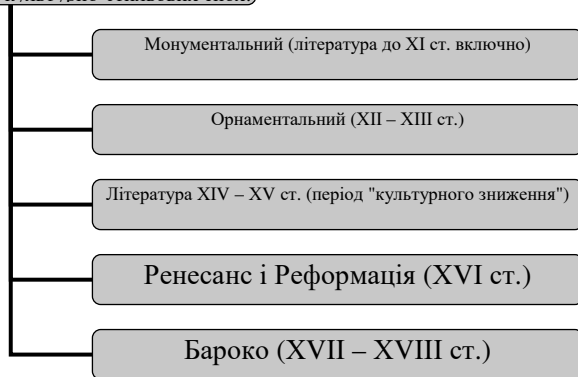
¹¹⁵ Мельников Г.П. Украина XVII в. как центр культурного диалога в Европе. *Человек в культуре русского барокко. Материалы международной конференции. Электронное издание.* Москва: Институт философии РАН, 2006. <http://barocco2006.narod.ru/melnikov.htm>.

¹¹⁶ Там само.

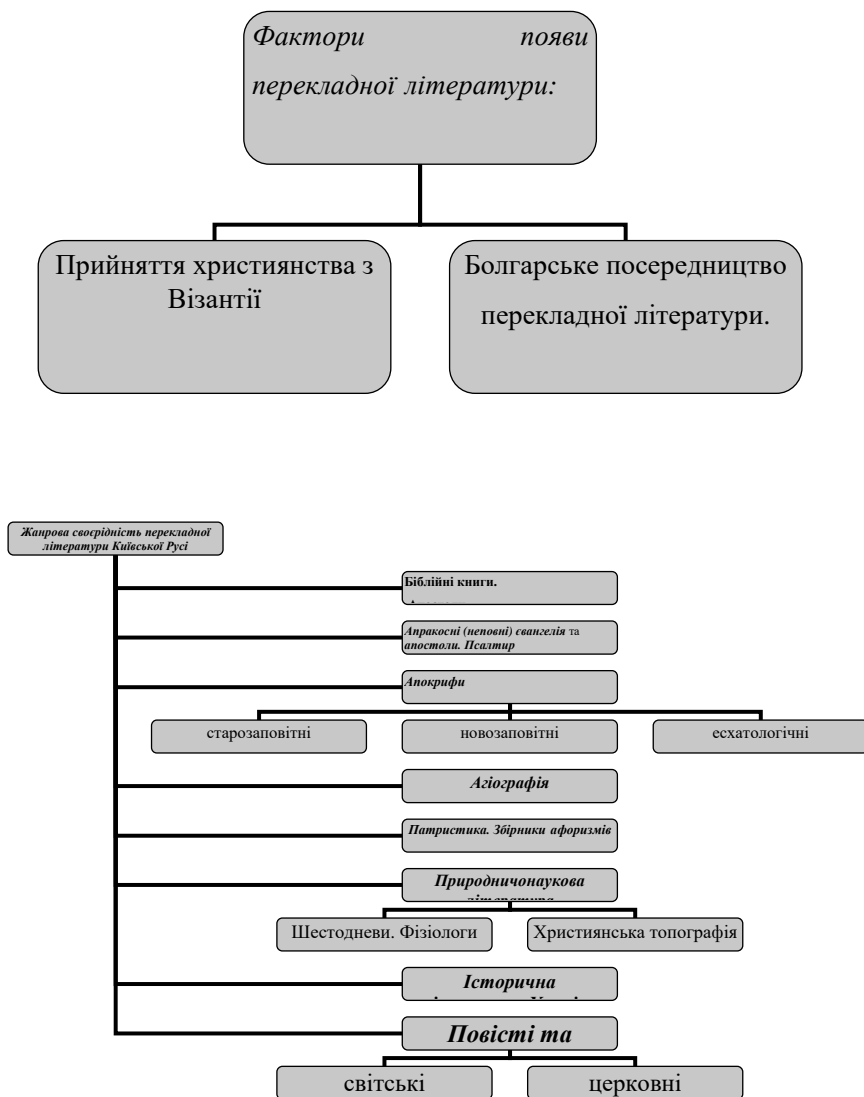
Теоретики хвилеподібного розвитку мистецтва говорять про зв'язок барокової епохи з попередніми та наступними епохами. Для окремих культур, таких, як українська культура, мистецтво бароко було настільки доленосним, що можемо говорити і про серйозний вплив на менталітет нації, і про виявлення барокових традицій в літературі наступних епох. Дослідження барокових традицій в інших літературних стилях дає можливість вивчення неперервності українського літературного процесу, порівняльного дослідження стильової своєрідності як різнонаціональних літератур, так і наступності літературної традиції між історичними епохами однієї культури.

Давню українську літературу Д. Чижевський поділяє
на періоди відповідно до культурно-стильових епох:

До теми «Перекладна література»

Основні
джерела
філософії
Григорія
Сковороди

Святе Писання.
Вся творчість
письменника може
розглядатися як
коментар до
Біблії. Не
випадково до
текстів часто
подаються
біблійні епіграфи;
митець створює

Антична філософія
(Платон, Плутарх,
Горацій). Григорій
Сковорода не
посилається на
пізніших філософів.
Особливо він
шанував три народи:
давніх римлян,
українців, німців.
Росіян шанував
лише за „кріпость
тіла“

Писання святих
отців (Климент
Олександрійський,
Діонісій Ареопажит,
Максим Сповідник,
Августин).

Новик Ольга Петрівна

Історія української літератури
(XI–XVIII ст.)

Навчальний посібник

В авторській редакції

Дизайн обкладинки:
Мітракова О.О.

Підписано до друку 30.08.2021. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 11,5.
Наклад 100 прим. Зам. № 262.

Видавець
ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні»
72312, м. Мелітополь, вул. М. Грушевського, 5
тел. 096-17-08-274
www.mmd.org.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виробників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 26.09.2003 р., серія ДК №1509

Надруковано ПП Скребейко П. В.